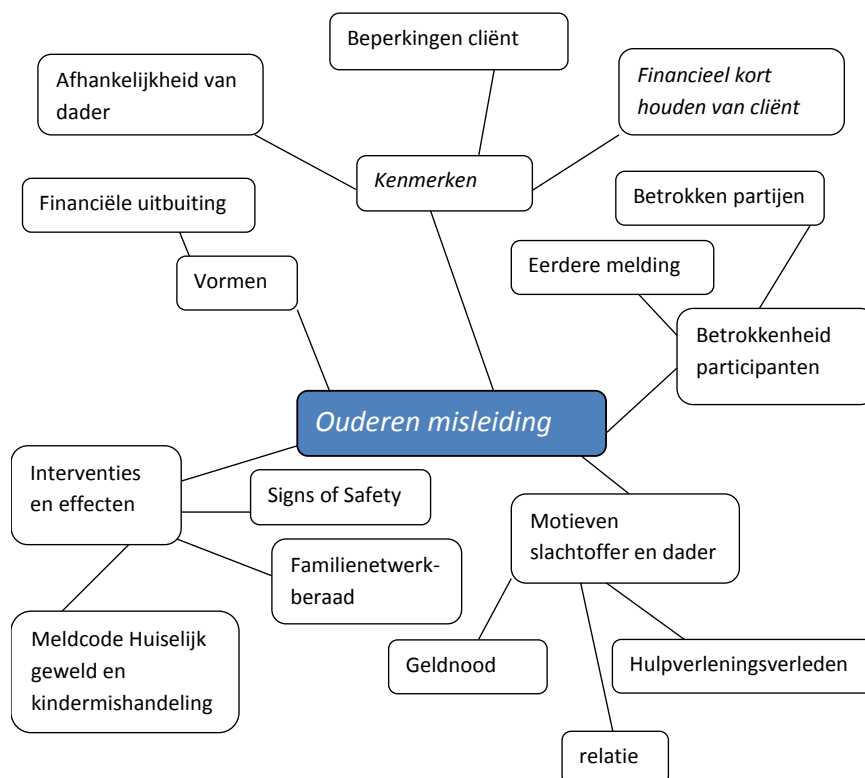


Kwetsbare Ouderen, kind van de Rekening



Redactie:

Andy Minderhoud, MSEN

Prof. dr. Olaf Timmermans, lector Healthy region

Met medewerking van: Jaqueline Landman MWW



Dit onderzoeksrapport is gebaseerd op producten uit de cursus projectmanagement en afstuderen van de studenten *Saskia Vargas Gonzales en Nuria Wattel, Kelly Hage, Anne Gijsbers, Freek van der Meer, David Vandezande, Annemijn Meeuwse, Jana Minnich, Simone Steijaert, Joël Scheele*, én op het in opdracht geschreven onderzoek van *Maria Dingemanse*.

Voorwoord

Vanuit het lectoraat Healthy Region en de Smart Service Boulevard en HZ University of Applied Sciences wordt de Special Interest Group (SIG) '*Zeeuws model Ouderenzorg*' georganiseerd. In deze SIG werken praktijk, overheid en het lectoraat samen aan vragen die in de praktijk leven. Dit onderzoeksrapport presenteert de uitwerking van één van de ontstane vragen.

Vanuit het notariaat is in de SIG aandacht gevraagd voor de signalering en opvolging van financiële misleiding bij ouderen. Vanuit deze vraag is in samenwerking met het notariaat, Zeeuwse Stichting voor Beheer en Bewindvoering, CZW bureau en zorgprofessionals in Zuidwest Nederland, en in opdracht van de 13 Zeeuwse Gemeenten, een project opgezet naar het inventariseren en uitwerken van methodieken voor het melden en opvolgen van financiële uitbuiting.

In het project participeerden studenten, docent-onderzoekers en professionals uit de praktijk, allen enthousiast werkend aan de problematiek van financiële misleiding bij ouderen. In dit voorwoord willen wij graag iedereen bedanken voor de bijdrage aan dit onderzoeksproject. Vooral alle leden van de stuurgroep; Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen, HZ University of Applied Sciences, Maatschappelijk Werk Walcheren, Zeeuwse Stichting voor Beheer en Bewindvoering, Zorgsaam, Veilig Thuis en Stichting Mentorschap. In het bijzonder ook een woord van dank aan Marianne Velthuis als projectleider en Jaqueline Landman voor haar aanvullingen in de discussie van dit onderzoeksrapport over de veertien casussen financiële misleiding bij ouderen die in kader van de derde deelstudie zijn geanalyseerd. Ook bijzonder woord van dank voor het begeleiden en bevragen van de facilitators door Eric Sulkers en het aanleveren van waardevolle data door Maria Dingemanse, Saskia Vargas Gonzales en Nuria Wattel en de leden van de projectgroepen.

Gedurende de looptijd van het project werd duidelijk dat financiële misleiding bij ouderen een actueel thema is. Er verschenen publicaties en krantenartikelen en reclamespots over dit onderwerp. Daarnaast was er op bovenregionale momenten, zoals bijvoorbeeld landelijke bijeenkomsten notariaat, aandacht voor dit onderwerp. In Zeeland wordt met dit onderzoeksrapport een belangrijke bijdrage geleverd aan inzichten en handelingsmogelijkheden bij financiële misleiding bij ouderen. In een gezonde regio lijkt immers geen plaats voor misleiding van kwetsbaren. Echter, de resultaten in dit onderzoeksrapport geven inzicht in mogelijkheden voor signaleren, melden en opvolgen, maar geen uiteindelijke oplossing voor de problematiek van financiële misleiding bij ouderen. Daarvoor is de problematiek en haar oorzakelijkheden te complex. Wel geven de resultaten professionals in de praktijk van het notariaat en sociaal werkveld duidelijke handvatten.

Andy Minderhoud

Olaf Timmermans

Samenvatting

Binnen de special Interest Group '*Zeeuws model Ouderenzorg*' is een project gestart naar ouderenmisleiding en financiële uitbuiting. In het project zijn drie studies uitgevoerd; de eerste studie was gericht op de ervaringen van notarissen met financiële misleiding. De tweede studie was gericht op de route na het signaleren en onderzocht, of de systematiek van Familienetwerkberaad bruikbaar. De derde studie had betrekking op het ontwikkelen van een meetinstrument om ouderenmisleiding in kaart te kunnen brengen.

Studie 1 en 2 hadden een kwalitatief design, met als dataverzameling een mondeling survey. De onderzoekspopulatie bij studie 1 zijn notarissen van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen en notarissen van het notarispraktijk Van Dongen. De onderzoekspopulatie van studie 2 waren maatschappelijke werkenden binnen het MWW die inbrenger zijn geweest tijdens een netwerkberaad. Studie 3 had een mixed design, met als dataverzameling een combinatie van een mondelinge survey en deskresearch. De onderzoekspopulatie zijn maatschappelijk werkers die in aanraking zijn geweest met ouderenmisleiding.

De resultaten van deelstudie 1 toonden aan dat financiële misleiding een verborgen probleem is. Financiële misleiding kent een veelheid aan vormen variërend van wegnemen van geld of spullen tot aan verkoop van eigendommen. Financiële misleiding is te verdelen in drie verschillende gradaties. De notarissen zien het als hun taak de oudere te beschermen tegen financiële misleiding. Hierbij is het belang van een netwerk of vangnet rondom de oudere erg belangrijk. Effectieve en efficiënte routes voor het melden van financiële uitbuiting door medewerkers notariaat, banken, etc lijkt te liggen in het kunnen melden bij een meldpunt en betere voorlichting. Als mogelijkheid voor gegevensuitwisseling wordt een registratiesysteem geduid. Daarnaast komt duidelijk naar voren dat de samenwerking tussen notarissen en andere instanties verbeterd moet worden.

De resultaten van deelstudie 2 duiden de interventies die in het voortraject van een netwerkberaad centraal staan. De maatschappelijk werker geeft invulling aan de methodiek om tot een geslaagd familienetwerkberaad te komen in de situatie van financiële misleiding van ouderen door: het opstellen van een risicotaxatie, het mobiliseren van de eigen kracht van de cliënt en het netwerk, een vertrouwensrelatie op te bouwen, veiligheid te creëren, te motiveren, stagnaties om te zetten in mogelijkheden en vooral een partnerschap (samenwerkingsrelatie) met de cliënt en het sociaal netwerk aan te gaan.

De resultaten van deelstudie 3 tonen dat slachtoffers van financiële misleiding vaak kwetsbaarheid tonen door fysieke beperking en mentale achteruitgang, voor dagelijkse activiteiten afhankelijk zijn van het sociale netwerk en vaak van de pleger van het financieel misbruik. De pleger is vaak bekend. Effectieve interventies bij situaties van financiële uitbuiting aansluitend op de verschillende classificaties van financiële uitbuiting/misleiding zijn afhankelijk van de kracht van het netwerk en afgestemd op de gradaties in op- en afschaling van professionele hulpverlening die nodig is om de situatie te normaliseren. In de helft van de casussen was een casemanager betrokken, welke een duidelijke rol had naar het betrokken houden van alle partijen. Niet altijd werd een netwerkberaad ingezet, maar, indien het wordt ingezet leidt het tot tevreden resultaten.

Inhoudsopgave

1. Aanleiding.....	1
2. Achtergrond.....	3
2.1 achtergronden studie 1	3
2.2 achtergronden studie 2	10
2.3 achtergronden studie 3	13
3. Methode van onderzoek	16
4. Resultaten van het onderzoek	17
4.1 resultaten studie 1.....	17
4.2 resultaten studie 2.....	24
4.3 resultaten studie 3.....	30
5. Discussie	35
5.1 Discussie deelstudie 1.....	35
5.2 Discussie deelstudie 2.....	42
5.3 Discussie deelstudie 3.....	46
6. Conclusies en aanbevelingen	48
6.1 Conclusie.....	48
6.2 Aanbevelingen	52
7. Literatuur.....	55
Bijlage	61
Bijlage 1 Drie kolommenmodel	61
Bijlage 2 Cirkels van Sonja Parker	62
Bijlage 3 VIP kaart	63
Bijlage 4 Netwerkschema	64
Bijlage 5 Drie huizenmodel.....	65
Bijlage 6 Meldcode huiselijk geweld, kinder- en ouderenmishandeling.....	66

1. Aanleiding

Ouderenmisleiding en financiële uitbuiting van ouderen is een veelvoorkomende, maar verborgen problematiek. Werd in 2012 geschat dat één op de twintig ouderen te maken had met ouderenmishandeling, in 2014 is het aantal meldingen fors toegenomen (Royers & Van Bavel, 2012; Movisie 2015). Het lijkt dat professionals signalen van ouderenmishandeling meer frequent onderkennen en interventies starten. De realiteit is echter dat er een beperkt zicht is op het werkelijke aantal slachtoffers van ouderenmishandeling. Daarnaast is er minimale kennis gerapporteerd over de omstandigheden waarin oudermisleiding ontstaan en wat effectieve routes voor opvolging en begeleiding zijn. Binnen de Special Interest Group 'Zeeuws model Ouderenzorg' is een project gestart naar ouderenmisleiding en financiële uitbuiting. Betrokken organisaties in dit project zijn: Maatschappelijk Werk Walcheren, Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen, HZ University of Applied Sciences, Zeeuwse Stichting voor Beheer en Bewindvoering, Stichting Mentorschap Zeeland en Veilig Thuis. In het project zijn drie studies uitgevoerd. De eerste studie was gericht op de ervaringen van notarissen met financiële misleiding. De onderzoeksvragen van deze studie zijn:

- ✓ *'Wat zijn effectieve en efficiënte routes voor het melden van financiële uitbuiting door medewerkers notariaat, banken, etc?'*
- ✓ *'Wat zijn de mogelijkheden voor gegevensuitwisseling voor het notariaat, banken e.a. bij financiële uitbuiting van ouderen?'*
- ✓ *'Welke vormen en gradaties in financiële uitbuiting bij ouderen zijn er en op welke wijze zijn deze te classificeren?'*

De tweede studie was gericht op een vraagstelling, welke lopende het project is ontstaan, naar effectieve interventies voorafgaand aan het familienetwerkberaad. De gehanteerde onderzoeksvraag in deze studie was:

- ✓ *'Hoe geeft de maatschappelijk werker invulling aan de methodiek om tot een geslaagd familienetwerkberaad te komen in de situatie van financiële misleiding van ouderen en in brede maatschappelijk werk trajecten?'*

De derde studie had betrekking op het ontwikkelen van een meetinstrument om de eigenschappen en de route en interventies na het signaleren in kaart te brengen. Bij interventies keek deze studie gericht naar de toepassingsmogelijkheid van de systematiek van Familienetwerkberaad bij financiële misleiding van ouderen. Het meetinstrument is ook toegepast op verschillende casuïstiek die zijn verstrekt vanuit MWW. De onderzoeksvraag in deze studie was:

- ✓ *'Wat zijn effectieve interventies bij situaties van financiële uitbuiting aansluitend op de verschillende classificaties van financiële uitbuiting/misleiding?'*

Hierbij is gekeken of de volgende deelvragen beantwoord konden worden:

- ✓ *'Welke gradaties in op- en afschaling zijn mogelijk en welke partijen zijn hierin essentieel?'*
- ✓ *'Op welke wijze kan de situatie weer genormaliseerd worden, ook in situaties waarbij de sociale omgeving (mede) de bron van de problematiek is?'*

In deze rapportage staan de uitkomsten van de drie studies gepresenteerd. Allereerst is er een overzicht van de theoretische achtergrond van de studies. Hoofdstuk drie beschrijft de methodologie van de drie studies. In hoofdstuk vier staan de belangrijkste resultaten uit de drie studies weergegeven. In hoofdstuk vijf worden de gevonden resultaten uit de studies bediscussieerd, waarna in hoofdstuk zes het antwoord op de hoofd- en deelvragen staat, aangevuld met aanbevelingen.

2. Achtergrond

Dit hoofdstuk geeft de theoretische achtergronden weer welke gehanteerd zijn bij de opzet en uitvoering van de drie deelstudies. De achtergronden bij deelstudie 1 beschrijven welke risicofactoren aanwezig zijn bij ouderen die kwetsbaar zijn voor financiële misleiding. De signalen van financiële misleiding en de belemmeringen en handelingsmogelijkheden van de notaris worden eveneens benoemd. In de achtergronden naar deelstudie 2 wordt de Signs of Safety methode, het activeren van informele netwerken door netwerkberaden, de rol van professionals binnen Maatschappelijk Werk en interventies ter bevordering van een netwerkberaden beschreven. In de achtergrond van deelstudie 3 staan de resultaten van het deskresearch naar items die de vorm, kenmerken, participanten, motieven en de interventies bij ouderenmisleiding.

2.1 achtergronden studie 1

2.1.1 Ouderenmisleiding

In de eerste helft zijn 1114 meldingen ouderenmisleiding geregistreerd, een toename van 39 procent ten opzichte van 2013 (Movisie 2015). Ongeveer één op de twintig ouderen (5,6 procent) heeft te maken met een vorm van ouderenmisleiding. De meest voorkomende vorm van misleiding is de chronisch verbale agressie (3,2 procent) met hierop volgend de financiële benadeling (1,2 procent) (Royers & Van Bavel, 2012). In tegenstelling tot andere vormen van huiselijk geweld, kan ouderenmisleiding zowel in de huiselijke sfeer als in zorginstanties voor komen (Plaisier & De Klerk, 2014). De definitie van ouderenmisleiding luidt: *'Het handelen of nalaten van handelen van al degenen die in een terugkerende persoonlijke of professionele relatie met de oudere (iemand van 65 jaar of ouder) staan, waardoor de oudere persoon lichamelijk en/of psychisch en/of materiële schade lijdt en waarbij aan de kant van de oudere sprake is van een gedeeltelijke of volledige afhankelijkheid'* (Plaisier & De Klerk, 2014, p.2). Binnen deze omschrijving heeft de zorgafhankelijkheid van de oudere ten opzichte van de financieel misleider een grote rol.

Ouderenmisleiding is op te delen in verschillende vormen: verwaarlozing, psychische misleiding, financiële uitbuiting, schending van de rechten, lichamelijke misleiding en seksueel misbruik (Plaisier & De Klerk, 2014). Financiële misleiding vindt vermoedelijk bij dertigduizend ouderen per jaar plaats (Movisie, 2009). Onder financiële uitbuiting of misleiding wordt het wegnemen of onrechtmatig gebruik maken van bezittingen van ouderen verstaan (Zorg voor Kennis, z.j.). Financiële misleiding is te verdelen in verschillende gradaties. De eerste gradatie wordt *'welwillende invloed'* genoemd en houdt in dat de oudere aangespoord wordt om financiële keuzes te maken waar de oudere het zelf niet mee eens is en waarbij de oudere onder dwang geld of bezittingen moet afgeven. Psychische en fysieke dreigementen kunnen hiermee gepaard gaan. Dwang om een testament te veranderen valt onder deze gradatie. Het misbruik maken van de pinpas, het betalen van eigen kosten met het geld van de oudere, het geld toe-eigenen en misbruik maken van een machtiging vallen onder de gradatie *'frauduleuze handelingen'*. De derde gradatie gaat over *'het wegnemen en stelen van geld of bezittingen en het verkopen hiervan'* (Movisie, 2009).

Financiële misleiding vindt plaats zowel binnen de huiselijke kring als in zorginstanties. Daarom kent deze vorm van ouderenmisleiding verschillende mogelijke plegers. Dit kunnen gezinsleden zoals kinderen, overige familieleden als neven en nichten, burens,

vrienden of kennissen, professionals en vrijwilligers of onbekenden die zich plotseling introduceren als vrienden, zijn (Movisie, 2015). Bij ouderenmishandeling of financiële misleiding lijkt er altijd een relatie of band tussen de oudere en de financieel misleider. Daarnaast speelt de afhankelijkheid van de zorg van de oudere mee. Financiële misleiding kan moedwillig of opzettelijk worden toegepast, waarbij mogelijk gebruik wordt gemaakt van fysieke agressie of intimidatie. Het motief van deze financieel misleiders is over het algemeen het verkrijgen van geld, maar ook wraak kan een rol spelen. Daarnaast kan financiële misleiding plaatsvinden vanuit machteloosheid en onmacht. Door onmacht en frustratie over de zware taak van het verzorgen van de oudere kan grensoverschrijdend gedrag plaatsvinden. In die situatie is er dus geen sprake van moedwil, maar is het gevolg van het grensoverschrijdend gedrag wel schadelijk voor de oudere (Royers & Van Bavel, 2012). Movisie (2009) benoemt daarnaast dat financiële uitbuiting kan plaatsvinden vanuit financiële nood bij de financieel misleider. Ook hebzucht en denken recht te hebben op aanspraak van eigendommen of financiële middelen worden genoemd als motieven van financiële misleiding.

Ouderenmishandeling en financiële misleiding lijkt een verborgen probleem. Dit heeft te maken met ouderen die het probleem niet bespreekbaar willen of kunnen maken en de omgeving die het probleem niet signaleert. Wanneer het probleem wel wordt gesignaleerd, is het voor personen uit de omgeving onduidelijk welke handelingsmogelijkheden er zijn (Royers & Van Bavel, 2012). Eén van de oorzaken waardoor ouderen het onderwerp niet bespreekbaar maken, door bijvoorbeeld lichamelijke of geestelijke achteruitgang of beperkingen, is het zelf niet beseffen dat financiële misleiding plaatsvindt. Wanneer de oudere wel beseft dat hij wordt misleid, is het mogelijk dat de oudere het niet bespreekbaar wil maken (Movisie, 2014). Redenen hiervoor kunnen angst voor het verlies van contact of schaamte zijn. Daarnaast zijn ouderen kwetsbaar en niet in de gelegenheid zelf op onderzoek uit te gaan bij vermoedens van financiële misleiding. Ook kan de oudere de financiële misleiding accepteren door de behoefte aan het persoonlijke contact en de relatie met de financieel misleider (Plaisier & De Klerk, 2014).

2.1.2 Risicogroep

Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Plaisier & De Klerk, 2014) blijkt dat 54 procent van de slachtoffers van ouderenmishandeling vrouwen zijn. De leeftijd van de oudere speelt eveneens een rol, want de kans op mishandeling is groter naarmate de persoon ouder wordt (Van Bavel e.a., 2012). Het blijkt dat de meeste slachtoffers tussen de 70 en 79 jaar oud zijn, hoewel relatief gezien meer ouderen van 80 jaar en ouder, slachtoffer zijn van financiële misleiding (Plaisier & De Klerk, 2014). Uit onderzoek van Movisie (2013) blijkt dat slachtoffers van financiële misleiding voornamelijk alleenstaanden zijn of wonend met partner. Financiële misleiding in zorginstanties komt voor bij negen procent van de slachtoffers. Ouderen met een inkomen boven het minimum die hiervan een vermogen hebben opgebouwd of in het bezit zijn van kostbaarheden, zoals sieraden of verzamelingen, vormen een grotere risicogroep (Movisie, 2009). Plegers zijn over het algemeen de kinderen, (ex-)partners of kleinkinderen (Movisie, 2013).

Ouderen krijgen te maken met toenemende afhankelijkheid door fysieke en mentale achteruitgang (Zorg voor Kennis, z.j.). Lichamelijke beperkingen in het horen, het zien of de mobiliteit kunnen de oudere kwetsbaar maken voor financiële misleiding. Ook mentale beperkingen als dementie of de gevolgen van een hersenbloeding vergroten het risico

(Movisie, 2009). Daarnaast kan de oudere afhankelijk worden op financieel of emotioneel gebied. Deze afhankelijkheid vormt een risicofactor op het gebied van financiële misleiding. Ook ingrijpende voorvallen als het overlijden van de partner of een andere dierbare of het verlies van werk kan zorgen voor kwetsbaarheid bij de oudere. Ook de eigen familiegeschiedenis, waarin bijvoorbeeld gewelddadigheid voorkomt, kan een rol spelen in de kwetsbaarheid voor financiële misleiding. Daarnaast kan de oudere terecht komen in een sociaal isolement, waardoor het risico om financieel misleid te worden groter is (Zorg voor Kennis, z.j.). Rouw over het verlies van een partner of een andere dierbare en gevoelens van depressie hebben vaak een aandeel in dit isolement (Movisie, 2012).

Naast de risicofactoren van de oudere zijn ook risicofactoren bij de pleger te noemen. Eén van deze factoren is de overbelasting door de toenemende zorgbehoefte van de oudere. Persoonlijke problemen bij de financieel misleider kunnen stress veroorzaken, waardoor grensoverschrijdend gedrag kan ontstaan. Ook een negatieve of onverschillige houding ten opzichte van de oudere kan een risicofactor zijn. Tevens kan het gebrek aan deskundigheid mede een oorzaak zijn voor het ontstaan van financiële misleiding (Van Bavel et al., 2012). Bovendien kan de wijze waarop familieleden met elkaar omgaan de kans vergroten op financiële misleiding. Geld en bezittingen kunnen een oorzaak zijn van familieconflicten. Ook het idee van kinderen dat ze in het verleden zijn achtergesteld, kan hierin een rol spelen. Een andere risicofactor is dat één van de kinderen een centrale rol speelt bij bijvoorbeeld een volmacht, terwijl de overige familieleden hier geen zicht op hebben (Movisie, 2009).

2.1.3 Signalen

Signalen van ouderenmishandeling kunnen zichtbaar zijn bij zowel de oudere als bij de pleger. Het signaleren van ouderenmishandeling en financiële misleiding start vaak met het *'niet pluis-gevoel'* (Movisie, 2009). Het *'onderbuik-gevoel'* of *'niet pluis-gevoel'* is een spontaan alarmerend gevoel, waardoor de alertheid van de notaris wordt vergroot. Het gevoel is gebaseerd op kennis en ervaring. Het onder woorden brengen van dit gevoel blijkt moeilijk te zijn (Stolper & Van de Wiel, 2011). Door alertheid bij de notaris kan verder worden gezocht naar signalen van ouderenmishandeling. Deze signalen kunnen zichtbaar letsel, plotselinge en onverklaarbare angst, depressiviteit en een schrikreactie bij aanraking zijn (Movisie, 2009). Daarnaast kan de oudere in geval van mishandeling vaak geen duidelijke verklaring geven over lichamelijk letsel. Ook het hebben van een onverzorgd uiterlijk kan duiden op mishandeling. Wanneer de oudere benoemt dat er dingen niet goed gaan, maar hier verder geen uitleg over wil geven, kan er van ouderenmishandeling sprake zijn (Zorg voor Kennis, z.j.).

Signalen van de pleger kunnen het uitspreken of zichtbaar zijn van overbelasting, maar ook het schelden of schreeuwen tegen de oudere. Een onverschillige houding van de betrokkene ten opzichte van de oudere kan ook duiden op ouderenmishandeling of misleiding. Het belemmeren van de mogelijkheid om de oudere alleen te spreken kan eveneens een signaal zijn van financiële misleiding (Zorg voor Kennis, z.j.). Daarnaast kan het een signaal zijn wanneer niet de oudere maar een betrokkene een afspraak maakt en het woord voert (Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie [KNB], 2013).

Onverklaarbare geldopnames van de rekening van de oudere kunnen een signaal zijn van financiële uitbuiting. Een ander signaal is het verdwijnen van spullen uit de woning van de oudere. Wanneer de oudere financieel misleid wordt, kan een tekort aan financiële middelen ontstaan. Daarnaast kunnen schulden en betalingsachterstanden een teken zijn

van financiële misleiding (Unie KBO, 2015). Eveneens is het niet willen spreken van de oudere zonder de aanwezigheid en de bevestiging van een betrokkene mogelijk een signaal van financiële misleiding. Ook het verzoek tot een ongebruikelijke wijziging in het testament kan een signaal zijn van financiële misleiding (KNB, 2013).

2.1.4 Handelingsmogelijkheden notariaat

De notaris, die openbaar ambtenaar is, is bevoegd om authentieke akten op te stellen met betrekking tot handelingen, overeenkomsten en beschikkingen. Deze akten moeten worden opgesteld volgens de wil van de cliënt. De notaris heeft hierin een zorgplicht, wat betekent dat een akte moet worden opgemaakt op verzoek en volgens de wens van de cliënt. Ook valt het informeren en waarschuwen van de cliënt onder de notariële zorgplicht. Tevens moet de notaris onderzoek doen naar de achtergrond van transacties wanneer hij hierbij is betrokken. (Melis, 2012). Het opmaken van een akte zoals een volmacht of testament is dus de taak van de notaris. In een akte worden afspraken vastgelegd. De notaris geeft een afschrift van de akte aan de betrokkenen. Ook het bijwerken van registers aan de hand van de opgestelde afspraken is een taak van de notaris. Verder heeft de notaris de verantwoordelijkheid juridisch advies te geven (KNB, z.j.d). De notaris heeft een vertrouwenspositie, is onafhankelijk en deskundig. Deze waarden kunnen worden ingezet bij het voorkomen en tegengaan van financiële misleiding. De doelstelling van de notaris is het voorkomen van misbruik op juridisch gebied. Het signaleren van financiële misleiding valt daarom ook onder de verantwoordelijkheid en taak van de notaris (KNB, z.j.d).

De eerste mogelijkheid om financiële misleiding tegen te gaan is preventie. Dit kan worden bevorderd door het voorlichten van ouderen en betrokkenen en het verstrekken van informatie over bijvoorbeeld volmachten en testamenten (Movisie, 2009). Het gesprek aangaan met de oudere over de hierboven genoemde signalen is eveneens van belang. Ook het betrekken van de financieel misleider bij het gesprek is hierbij belangrijk, want hierdoor wordt de bespreekbaarheid van het onderwerp vergroot. Aanspreken van de financieel misleider op het gedrag en de signalen is mogelijk, maar het beschuldigen van de persoon moet worden vermeden. Dit zou weerstand kunnen oproepen bij de pleger. Daarnaast is het adviseren van de oudere en de betrokkenen een handelingsmogelijkheid. Het aandragen van praktische oplossingen en het overtuigen van het belang van het ondernemen van acties staan bij het adviseren centraal (Zorg voor Kennis, z.j.).

Naast de genoemde handelingsmogelijkheden van de notaris is het mogelijk hulpmiddelen en instrumenten in te zetten of de oudere hierover te voorlichten en adviseren. Eén van deze hulpmiddelen is een zakgeldrekening. Dit is een rekening waarop een bepaald bedrag wordt gestort zodat de oudere zelfstandig geld uit kan geven maar wel binnen een bepaald limiet. Daarnaast is het mogelijk een mantelzorgers- of servicepas aan te vragen. Dit is een pas die wordt afgegeven aan een mantelzorger of anderen die zorg verlenen. Deze pas kan gebruikt worden om boodschappen te doen voor de oudere. De pas heeft een beperkt limiet en kan eenvoudig worden ingetrokken. De 'Servicepas' geeft een bankmedewerker de mogelijkheid geld te pinnen voor de oudere.

Daarnaast kan een persoonsgebonden medewerkerspas er voor zorgen dat zorgmedewerkers geld kunnen pinnen voor de ouderen. Deze pas wordt gecontroleerd aan de hand van afschrijvingen, kassabonnen en afschriften (Machielse, Sanders & Schenkels, 2014).

Naast de voorlichting aan ouderen is de voorlichting aan (zorg)instanties en professionals van belang. Door het geven van voorlichting over de producten en de wijze waarop het notariaat kan bijdragen, is het mogelijk de notaris te betrekken bij het netwerk van professionals bij de preventie en aanpak van financiële misleiding. Daarnaast zorgt het geven van voorlichting voor toenemende bewustwording over financiële misleiding. Ook wordt hierdoor het netwerk van professionals en zorginstanties rondom de oudere versterkt. Betrokken instanties in dit netwerk kunnen gemeenten, banken, politie, Veilig Thuis, zorginstellingen, bewindvoerders, woningbouwverenigingen en het notariaat zijn. Naast het geven van voorlichting is het van belang dat de notaris de juiste kennis en vaardigheden heeft in het signaleren en omgaan met financiële misleiding. Het trainen van de notaris op dit gebied is daarom van belang (Aan de Stegge, 2015).

In een volmacht kan de notaris bepalingen opnemen die voorkomen dat de gevolmachtigde misbruik kan maken van de bevoegdheden. Het verlenen van de volmacht aan twee of meer personen verkleint het risico op financiële misleiding. Ook kunnen beperkingen worden opgenomen zodat de gevolmachtigde alleen bepaalde handelingen mag verrichten. Het benoemen van een toezichthouder kan de kans op financiële misleiding eveneens verkleinen. Deze toezichthouder zou een notaris kunnen zijn. Daarnaast kan in de volmacht worden opgenomen dat deze pas in gaat wanneer een arts heeft verklaard dat de oudere de eigen belangen niet meer kan behartigen (KNB, z.j.a). Verder kan het opstellen van een levenstestament preventief werken. In een levenstestament staan de wensen van de oudere voor het moment dat hij of zij zelf niet meer in staat is de zaken te regelen. In het testament wordt een persoon die men vertrouwt, aangewezen om in naam van de oudere te handelen. Ook wordt in dit document opgenomen wanneer het levenstestament in gaat, welke taken de vertrouwenspersoon precies mag uitvoeren en op welke wijze verantwoording moet worden afgelegd (Machielse, Sanders & Schenkels, 2014).

Nadat financiële misleiding is gesignaleerd kan onderzoek worden gedaan. Van belang is feiten te achterhalen die kunnen worden aangevoerd als bewijsvoering (Movisie, 2009). De KNB (2013) heeft een stappenplan opgesteld waarin beschreven staat wat de notaris kan doen wanneer het vermoeden van financiële misleiding aanwezig is. De eerste stap is het signaleren en onderzoeken. Om vermoedens van financiële misleiding te toetsen, wordt het aangeraden de oudere alleen te spreken. Ook het aangaan van meerdere gesprekken wordt aangeraden. De tweede stap is het overleggen met collega's. In dit overleg kan worden gesproken over de vermoedens en waarnemingen. Hiernaast bestaat de mogelijkheid anoniem advies en informatie te vragen bij Veilig Thuis, het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. Bij de derde stap worden signalen en feiten besproken met de oudere. Het controleren of de oudere de boodschap heeft begrepen, is hierbij van belang. Het afwegen of er daadwerkelijk sprake is van financiële misleiding gebeurt in stap vier. Wanneer dit inderdaad het geval blijkt te zijn volgt de vijfde stap: het kiezen van een aanpak. Movisie (2009) benoemt hierbij dat het van belang is te bedenken wat de gekozen aanpak oplevert. Door hierbij stil te staan kan een afweging worden gemaakt of de gekozen aanpak het gewenste effect zal bereiken of de situatie juist complexer maakt.

De KNB (2013) noemt een aantal handelingsmogelijkheden, waaronder het weigeren van een dienst. Hierbij is het van belang nog steeds te zoeken naar mogelijkheden om de financiële misleiding te stoppen. Daarnaast kan de notaris voorlichting geven over de

mogelijkheden bij de bank om financiële bevoegdheden te beperken. Het herroepen van de volmacht kan worden gedaan op het moment dat de gevolmachtigde de financieel misleider is. Een andere optie is het regelen van toezicht op de gevolmachtigde. Het misleiden van de financieel misbruiker is hiernaast één van de mogelijkheden. Dit houdt in dat een testament volgens de wensen van de financieel misleider wordt opgesteld, hiervan wordt geen afschrift gegeven aan de oudere. Vervolgens wordt een nieuw testament opgesteld volgens de wil van de oudere: het eerst opgestelde testament wordt herroepen. In de laatste stap wordt contact opgenomen met de oudere om na te gaan hoe de situatie op dat moment is.

De notaris heeft te maken met een geheimhoudingsplicht, wat inhoudt dat de notaris geen informatie mag doorgeven die vertrouwelijk is meegedeeld of waarvan de notaris moet begrijpen dat de informatie een vertrouwelijk karakter heeft. De observaties van de gesteldheid van de oudere vallen in de meeste gevallen niet onder deze geheimhouding. Dit betekent dat de notaris wel een melding mag doen van deze observaties (KNB, z.j.c). De notaris heeft daarnaast de mogelijkheid een melding te doen bij het advies- en meldpunt Veilig Thuis. Een vereiste is wel dat de notaris toestemming krijgt van de oudere om een melding te doen (KNB, 2013). Het doen van een anonieme melding bij Veilig Thuis is echter volgens Aan de Stegge (2015) eveneens mogelijk. Uit resultaten van de pilot *'Ouderen in veilige handen'* (Aan de Stegge, 2015) blijkt echter wel dat advies kan worden opgevraagd bij het advies- en meldpunt zonder hiermee de privacy van de oudere te schenden. Wanneer gesignaleerd wordt dat misleiding plaatsvindt door een zorgmedewerker, kan een melding worden gedaan bij het Meldpunt Ouderenmishandeling in de zorg (KNB, 2013).

Wanneer de eerder genoemde handelingsmogelijkheden geen effect hebben, kunnen zwaardere maatregelen worden ingezet. Eén daarvan is het laten beoordelen van de wils(on)bekwaamheid van de oudere, wanneer het vermoeden bestaat dat de persoon niet meer wilsbekwaam is. Verder kan bewindvoering worden aangevraagd, waardoor de financiële zaken worden behartigd door een professional (Zorg voor Kennis, z.j.). Tevens bestaat de mogelijkheid aangifte te doen bij de politie. Daarnaast is de notaris verplicht een melding te doen van ongebruikelijke transacties volgens de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme. Het beroepen op de geheimhoudingsplicht is bij het signaleren van deze ongebruikelijke transacties dan niet mogelijk (KNB, z.j.b).

2.1.5 Belemmeringen notariaat

Het signaleren van financiële misleiding is moeilijk doordat het onderwerp niet scherp kan worden afgebakend. Hierdoor blijven er binnen de ouderenmishandeling, waaronder financiële misleiding, *'grijze gebieden'*. Het signaleren en bepalen of er wel of geen sprake is van ouderenmisleiding is daarom geen eenvoudige taak. Daarnaast worden signalen van ouderenmisleiding of financiële uitbuiting niet altijd herkend (Plaisier & De Klerk, 2014). Ook het bespreekbaar maken van vermoedens van financiële misleiding is lastig. Twijfels of de signalering wel klopt en de angst iemand vals te beschuldigen of te verraden spelen hierbij een rol (Van Bavel, 2012). Daarnaast kan de notaris in veel gevallen geen gebruik maken van de mogelijkheid een melding te doen bij het steun- en adviespunt. Dit heeft, zoals eerder aangegeven, te maken met de geheimhoudingsplicht van de notaris.

Alle informatie die de notaris krijgt in de hoedanigheid van notaris, valt onder deze geheimhoudingsplicht. Ook in een juridische procedure mag de notaris deze informatie niet prijsgeven (KNB, z.j.b). Aan de Stegge (2015) benoemd echter dat het doen een anonieme melding bij Veilig Thuis wel mogelijk is.

Instanties en professionals zijn niet bekend met de werkzaamheden en mogelijkheden die de notaris heeft; dit vormt eveneens een belemmering. Bij signalering van financiële misleiding zijn personen geneigd contact met een bank op te nemen of de politie in te schakelen; de notaris wordt in veel gevallen niet benaderd vanwege de onduidelijkheid over de diensten die de notaris kan bieden. Daarnaast levert onbekendheid van notarissen met het advies- en meldpunt Veilig Thuis een belemmering op, want notarissen zijn er vaak niet van op de hoogte dat dit meldpunt bestaat en zullen hier dus ook geen gebruik van maken (Aan de Stegge, 2015). Ook het gebrek aan kennis over financiële misleiding van ouderen is een belemmering (Machielse, Sanders & Schenkels, 2014). Daarnaast geven notarissen aan dat ze een systeem of register missen waarin vermeld staat of extra alertheid gewenst is rondom de wilsbekwaamheid van een oudere die (nog) niet onder curatele of bewind staat (Aan de Stegge, 2015).

Een knelpunt in het signaleren en handelen rondom financiële misleiding is de handelingsverlegenheid. Door een tekort aan kennis over de mogelijke handelingen kan terughoudendheid ontstaan. Ook onduidelijkheid over wat wel en niet mag worden gemeld of gedaan, kan er voor zorgen dat de notaris terughoudend is. Eveneens speelt angst om een persoon vals te beschuldigen een rol. Daarnaast kan het belemmerend werken, wanneer onduidelijk is in welke situaties mag worden ingegrepen en wanneer financiën van de oudere mogen worden overgenomen (Machielse, Sanders & Schenkels, 2014).

De afhankelijkheid van de oudere ten opzichte van de financieel misleider is een belemmering. Door die afhankelijkheidsrelatie kan de oudere het contact of de zorg van de financieel misleider niet missen. Ook bestaat de mogelijkheid dat de oudere zelf geen aangifte kan doen vanwege fysieke of mentale beperkingen. Daarnaast kan een sociaal isolement een reden zijn waarom de oudere de financiële misleiding niet bespreekbaar maakt. Ook de angst voor represailles en schaamte kunnen ervoor zorgen dat de oudere niet wil spreken over de financiële misleiding. De mogelijke afhankelijkheid en de gevolgen van de oudere maken de afweging voor de notaris moeizaam. De notaris zal daarom voorzichtig moeten optreden bij vermoedens of signalering van financiële misleiding zodat de situatie niet verergert (Machielse, Sanders & Schenkels, 2014).

In de zorg- en welzijnssector is men inmiddels gewend veel samen te werken. Zo wordt informatie uitgewisseld tussen maatschappelijk werkers, zorgmedewerkers, artsen en verpleegkundigen. Notarissen en banken kenden deze samenwerking tot voor kort echter niet. Informatie uitwisselen en samenwerking tussen de genoemde partijen is daarom niet vanzelfsprekend (Machielse, Sanders & Schenkels, 2014). Dit betekent dat bij het opstellen van samenwerkingsverbanden niet direct gedacht wordt aan het betrekken van het notariaat, hoewel die een belangrijke signalerende rol heeft en handelingen kan uitzetten die het risico op financiële misleiding verkleinen (Aan de Stegge, 2015).

2.2 achtergronden studie 2

2.2.1 Signs of Safety (SoS)

SoS is een oplossingsgerichte aanpak die in de jaren negentig door Andrew Turnell en Steve Edwards is ontwikkeld. In 1999 werd het eerste boek over de oplossingsgerichte aanpak gepubliceerd. Er werd interesse in verschillende delen van de wereld gewekt, waardoor personen behoefte kregen aan meer informatie en trainingen. Vanaf 2006 zijn er in Nederland honderden professionals getraind om de SoS in de praktijk toe te passen. SoS is succesvol toegepast in complexe kindermishandeling casussen. De ontwikkelaars zijn van mening dat de aanpak in alle situaties gebruikt kan worden, onder voorwaarde dat professionals hierin getraind worden. Bureau Jeugdzorg Zeeland (BJZ) was één van de eersten die de werkwijze van SoS heeft gebruikt. Vervolgens werd SoS geïntroduceerd als werkwijze van het AMK, Maatschappelijk Werk Walcheren, Centrum Jeugd en Gezin (CJG) en Thuiszorg.

SoS is een oplossingsgerichte methode, die gericht is op gezinnen waar vermoedelijk sprake is van kindermishandeling of waarbij het risico groot is dat het kan plaatsvinden. Het doel van deze methode is om een samenwerkingsrelatie op te bouwen met gezinnen om vervolgens samen een veilige (opvoed)situatie voor het kind te creëren. Er is sprake van partnerschap wanneer ouders, kinderen, het sociaal netwerk en de professionals hetzelfde doel voor ogen hebben. Er zijn een aantal praktische uitgangspunten die kunnen helpen bij het opbouwen van een partnerschap:

- ✓ Behandel de cliënt als iemand die het waard is om mee te werken;
- ✓ Werk samen met de persoon, niet met het misbruik;
- ✓ Besef dat samenwerken ook mogelijk is wanneer dwang is vereist;
- ✓ Erken dat er in elk gezin signalen van veiligheid aanwezig zijn, maar blijf de veiligheid centraal stellen;
- ✓ Ga na wat de cliënt wil, wees altijd opzoek naar details;
- ✓ Concentreer je op het tot stand brengen van kleine veranderingen en bied keuzemogelijkheden.

Behandel de praktische uitgangspunten als streefdoelen, niet als aannames. De uitgangspunten geven overigens ook vorm aan de basishouding van de professional, die belangrijk zijn bij het toepassen van de methode (Kok, 2011).

De samenwerkingen en het opstellen van een veiligheidsplan staat binnen deze methode centraal. Het uitgangspunt is dat zowel de gezinnen als individuen zelf een bijdrage kunnen leveren aan oplossingen voor de problemen die ervaren worden. Het SoS model bevat zes praktijkelementen die voor de professional een leidraad vormen, om de capaciteiten van een gezin beter uit te laten komen, te versterken en te beoordelen. De opstelling van de professional ten opzichte van het probleem, het oplossen en de hulpverlenende instantie is van belang. Door de uitzonderingen op mishandeling en/of verwaarlozing, sterkte punten en hulpbronnen van het gezin in kaart brengen. De professional dient zich te concentreren op de doelen en veiligheid, om vervolgens de vooruitgang en bereidheid te meten. Hierdoor wordt het vertrouwen en het vermogen van elk gezinslid bepaald. Door het veiligheidsplan wordt er een balans gemaakt tussen de risico's en veiligheid van het kind.

Het is de bedoeling dat zowel het kind als het gezin zich aan de concrete en meetbare doelen houdt, zodat de situatie daadwerkelijk kan veranderen. De veiligheid van het kind wordt samen met het gezin beoordeeld (Bartelink, Beslissen over hulp, 2010).

Wanneer enkel de zorgen binnen een gezin worden vastgesteld, is de kans op een samenwerkingstagnatie groot. De methode richt zich juist op de sterke punten binnen gezinnen, zodat er een eind kan komen aan het uitzichtloze perspectief van gezinnen. Hiernaast leidt het werken met sterke punten en hulpbronnen tot betere resultaten. Voor de professionals is het een uitdaging om een manier te vinden om de ernst van de vermoedelijke kindermishandeling aan de orde te stellen, maar ook om de samenwerkingsrelatie met het gezin te versterken. De aanmeldingen van de gezinnen zijn vaak niet vrijwillig, omdat er sprake kan zijn van gesloten systemen.

2.2.2 Familienetwerkberaad (FNB)

Het FNB is een structureel element geworden in de SoS benadering. BJZ en AMK zijn in eerste instantie aan de slag gegaan met het zoveel mogelijk organiseren van FNB'en. Met als positief gevolg dat dit een bijdrage heeft geleverd aan de bekendheid en de mogelijkheid om dit te introduceren binnen de eerstelijns hulp (Sulkers, 2010).

'Een familienetwerkberaad is een op korte termijn georganiseerde bijeenkomst om tot oplossingen te komen voor het gezamenlijk geformuleerde probleem. In te zetten in alle risico zaken in gezinsverband, met eventueel toevoeging van een of enkele belangrijke derden' (Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011).

Het FNB wordt steeds op brede schaal ingezet, zoals risicozaken bij Wet Tijdelijk Huisverbod (WTH), Veilige Start, AMK-meldingen en andere risicozaken die binnen komen via het AMW of SMW. Wanneer de veiligheid van een cliënt niet kan worden gewaarborgd, kan er besloten worden om een FNB in te zetten. De mw'er, in dit geval de inbrenger, heeft de verantwoordelijkheid om het sociaal netwerk en de betrokken professionals te benaderen voor een FNB. Tegenwoordig wordt er geprobeerd om een FNB te organiseren, voordat de hulpverlening van start gaat. Tijdens een FNB gaat het sociaal netwerk van de cliënt samen met professionals rond de tafel zitten, met als doel te komen tot een gemeenschappelijk plan (veiligheidsplan), zodat de veiligheid van de cliënt gewaarborgd wordt. De zorgen, krachten, hulpbronnen en doelen worden in het veiligheidsplan vastgezet op basis van SoS. Het beraad wordt altijd geleid door een facilitator, een onafhankelijke gespreksleider, die vervolgens ook zal zorgen voor de verslaglegging. De samenwerking van de cliënt, het sociaal netwerk en de inbrenger wordt aan de hand van het veiligheidsplan in gang gezet. Indien nodig wordt er een vervolgberaad ingepland, om de stand van zaken te bespreken. De resultaten kunnen een eventuele aanpassing vormen in het veiligheidsplan (Van Groningen 2012).

Het MWW kan op verschillende manieren betrokken raken bij een FNB. Elke mw'er heeft een eigen caseload, die uit tientallen cliënten/casussen bestaat. Het kan voorkomen dat een professional uit een andere organisatie, die ook betrokken is in de hulpverlening van dezelfde cliënt, een FNB wil organiseren. Het kan ook een eigen initiatief zijn om een FNB te organiseren vanuit het AMW en/of SMW. Een andere manier om betrokken te raken bij een FNB is wanneer de mw'er de functie als casemanager vervult. Casemanagement wordt ingezet tijdens een WTH. AMW en/of SMW hoeft niet altijd betrokken te zijn bij een cliënt, waarvan bijvoorbeeld de partner na overleg met de cliënt, om een FNB vraagt.

Er kan een mogelijke hulpvraag zijn die geschikt is voor MWW (Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011).

2.2.3 Sociaal netwerk

In het kader van de transitie op het gebied van zorg en welzijn, staat de regievoering over het eigen leven centraal. De ondersteuning en zorg (maatwerk) die mensen krijgen, wordt als aanvulling gezien op wat mensen en/of het sociaal netwerk zelfstandig kunnen doen. In dit perspectief is ieder mens zelf verantwoordelijk voor de zelfredzaamheid en de participatie binnen de maatschappij. Er wordt uitgegaan van de eigen kracht in combinatie met het sociaal netwerk. Wanneer dit niet voldoende is voor iemand, kan er beroep worden gedaan op professionals. Volgens deze uitgangspunten zal het klantproces, de toegang tot ondersteuning en zorg verlopen vanaf januari 2015. Mocht het iemand niet lukken om op eigen kracht verder te gaan, is het niet de bedoeling dat iemand eerst tot het uiterste moet gaan om hulp te krijgen. Hiernaast is het van belang om mensen, en indien mogelijk het sociaal netwerk te betrekken bij het eigen ondersteuningsproces. Zodat de professional kan ondersteunen waar nodig is, zodat de hulpvrager en het sociaal netwerk weer op eigen kracht verder kunnen (Walcheren voor Elkaar, 2014).

2.2.4 Interventies ter bevordering tot een geslaagd familienetwerkberaad

Interventies van professionals richten zich op de voorbereiding, uitvoering en nazorg van een netwerkberaad. In de voorbereiding zijn interventies gericht op het aangaan van een partnerschap met het sociaal netwerk, inzicht creëren in doelen, krachten, vertrouwen en vermogen van het sociaal netwerk en veilig stellen van voorwaarden voor functioneren van een netwerkberaad. Tevens wordt voorlichting gegeven over de werkwijze van het netwerkberaad, waarbij gebruik gemaakt wordt van het drie kolommen model (zie bijlage 1) om de zorgen, krachten, hulpbronnen en doelen/wensen duidelijk te krijgen. In deze fasering wordt de risicotaxatie gedaan wordt. Het risico kan getaxeerd worden als laag, midden, hoog- of onbekend risico. Hulpmiddelen die hiervoor gebruikt kunnen worden zijn in de bijlage te vinden (zie bijlage 1 – 6).

Indien wordt gekozen voor een netwerkberaad wordt de casus eerst voorgelegd aan een facilitator. Een casus is geschikt wanneer de veiligheid van een cliënt niet meer gewaarborgd kan worden, wanneer er sprake van voldoende netwerk (om voortgang te krijgen) en wanneer het inzetten van een netwerkberaad een duidelijk doel heeft. Na de inbreng zullen de facilitators de casus overleggen, om vervolgens contact op te nemen met de inbrenger. De data en locatie zal in overleg beslist worden. Het is belangrijk om een goede aansluiting bij de wensen van de cliënt te vinden. De exacte data worden samen met de facilitator besproken en vastgezet. Voordat het FNB plaats vindt, komen de facilitator en de inbrenger nog een keer samen, om het FNB voor te bereiden en de stand van zaken te bespreken. (Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011), (Maatschappelijk Werk Walcheren, z.j.), (Centrum voor Jeugd en Gezin Hulst en Terneuzen, 2012).

2.3 achtergronden studie 3

2.3.1 Vormen

Financiële misleiding kan worden opgedeeld in een aantal vormen. Eén daarvan is het wegnemen van geld, sieraden of goederen. Ook het onrechtmatig gebruiken of verkopen van eigendommen van de oudere en het misbruik maken van machtigingen, zoals een volmacht, vallen onder financiële misleiding. Daarnaast kan financiële misleiding plaatsvinden door het doen van aankopen op naam van de oudere, de oudere te dwingen een testament of wilsbeschikking te maken of te wijzigen en de oudere financieel kort te houden. Het opnemen van geld van de rekening van de oudere voor eigen gebruik wordt eveneens gezien als een vorm van financiële misleiding. In 85% van gevallen is de pleger een familielid (Ouderen Ombudsman, 2014). Maar ook is bekend dat gezinsleden, burens en kennissen, beroepskrachten en vrijwilligers en plotseling nieuwe 'vrienden' zich schuldig maken aan financiële uitbuiting. De motieven van de plegers die vaak aangevoerd worden zijn financiële nood, hebzucht en vermeend recht op aanspraak (Movisie, 2014). In 85% van gevallen is de pleger een familielid (Ouderen Ombudsman, 2014).

Er zijn acht verschillende vormen van financiële uitbuiting gedefinieerd:

- ✓ Wegnemen geld, sieraden, goederen
- ✓ Misbruik van rekeningen
- ✓ Profiteren van bezittingen
- ✓ Andere vorm misleiding
- ✓ Misbruik bank machtigingen
- ✓ Koop op naam
- ✓ Financieel kort houden
- ✓ Gedwongen testamentswijziging
- ✓ Verkoop eigendommen/bezittingen

2.3.2 Motieven

Motieven geven de beweegredenen van plegers aan tot het financieel misbruiken ouderen. Plegers hebben over het algemeen drie soorten motieven om een oudere financieel te misbruiken. In het eerste geval is er sprake van financiële nood waarin de pleger verkeert. De pleger laat zich er toe verleiden om een greep uit de kas van de oudere te doen. In het tweede geval heeft de pleger het verlangen om iets te bezitten of over iets te beschikken, zonder dat er een directe noodzaak is. In het laatste geval gaat het om het vermeende recht op aanspraak. De pleger meent dat hij/zij recht heeft op datgene dat hij/zij wegneemt van de oudere.

In kader van motieven zijn de volgende items gedefinieerd:

- ✓ cliënt lijkt 'makkelijk' slachtoffer vanwege achteruitgang van mentale capaciteiten
- ✓ Cliënt kent van afhankelijkheid van de vermoedelijke pleger
- ✓ financiële nood vermoedelijke pleger(s)
- ✓ sprake van zelfstandigheid van de cliënt
- ✓ motieven pleger(s), beschreven
- ✓ vermoedelijke pleger meent hij/zij recht heeft op datgene wat hij/zij wegneemt van de cliënt
- ✓ relatie tussen de vermoedelijke pleger en de cliënt verstoord
- ✓ pleger verleend zorg vanuit genegenheid
- ✓ cliënt kent hulpverleningsverleden
- ✓ pleger ervaart zorg als zware taak
- ✓ wraakgevoelens bij pleger jegens cliënt
- ✓ Pleger verleent zorg vanuit plichtsbesef
- ✓ cliënt voor bankieren volledig afhankelijk pleger?
- ✓ pleger toont overbelasting door mantelzorg
- ✓ Pleger kent hebzucht

4.3.3 Kenmerken

Kenmerken verwijzen veelal naar de karakteristieken en eigenschappen van slachtoffers. Movisie (2015) rapporteert dat meer vrouwen dan mannen het slachtoffer van financieel misbruik zijn. Daarnaast wonen de slachtoffers vaak alleen en zijn ze 80-plusser. Kwetsbaarheid verhoogt het risico om slachtoffer te worden van financieel misbruik (Movisie, 2015). Lichamelijke beperkingen zouden een reden kunnen zijn dat ouderen hun financiële belangen door iemand anders (meestal een familielid) laten regelen. Slachtoffers hebben veelal een klein sociaal netwerk en weinig contacten buitenshuis. Ouderen die lijden aan dementie of kampen met de gevolgen van een hersenbloeding hebben een vergrote kans op financiële mishandeling.

De volgende kenmerken zijn gedefinieerd:

- ✓ Duidelijk wie pleger(s) is/zijn
- ✓ Fysieke beperkingen cliënt
- ✓ Pleger onderdeel sociaal netwerk
- ✓ Onwetendheid cliënt fin. administratie
- ✓ Kans op herhaling
- ✓ Pleger is familie
- ✓ Conflicten binnen familie
- ✓ Angst bij cliënt
- ✓ Psychische kwetsbaarheid cliënt
- ✓ Sociale kwetsbaarheid cliënt
- ✓ Verstandelijke beperking cliënt
- ✓ Eerdere financiële misleiding

2.3.4 Betrokkenheid van de participanten

De betrokkenheid van de participanten is een belangrijke indicator. Eerdere rapportages duiden dat daders voortkomen uit het directe netwerk, en vaak een rol kennen als mantelzorg, waarbij er een afhankelijkheid van het slachtoffer naar de dader bestaat. De betrokkenheid van de participanten verschilt per situatie en graad van financiële misleiding.

- ✓ Cliënt voor basisbehoeften afhankelijk van netwerk
- ✓ Er is sprake van één dader
- ✓ pleger verleden met hulpverlening
- ✓ eerder oplossing gezocht in netwerk van de cliënt?
- ✓ Met alle partijen gesproken
- ✓ Opzettelijke misleiding
- ✓ Duur relatie met de pleger(s) bekend
- ✓ verbale intimidatie pleger
- ✓ Netwerk kan bijdragen aan oplossen van het probleem
- ✓ Cliënt deed eerder melding in netwerk
- ✓ Vindt pleger dat er grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden
- ✓ Contact met de pleger(s)?
- ✓ agressie pleger

2.3.4 Interventies en effecten

De interventies zijn gericht op de voorbereiding en het effect van het netwerkberaad. Items komen voort uit de verschillende stappen die professionals hanteren en de protocollen die voorhanden zijn. De volgende items zijn gedefinieerd:

- ✓ sociale omstandigheden in beeld gebracht
- ✓ financiële omstandigheden in beeld gebracht
- ✓ verwachtingen van de cliënt bevestigd
- ✓ overleg geweest met andere instanties
- ✓ Signalen leiden tot actie met cliënt
- ✓ Duidelijk welke interventies ondernomen worden?
- ✓ bij constatering signalen overleg geweest binnen het team MW
- ✓ Na signalen gehandeld volgens meldcode
- ✓ gewenste oplossing voor alle partijen gevonden
- ✓ gedurende de begeleiding gebruik gemaakt van de Signs of Wellbeing
- ✓ alle stappen met betrekking tot de meldcode huiselijk geweld gedocumenteerd
- ✓ gedurende de begeleiding gebruik gemaakt van de Signs of Safety
- ✓ casemanager bij de casus betrokken
- ✓ casemanager houdt verschillende partijen bij elkaar
- ✓ Zijn de financiën van de cliënt nog steeds in eigen handen
- ✓ Bij evaluatie schaalvraag gesteld waarin vergelijk vorige en huidige situatie
- ✓ familienetwerk-beraad plaats gevonden
- ✓ voldoende motivatie voor netwerkberaad
- ✓ Uitkomst schaalvraag is dat situatie blijvend is verbeterd na interventie
- ✓ verdere stappen nodig om de cliënt te beschermen
- ✓ familienetwerkberaad heeft gewenste effect bereikt

3. Methode van onderzoek

In dit hoofdstuk wordt de methodologie van de drie studies aangegeven. Hierbij wordt ingegaan op het onderzoekstype, het onderzoeksontwerp, de onderzoekseenheden en de respondenten benoemd. Vervolgens wordt er aangegeven voor welk soort steekproef er gekozen worden. Hiernaast zal de dataverzameling, verwerking en registratie beschreven worden.

3.1 studie 1: de ervaringen van notarissen met financiële misleiding

Studie 1 had een kwalitatief design, met als dataverzameling een mondeling survey. De onderzoekspopulatie zijn notarissen en kandidaat-notarissen van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen en notarissen en kandidaat-notarissen van de notarispraktijk Van Dongen. Aan de hand van topics uit de achtergrondstudie zijn acht notarissen middels een semi-gestructureerd interview bevraagd. De selectie van notarissen gebeurde middels de sneeuwbalmethode. Alle interviews zijn uitgetypt, waarna de tekst via systematische analyse is opgedeeld in fragmenten. Deze fragmenten zijn geclusterd rond een bepaald topic en vervolgens handmatig gelabeld. De onderzoeker kiest bewust voor het handmatig labelen, hierdoor wordt de kans kleiner om belangrijke informatie over het hoofd te zien. Het zal een lang proces zijn, maar het is noodzakelijk om specifieke resultaten, discussies, conclusies en aanbevelingen te kunnen weergeven (Baarda, et al., 2013).

3.2 studie 2: de route na het signaleren en onderzoeken of de systematiek van Familienetwerkberaad bruikbaar is bij financiële misleiding van ouderen

Studie 2 had een kwalitatief design, met als dataverzameling een mondeling survey. De onderzoekspopulatie zijn maatschappelijke werkenden binnen het MWW die inbrenger zijn geweest tijdens een FNB. Aan de hand van topics uit de achtergrondstudie zijn zes mw'ers die inbrenger zijn geweest tijdens FNB'en middels een semi-gestructureerd interview bevraagd. De selectie van de mw'ers gebeurde middels een selecte steekproef; er wordt namelijk een selectie gemaakt uit de onderzoekspopulatie. Alle interviews zijn uitgetypt, waarna de tekst via systematische analyse is opgedeeld in fragmenten. Deze fragmenten zijn geclusterd rond een bepaald topic en vervolgens handmatig gelabeld. De onderzoeker kiest bewust voor het handmatig labelen, hierdoor wordt de kans kleiner om belangrijke informatie over het hoofd te zien (Baarda, et al., 2013).

3.3 studie 3: het ontwikkelen van een meetinstrument om ouderenmisleiding in kaart te kunnen brengen

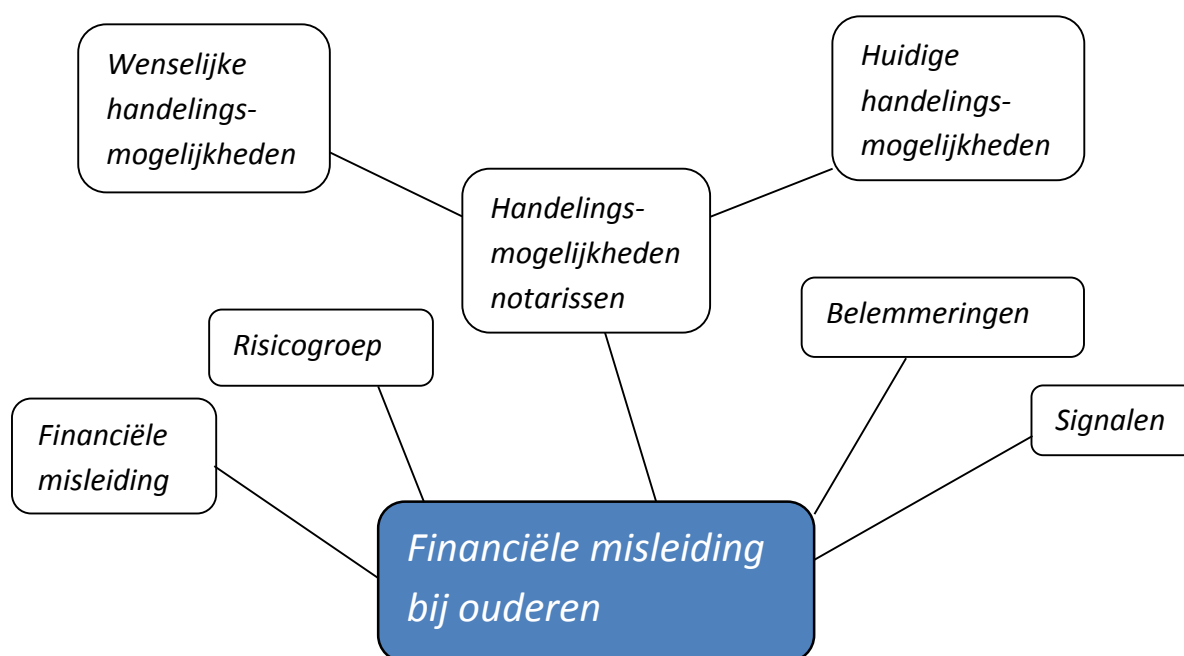
Studie 3 had een mixed design, met als dataverzameling een combinatie deskresearch en een cross-sectioneel kwantitatief deel: Allereerst is een meetinstrument aangaande de oriëntatie de vorm van ouderenmisleiding, de kenmerken, de betrokkenheid van de participanten, de motieven van cliënt en pleger(s) en de interventies en effecten opgesteld. Het meetinstrument is vervolgens getoetst bij experts. Tenslotte zijn veertien casussen over financiële misleiding bij ouderen met dit instrument geanalyseerd.

4. Resultaten van het onderzoek

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de drie studies aangegeven. Per studie worden eerst de samenvattende kenmerken van de respondenten benoemd, waarna een koppeling met de topics wordt gemaakt.

4.1 resultaten studie 1

Hier worden de ervaringen van de acht geïnterviewde notarissen en kandidaat-notarissen van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen en notarissen en kandidaat-notarissen van het notarispraktijk Van Dongen benoemd. In figuur 1 worden de onderzoek topics getoond.



Figuur 1: onderzoekstopics deelstudie 1.

4.1.1 Topic: Financiële misleiding

Alle acht respondenten geven aan te maken te hebben met situaties van financiële misleiding. Zes van de acht respondenten benoemen dat de financiële misleiding in een aantal situaties ook daadwerkelijk werd aangetoond en tot schrijnende situaties heeft geleid. *‘Het echtpaar was echt in een schrijnende situatie terecht gekomen met heel veel schulden. Niet eens geld om een deobus te kopen, verzorgingstehuis moest dat allemaal voorschieten, dus echt zo’n schrijnende situatie’* (kandidaat-notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen). Het hebben van vermoedens van financiële misleiding tijdens cliëntcontact wordt benoemd door zeven van de acht respondenten. Eén van de acht respondenten geeft aan dit vermoeden niet te hebben. Wel benoemt deze respondent achteraf met resultaten te zijn geconfronteerd waaruit bleek dat er sprake was van financiële misleiding.

De acht respondenten vermoeden dat financiële misleiding voornamelijk plaatsvindt bij het opmaken of wijzigen van een volmacht en testament. *‘Toch wel testaments en volmachten, want dat zijn de zaken waar het om geld gaat natuurlijk’* (kandidaat-notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen). Twee van de acht respondenten benoemen dat financiële misleiding ook, zij het in mindere mate, plaatsvindt in onroerend goedzaken. Het opnemen van geld van de rekening, aankopen doen op kosten van, en het aansturen op een wijziging in het testament zijn volgens de acht respondenten manieren waarop financiële misleiding plaatsvindt. Vijf van de acht respondenten hebben hiernaast gesignaleerd dat financiële misleiding na het overlijden plaatsvond door opname van geld van de bankrekening.

De acht respondenten benoemen dat de financieel misleider zowel een buurman, kind of familielid kan zijn. *‘Die rekening was echt geplunderd door een neef die een volmacht had’* (kandidaat-notaris, Notarispraktijk Van Dongen). Twee van de acht respondenten benoemen hiernaast een situatie te hebben gekend waarin de financieel misleider een jongere persoon was die, door het trouwen met de oudere, bij het vermogen van de oudere kon komen. Vier van de acht respondenten benoemen het idee te hebben dat de financieel misleider goed is voorbereid, waardoor de financiële misleiding niet opvalt.

Zes van de acht respondenten die aangeven in cliëntcontact vermoedens van financiële misleiding te hebben, zien het als hun taak te reageren op signalen van financiële misleiding. De doelstellingen die worden genoemd door deze respondenten zijn: het tijdig signaleren van financiële misleiding en het verbeteren van de situatie voor de ouderen door de misleiding te stoppen en de oudere te beschermen. Daarnaast benoemen twee van de acht respondenten dat zij bewustwording rondom financiële misleiding willen bereiken bij het slachtoffer en de pleger. *‘Wat je in feite probeert is iemand in zodanige situatie brengen dat hij niet meer misbruikt kan worden’* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen). Eén van de acht respondenten benoemt het niet als taak te zien om de oudere te beschermen, maar heeft de doelstelling niet mee te werken aan de financiële misleiding. De grenzen van de taak van de notaris, als het niet hebben van onderzoeksplicht rondom situaties uit het verleden of het houden van toezicht, worden door vijf van de acht respondenten benoemd. Wel benoemen vier van de acht respondenten onderzoek te doen wanneer ze signalen opvangen van financiële misleiding.

4.1.2 Topic: Risicogroep

Zes van de acht respondenten geven aan te vermoeden dat financiële misleiding voornamelijk plaatsvindt bij personen op hoge leeftijd. Drie van deze respondenten omschrijven ouderen boven de tachtig jaar als risicogroep. Twee van de acht respondenten benoemen geen verhoogd risico te kunnen koppelen aan een leeftijdscategorie. Zij vermoeden dat kwetsbaarheid voor financiële misleiding eerder samenhangt met de gezondheid en leefsituatie van de oudere. Op het gebied van de gezondheid vermoeden vijf van de acht respondenten dat dementie de oudere kwetsbaar maakt voor financiële misleiding. Drie van de acht respondenten voegen daarnaast de fysieke achteruitgang van de oudere als risicofactor toe *‘Oorzaken zijn doorgaans toch ziekte of een autonoom iets in de zin van dementie’* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

De ouderen die nog zelfstandig wonen, vormen volgens zes van de acht respondenten een risicogroep. Eén van de respondenten benoemt het vermoeden te hebben dat ouderen in een verzorgingstehuis een groter risico lopen op financiële misleiding. Daarnaast wordt afhankelijkheid van zorg en praktische ondersteuning door zeven van de acht respondenten omschreven als een risicofactor. Ook een beperkt sociaal netwerk wordt gezien als een factor die de oudere kwetsbaar kan maken voor financiële misleiding; alle respondenten benoemen dat zij zien dat de oudere die financieel is misleid, eenzaam is. Deze eenzaamheid wordt volgens deze acht respondenten veroorzaakt door beperkt familiecontact, vervreemding van de omgeving en het overlijden van de partner of naasten *‘Ik denk met name mensen die afhankelijk worden natuurlijk en die verder niet meer zoveel mensen om zich heen hebben’* (kandidaat-notaris, Notarispraktijk Van Dongen).

Zes van de acht respondenten geven aan dat angst voor het verlies van contact of zorg eveneens aanwezig is bij ouderen die te maken hebben met financiële misleiding. Ook speelt het willen voorkomen van conflicten binnen de familie een rol volgens drie van de acht respondenten *‘Dus uit angst voor eenzaamheid stemmen ze er maar mee in’* (kandidaat-notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen). Twee van de acht respondenten denken dat schaamte er voor kan zorgen dat ouderen het onderwerp financiële misleiding niet bespreekbaar maken wanneer ze hiermee te maken krijgen.

4.1.3 Topic: Signalen

Zes van de acht respondenten geven aan dat ze in cliëntcontact een *‘onderbuik-gevoel’* of *‘niet pluis-gevoel’* rondom financiële misleiding hebben. Deze respondenten hebben moeite dit gevoel te omschrijven. Het gevoel wordt door de respondenten ook wel een zesde zintuig of intuïtie genoemd. De omschrijvingen die worden gegeven zijn: een vervelend gevoel na afloop van een gesprek en merken dat er iets niet klopt *‘Dat ‘onderbuik-gevoel’ dat is wel heel lastig inderdaad. Niet meteen dat je denkt van nou, dit is het, maar wel eens dat ik denk, volgens mij klopt er iets niet’* (kandidaat-notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen). Twee van de acht respondenten zeggen dat dit gevoel ontwikkeld kan worden door training en ervaring in het werk als notaris. Eveneens zeggen twee respondenten dat het *‘onderbuik-gevoel’* iets is wat een notaris moet hebben.

Verder benoemen deze zes respondenten signalen, als het woord willen voeren voor de oudere of zenuwachtig gedrag van de oudere, te zien waarop het *‘onderbuik-gevoel’* gebaseerd wordt.

Vijf van de acht respondenten geven aan dat een afhankelijke opstelling van de oudere ten opzichte van een aanwezige betrokkene tijdens het gesprek een signaal kan zijn van financiële misleiding. Het zich terugtrekken of ontwijkend antwoorden wordt als signaal benoemd door vijf van de acht respondenten *‘Die voert dan meestal het woord en die heeft het allemaal bedacht wat we moeten regelen. De oudere stelt zich afwachtend op en zegt op alles ja, dat wil ik’* (kandidaat-notaris, Notarispraktijk Van Dongen). Eveneens worden zenuwachtig gedrag en onzekerheid van de oudere door drie van de acht respondenten gezien als signaal van financiële misleiding. Vier van de acht respondenten geven aan dat ze hebben meegemaakt dat de oudere zelf heeft geuit dat hij of zij onder druk wordt gezet en de wensen van de betrokkene niet de wil van de oudere zijn.

Dat de betrokkene aanwezig wil zijn bij gesprekken van de oudere met de notaris, kan volgens vijf van de acht respondenten duiden op financiële misleiding. Zes van de acht respondenten geven aan op hun hoede te zijn voor financiële misleiding, wanneer betrokkene, zoals een familielid of buren, een afspraak maakt met de notaris in plaats van de oudere zelf. Ook het woord voeren en het zich opdringen van de betrokkene in het gesprek is voor zeven van de acht respondenten een signaal van mogelijke financiële misleiding *‘Vaak een beetje dominant. Ja, het woord voeren, eigenlijk voor hun beurt praten of gewoon echt puur de aanwezigheid’* (kandidaat-notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen). Zeven van de acht respondenten melden dat zij hun alertheid vergroten, wanneer de oudere een grote of afwijkende wijziging in een testament of volmacht wil doorvoeren.

Signalen die duiden op financiële misleiding worden ook door externen, zoals buren, familieleden of personeel van (zorg)instanties, doorgegeven aan de notaris volgens zeven van de acht respondenten *‘Op een gegeven moment belde de woningbouwvereniging op en zei: Kunnen jullie nou niet iets doen voor die man want hij wordt helemaal kaalgeplukt door zijn buurvrouw’* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

4.1.4 Topic: Huidige handelingsmogelijkheden

Alle acht respondenten geven aan de oudere alleen te willen spreken, zodat de kans op beïnvloeding van betrokkenen minder is. Vier van de acht respondenten zeggen dat zij een betrokkene daadwerkelijk wegsturen uit het gesprek, wanneer ze het vermoeden hebben dat druk wordt uitgeoefend op de oudere of als er sprake lijkt te zijn van financiële misleiding. Bij vermoedens van financiële misleiding geven alle acht respondenten aan dat zij verdiepende vragen stellen om hiermee de wil van de oudere te kunnen achterhalen. Vijf van de acht respondenten gaan daarnaast meerdere gesprekken aan met de oudere, wanneer ze het vermoeden hebben dat er sprake is van financiële misleiding. Het onverwacht contact opnemen met de oudere in de hoop hem of haar te spreken zonder invloed van betrokkenen, wordt benoemd door drie van de acht respondenten *‘We spreken ze het liefst een paar keer en soms bel ik ook even na, zoals die mevrouw die aan de telefoon zei: nee, maar dat wil ik helemaal niet’* (kandidaat-notaris, Notarispraktijk Van Dongen).

Voorlichten van de oudere en de betrokkenen wordt door de acht respondenten gezien als middel om financiële misleiding te voorkomen of tegen te gaan. Deze voorlichting bestaat uit het benoemen van de mogelijkheden, gevolgen, consequenties en risico's van het opmaken van een volmacht en het benadrukken van het belang van vertrouwen in degene die de volmacht krijgt *‘Je legt natuurlijk uit wat de consequenties zijn en vraagt of dat de bedoeling is’* (kandidaat-notaris, Notarispraktijk Van Dongen).

Drie respondenten van Notarispraktijk Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen zeggen dat zij hiernaast voorlichting geven over juridische zaken aan externen, zoals maatschappelijk werkers, thuiszorg of gemeenten. Daarnaast benoemen vier van de respondenten van deze notarispraktijk dat ze samenwerking zoeken met zorginstanties door het uitwisselen van signalen en het verzoek alert te zijn op signalen van financiële misleiding. De drie respondenten van notarispraktijk Van Dongen zeggen geen contact te hebben met externen als zorginstanties. Drie van de acht respondenten geven aan contact te hebben met banken over de geldigheid van een volmacht of het blokkeren van een rekening.

Het adviseren van de oudere rondom financiële misleiding wordt door alle respondenten benoemd als een handelingsmogelijkheid. De acht respondenten zeggen dat ze de oudere adviseren bewindvoering aan te vragen bij vermoedens van financiële misleiding. Drie respondenten van notarissenkantoor Sauer en Oonk geven aan dat zij zelf bewindvoering hebben aangevraagd bij aangetoonde financiële misleiding. Het advies om een waarborg in te bouwen, wanneer een volmacht wordt opgesteld, wordt benoemd door vijf van de acht respondenten. Deze respondenten omschrijven waarborgen als: meerdere kinderen opnemen in de volmacht of het toewijzen van een toezichthouder *'Dat is dus bijvoorbeeld door het adviseren om een volmacht te geven aan iemand waarvan ze zeker weten dat die te vertrouwen is of een bewindvoering'* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

Vier van de acht respondenten geven aan dat het van belang is dat er onderzoek wordt gedaan na het signaleren van mogelijk financiële misleiding. Het confronteren van de financieel misleider met bewijzen en het vragen van rekening en verantwoording wordt benoemd als handelingsmogelijkheid door vier van de acht respondenten. Twee van de acht respondenten zeggen dat zij de financieel misleider niet confronteren maar de signalen bespreken met de oudere zelf. Alle respondenten geven aan dat zij na het signaleren van financiële misleiding geen melding doen bij een meldpunt in verband met het schenden van de geheimhoudingsplicht *'Het is niet zo dat we het ergens melden of zo, vooralsnog niet'* (kandidaat-notaris, Notarispraktijk Van Dongen). Vier van de acht respondenten denken dit wel te mogen doen, wanneer de financiële misleiding of een andere vorm van geweld is aangetoond. Het doen van aangifte bij de politie of het inschakelen van de rechtbank wordt als mogelijkheid genoemd door vier van de acht respondenten.

Wel benoemen deze respondenten dat dit een langdurig traject is met minimale kans op verbetering van de situatie van de oudere. Drie van de acht respondenten geven daarnaast aan dat ze ongebruikelijke transacties moeten melden volgens de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme.

Zeven van de acht respondenten geven aan dat ze een dienst weigeren, als zij er niet op vertrouwen dat de beslissingen in de akte echt de wil van de ouderen zijn of signaleren dat er sprake is van financiële misleiding. Vier van de acht respondenten melden dat ze de mogelijkheid hebben een *'nep-document'* op te stellen. Dit houdt in dat een ander testament wordt gemaakt volgens de wensen van de misleider die vervolgens weer wordt ingetrokken *'Dus dan maak je een testament volgens de wensen van dat kind en dan spreek je af, voor morgen twaalf uur kom ik bij je langs en herroep ik het gewoon weer. Dat hebben ze gewoon niet door'* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

4.1.5 Topic: Wenselijke handelingsmogelijkheden

Alle respondenten geven aan dat ze het van belang vinden en de behoefte hebben om signalen van financiële misleiding te kunnen bespreken met externen. Door samenwerking en communicatie denken deze respondenten een vangnet te kunnen opbouwen rond de oudere. Instanties die in dit vangnet betrokken moeten zijn, volgens de acht respondenten, zijn: huisartsen, maatschappelijk werkers, banken, verzorgingsinstanties, gemeenten, bewindvoerders, politie en woningbouwverenigingen. Zes van de acht respondenten vermoeden dat rechtstreekse communicatie tussen de notaris en externen het meest functioneel en effectief is. Het melden van vermoedens en signalen, maar vooral het vragen alert te zijn op signalen moet volgens vijf van de acht respondenten in dit contact centraal staan *‘Misschien dat je een signaal af zou kunnen geven van, kijk eens of het allemaal wel pluis is en dat zo’n instantie dan op verder onderzoek uit gaat’* (notaris, Notarispraktijk Van Dongen). Vier van de acht respondenten geven aan het helpend te vinden, wanneer externen, zoals zorginstanties, hen andersom ook zouden inlichten indien er vermoedens zijn van financiële misleiding, zodat de alertheid bij de notaris ook wordt verhoogd.

Het hebben van een digitaal systeem wordt door twee van de acht respondenten benoemd als een mogelijkheid om informatie uit te wisselen. Hierin zou volgens deze respondenten zichtbaar moeten zijn of extra alertheid gewenst is, of een persoon onder curatele of bewindvoering is geplaatst en de actuele volmachten en testamenten. Vier van de acht respondenten geven hiernaast aan dat ze het nuttig vinden voorlichting te geven aan voorlichting te ontvangen van externen, zoals zorginstanties, maatschappelijk werkers en artsen. Drie respondenten van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen melden dat deze voorlichtings- en informatie-uitwisseling al, zij het beperkt, plaatsvindt *‘In dat soort gevallen zou je daar wel meer informatie over willen hebben, met name wat de signalen zijn. We zijn al bij de gemeente geweest, volgende week naar het maatschappelijk werk en ik heb een particuliere thuiszorgorganisatie aan tafel gehad van de week’* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

Het kunnen doen van een melding bij een meldpunt of een andere instantie wordt benoemd als wenselijk door de acht respondenten, hoewel het rechtstreeks communiceren met externen als effectiever wordt gezien. Het verzamelen van signalen of informatie, het opbouwen van een netwerk of vangnet, overleg met verschillende instanties mogelijk maken en het uitzetten van acties zijn volgens deze respondenten taken die een meld- of steunpunt zou kunnen uitvoeren. Het hebben van een waarborg of controle in verband met de geheimhoudingsplicht van de notaris is van belang voor drie van de acht respondenten.

Vier van de acht respondenten geven aan dat zij het prettig vinden om, na een melding, een terugkoppeling te krijgen van dit meldpunt, zodat duidelijk wordt of de signalering ook klopte *‘Nou dan zou ik het wel terug willen horen om te kijken of het of je gevoel dan klopt’* (kandidaat-notaris Notarispraktijk Van Dongen).

Drie van de acht respondenten vermoeden dat het opstellen van een levenstestament preventief kan werken tegen financiële misleiding. Alle acht respondenten geven daarnaast aan dat het aanvragen van bewindvoering een effectieve methode is om financiële misleiding te stoppen. Vier van de vijf respondenten van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen benoemen dat zij dit al toepassen. De overige (kandidaat-)notarissen zeggen dat zij dit zelf niet mogen aanvragen, maar benoemen dit wel als een wenselijke handelingsmogelijkheid.

Een taak die de notaris kan vervullen in de aanpak van financiële misleiding is volgens vier van de acht respondenten het toezicht houden en vragen om rekening en verantwoording aan de gevolmachtigde *‘Er kan een rol in een levenstestament toegeschreven worden aan de notaris, dat er jaarlijks rekening en verantwoording moet worden afgelegd’* (kandidaat-notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen). Daarnaast vinden drie van de acht respondenten het een taak om de financiële misleider te confronteren met de financiële misleiding. Vier van de acht respondenten vinden het eveneens een taak van de notaris om zorgvuldig onderzoek te doen en acties uit te zetten bij signalering van financiële misleiding.

4.1.6 Topic: Belemmeringen

Vijf van de acht respondenten vermoeden dat ze financiële misleiding niet altijd signaleren, omdat het cliëntcontact kortdurend is en de signalen van financiële misleiding niet in elke situatie duidelijk zijn. Wanneer de financiële misleiding wel wordt gesignaleerd, gebeurt dit volgens zes van de acht respondenten te laat, zoals na het overlijden van de oudere of bij het afwikkelen van een nalatenschap. Vijf respondenten van Sauer en Oonk geven daarnaast aan de signalen van financiële misleiding niet te kunnen staven, waardoor ze twijfelen over de te zetten vervolgstappen en de handelingsmogelijkheden beperkt worden *‘Je kunt dat zeggen tegen de erfgenamen, maar harde bewijzen heb je niet. Je kan ermee naar de politie gaan, maar toon het maar eens aan’* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

Alle respondenten geven aan dat zij het moeilijk vinden om een situatie correct in te schatten, wanneer ze het vermoeden hebben dat financiële misleiding plaatsvindt. De mogelijke gevolgen voor de oudere, als een confrontatie plaatsvindt over het vermeende financieel misbruik, maken deze keuze voor alle respondenten moeilijker. Drie van de acht respondenten noemen de dreiging van fysiek geweld. Moeizame familieverhouding worden benoemd door vijf van de acht respondenten. De angst van de oudere om contact en zorg te verliezen wordt aangegeven door eveneens vijf van de acht respondenten als mogelijke gevolgen *‘Dan moet je natuurlijk uit gaan kijken dat je niet heel erg opvallend doet richting die nicht. Om te voorkomen natuurlijk dat die tante die nicht op een gegeven moment niet meer gaat zien’* (notaris, Notarispraktijk Van Dongen).

Het hebben van weinig handelingsmogelijkheden in het aanpakken van financiële misleiding wordt benoemd door alle acht respondenten. Vier van de acht respondenten geven aan dat het doen van aangifte bij de politie of het inschakelen van de rechtbank tijdrovend is. Drie van deze respondenten hebben bovendien het idee dat de (kanton)rechter weinig bereidheid toont om maatregelen te treffen of zelf ook beperkte handelingsmogelijkheden heeft rondom financiële misleiding van ouderen *‘Want ik moet eerlijk zeggen dat de rechter op het gebied van economische delicten en dergelijke, niet snel geneigd is om daar werk van te maken ook de politie niet’* (kandidaat-notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

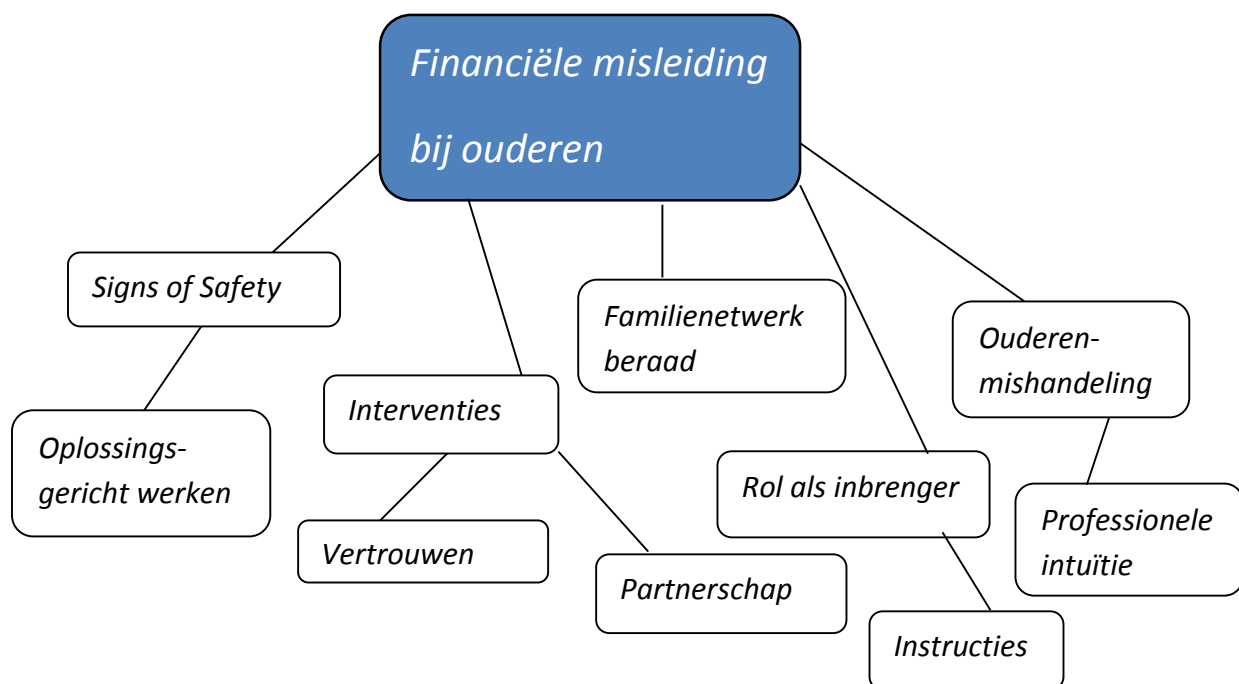
De geheimhoudingsplicht wordt door alle acht respondenten benoemd als een belemmering in het communiceren over en het uitzetten van acties tegen financiële misleiding. De respondenten geven aan dat zij vanwege de geheimhoudingsplicht geen melding kunnen doen bij een meldpunt en dat de communicatie over signalen van financiële misleiding met externen in een grijs gebied ligt *‘Je hebt wel je geheimhoudingsplicht, dus je kunt niet zomaar allerlei dingen gaan regelen’* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

Wanneer er wel een mogelijkheid tot het melden van financiële misleiding zou zijn, worden twijfels en onduidelijkheid over de werkwijze en mogelijkheden van zo'n meldpunt genoemd als belemmering om daadwerkelijk een melding te doen. Ook onduidelijkheid over de grenzen tussen de geheimhoudingsplicht en het melden van financiële misleiding worden aangegeven door vijf van de acht respondenten. Drie van de acht respondenten zeggen te ervaren dat ze er als notaris alleen voor staan en zien dit als een belemmering.

Het weigeren van een dienst geeft volgens alle respondenten geen garantie dat de financiële misleiding stopt of wordt voorkomen, omdat de mogelijkheid bestaat een volmacht te laten opmaken bij een bank, waardoor een financieel misleider toegang heeft tot de rekening van de oudere. Daarnaast benoemen vijf van de acht respondenten de mogelijkheid om naar een ander notariskantoor te gaan, wanneer het opmaken of wijzigen van een volmacht of testament wordt geweigerd door de notaris *'Maar iemand kan ook naar een andere notaris gaan, kan ook ja bij de bank, dus een volmacht krijgen terwijl je weet dat het allemaal niet goed afloopt'* (notaris, Sauer & Oonk Adviseurs & Notarissen).

4.2 resultaten studie 2

Hier worden de ervaringen van de zes mw'ers die inbrenger zijn geweest tijdens een FNB benoemd. In figuur 2 worden de onderzoekstopics getoond.



Figuur2: onderzoekstopics deelstudie 2.

4.2.1 Topic: Ouderenmishandeling

Alle respondenten hebben één of meerdere beraden georganiseerd in het kader van Wet Tijdelijk Huisverbod (WTH), de veiligheid van kinderen of ouderenmisleiding. Vier respondenten hebben een casus begeleid waarin ouderen voorkwamen. Drie respondenten hebben bij de desbetreffende casus gebruik gemaakt van een familienetwerkberaad. Bij twee respondenten betrof het families van ouderen waarin een familielid aangaf zorgen te hebben over de oudere. Het doel van het beraad was dan om te inventariseren welke zorg er nodig is en wie kan helpen dit te realiseren *‘Zodat je kan inventariseren van welke zorg is er en wat moet er eventueel gebeuren. En dan met alle kinderen erbij zeg maar’*.

Drie respondenten hebben gezien dat het vaak alleenstaande mensen zijn. De mogelijke motieven van bijvoorbeeld geld afhandig maken door drugsverslaving en soms door andere problemen. Dus de risicofactoren zijn dat ouderen vaak alleen zijn, kwetsbaar en ook weinig andere contacten buitenom de pleger hebben zodat er weinig controle is. Ook gaven twee respondenten aan dat ouderen vaak te maken hebben met een schuldgevoel *‘Ik denk dat bij bijvoorbeeld financiële misleiding dat er veel ook onder tafel blijft en dat ouderen zich schamen’*. Ook zijn ouderen vaak loyaal naar kinderen toe en zouden ze het mogelijk eerder tegen kennissen vertellen dan naar de politie gaan’. Twee respondenten geven aan dat slachtoffer en pleger zich in een afhankelijkheidsrelatie bevinden. Over mogelijke risicofactoren gaf een respondent aan dat de manier waarop de oudere tegenstrijdige reacties vertoonde, verward en emotioneel was. Ze gaf tegenstrijdige berichten over haar dochter, was anderzijds heel beschermend en wilde niet dat de dochter informatie te weten kwam.

4.2.2 Topic: Oplossingsgericht werken

Alle respondenten zijn gecertificeerd in het oplossingsgericht werken. Vraagkracht heeft zorg gedragen voor de deskundigheidsbevordering. Vijf respondenten geven aan dat het oplossingsgericht werken tot nu toe de gewenste resultaten oplevert. SoS methode is een bruikbare methode waarbij de veiligheid van een persoon op verschillende gebieden gewaarborgd kan worden, in de jeugdzorg is dat specifiek het kind. Signs of Wellbeing (SoW) wordt hiernaast ook in de praktijk gebruikt. Deze benaderingswijze is gericht op het welzijn. SoW is een lichtere vorm van de SoS methode, er hoeft niet perse sprake te zijn van veiligheid die niet gewaarborgd kan worden. Het gaat om situaties waar bijvoorbeeld gezinnen op zoek zijn naar oplossingen, om de situatie te verbeteren. Eén respondent verwoordt *‘wij gebruiken toch vaak die Signs of Wellbeing, omdat dat minder eh heftig is eh, want bij de ander, SOS is het echt eh gelabeld als gevaar zeg maar, ik noem het vaak een zorg, omdat eh, eh ja in die situatie waar echt een gevaar is, is vaak ook andere hulpverlening betrokken bijvoorbeeld Intervence’*.

Eén respondent verwoordt *‘de methode zit in mij verweven’*, hieruit blijkt dat de methode geïnternaliseerd is. Eén respondent geeft aan de SoS methode veel te gebruiken en dat het nu ook moet, voornamelijk richting het sociaal netwerk. De respondent verwoordt *‘Hoe kan het netwerk zorgen voor veiligheid? Hulpverlening is meestal van negen tot vijf en het is vooral wat er daarna gebeurt, op momenten waarop de hulpverlening even niet beschikbaar is. Netwerk is heel erg belang’*.

Als er in het algemeen wordt gekeken naar de inzet van hulpmiddelen bij geheugen- en communicatieproblematiek kan er veel ingezet worden. Respondenten geven aan dat een

professional altijd een manier zal vinden, om de communicatie mogelijk te maken. Bij twee respondenten is opgevallen dat de SoS methode niet werkbaar is voor mensen die onvoldoende Nederlands spreken. Eén respondent verwoordt *'Ik zou graag een methode/vragen willen zien zodat de oplossingsgerichte vragen ook werkbaar zijn voor allochtone mensen, juist bij die mensen zou het ook effectief kunnen zijn'*. Eén respondent zegt een negatieve ervaring te hebben gehad met een tolk, omdat een tolk niet geschoold is binnen deze methode. Er is aan de respondent gevraagd wat de respondent nodig zou hebben, om de vragen beter te kunnen stellen. De respondent verwoordt *'Ervaringen van anderen die wel succesvol zijn, hoe hebben die dat dan aangepakt? Ja, misschien toch ook wel vanuit een, eh vanuit Vraagkracht die, die trainingen in Zeeland gegeven heeft van 'goh, is dat, is dat al wel eens besproken geweest?' en 'hoe zou dat dan kunnen?'. Zou ik nog stukje verder, verdere scholing... Als dat mogelijk is of als hun bijvoorbeeld, misschien hebben ze wel zelf de conclusie eh van 'het moet, het moet op een andere manier. Maar wij merken ook dat, dat deze methode bij eh, bij, bij, bij buitenlandse mensen die niet goed Nederlands praten, dat, dat niet helemaal aansluit'*.

Twee respondenten zeggen betrokken en interactief te willen zijn tijdens een hulpverleningstraject. Zodat er een connectie tussen de professional en cliënt kan ontstaan, omdat cliënten vaak alleen gefocust zijn op dingen die minder goed gaan. Communicatie is belangrijk in de samenwerking. De vragen die tijdens een gesprek gesteld worden zijn gericht op de eigen kracht van cliënt, het gezin en het netwerk. De vraagstelling creëert meer mogelijkheden en hierdoor wordt de hulpverlening effectiever. Vier respondenten gebruiken de schaalvragen dagelijks bij zowel volwassenen als kinderen. De schaalvragen, wondervragen en uitzonderingsvragen kunnen bij ieder persoon anders worden ingezet, zodat de professionals aansluiting kunnen vinden op de manier van denken. Eén respondent verwoordt *'Kleine kindjes hebben nog moeite met tellen of die dat abstract denken niet even kunnen pakken, dan zeg ik wel eens voel je je zo verdrietig als een muis of als een hond of als een olifant? Die kunnen zich voorstellen van heel klein, groot, grootst'*. Schaalvragen worden bij kinderen gesplitst, de professional zal dit op diverse gebieden inzetten. Hierdoor wordt er een duidelijker beeld gecreëerd, zodat de professional weet aan welke specifieke doelen er gewerkt moet worden. In de communicatie met kinderen kan er ook gebruik gemaakt worden van gevoelsthermometers, het drie huizenmodel, gezichtjes enzovoorts. De inhoud van de uitspraken komen hierdoor duidelijker in beeld om inzicht te krijgen in de gevoelens/gedachten. Het ligt aan wat het kind zelf wil en wat bij het kind past. Diverse communicatievragen kunnen lastig zijn voor cliënten met een laag IQ.

Het drie kolommenmodel wordt door de respondenten op verschillende manieren samengevat. Eén respondent verwoordt *'Ik wil betrokken zijn, interactief zijn, connectie hebben en ik word met een papier ertussen gestoord. Het kan remmend werken, het is zakelijk en dat is een gemiste kans voor een persoonlijk gesprek'*. Drie respondenten vullen het model samen met de cliënten in, zodat het cliënteigen wordt. De kans bestaat dat een professional meerdere modellen invult, afhankelijk van de situatie en het aantal personen. Vervolgens gaat de professional opzoek naar gezamenlijkheden, om hier één plan van te maken zodat er concrete doelen in staan. Hierdoor kunnen de partijen onbewust gemotiveerd worden om gezamenlijk aan de slag te gaan.

4.2.3 Topic: Familienetwerkberaad

Volgens twee respondenten maakt de binnenkomst van een casus niet uit voor het voortraject. Eén respondent verwoordt *'Ik denk dat, dat niet moet uitmaken. Ik denk al krijg je het op de meest verschrikkelijke manier binnen zijn ouders erg in de weerstand. Ik denk dat een goede maatschappelijk werker in staat moet zijn om ouders te motiveren om wel mee te gaan werken'*. Er is één respondent die zegt dat de binnenkomst van een casus wel uitmaakt, het is belangrijk dat mensen er zelf achter staan. De cliënt heeft een keuze in het betrekken en uitnodigen van het netwerk. Het netwerk is belangrijk in het ondersteunen van het veiligheidsplan en eventueel wanneer de hulpverlening niet aanwezig is.

Twee respondenten hebben aangegeven dat een FNB mogelijk de eerste stap is om alles helder te krijgen, voor zowel de SoS of SoW methode. De SoS methode wordt ingezet bij situaties waarbij de veiligheid van iemand niet meer gewaarborgd kan worden (midden-hoog risico zaken), bij de SoW methode gaat het om situaties te verbeteren (laag risico zaken). De SoW methode kan als alternatieve vorm gekozen worden als dit meer kans van slagen heeft. Eén respondent geeft aan dat het familienetwerkberaad op zich al een interventie kan zijn waar kracht uit voort kan komen *'Wanneer mensen dingen voor elkaar gaan invullen dan is het fijn dat ze daar ter plekke zeggen en horen wat ze zeggen en kunnen reageren op elkaar. Dat is vaak een interventie op zich en waar kracht uit komt'*. Tijdens gespreksvoering met cliënten kan er ook dieper worden ingegaan op de doelen van cliënten. Eén respondent doet dit door niet alleen te kijken wat er in werkelijkheid nodig is voor haar cliënt, maar ook te vragen naar haar dromen en deze dan samen te koppelen.

Het veiligheidsplan wordt door vijf van de zes respondenten genoemd en is nadrukkelijk aanwezig bij casussen waarbij veiligheid in het geding is. In het veiligheidsplan wordt eerst benoemd wat het gevaar is *'Je brengt in kaart van wat is nou het gevaar bijvoorbeeld er is huiselijk geweld geweest. Dat zijn vaak concrete feiten, belangrijke is dat die concrete feiten daar in staan'. Wat is er precies gebeurt, wanneer en hoe vaak en wie zijn er bij geweest?'*

Mocht een FNB niet voldoende zijn voor een casus, kan een casus ook opgeschaald worden binnen Porthos. Hierbij kan gedacht worden aan het MDO overleg of het Routeteam, waarbij meerdere professionals advies geven omtrent een casus. Indien nodig worden er drang- of dwangmaatregelen ingezet.

Het akkoord gaan met een FNB is bij vrijwillige aanmeldingen een keuze, wanneer de veiligheid in het geding is wordt dit afgedwongen. Eén respondent geeft aan dat bij een WTH een FNB niet verplicht is, maar wel aanbevolen wordt om door middel van deze interventie de veiligheid terug te brengen. Soms is het nodig om druk uit te oefenen, zodat het netwerk wordt uitgenodigd. Wanneer iemand geen netwerk heeft, kan dit duiden op eenzaamheid en hier dient een professional wel bij stil te staan (hoe kan het netwerk uitgebreid worden?). Drie respondenten geven uitzonderingen om geen FNB te organiseren: strijdende ouders, wanneer één ouder niet wil, geen netwerk, geen netwerk willen uitnodigen in verband met schaamte/belasting, geen vertrouwen of weerstand. Bij ernstige situaties kunnen er acties afgedwongen worden; zoals één respondent verwoordt *'Het is een keuze om een beraad in te zetten, bij ernstige situaties wordt het doorgedrukt en wordt het gezegd om een discussie te voorkomen'*.

Wanneer er sprake is van cliënten die het niet gemotiveerd zijn voor een familienetwerkberaad, zijn er verschillende manieren waarop de respondenten deze probeerden te motiveren. Eén respondent doet dat door uitleg te geven en aan te geven wat er van de cliënt en het netwerk wordt verwacht *'Het is een stuk motiverende gespreksvoering die er wordt toegepast om mensen rond de tafel te krijgen, ook is het belangrijk om te benoemen wat er gebeurt wanneer er niks verandert'*.

Drie respondenten geven aan regelmatig motiverende en oplossingsgerichte gesprekstechnieken in te zetten om cliënten en het netwerk te motiveren *'Je moet er wel tijd in investeren en proberen om mensen te laten aanhaken'*. In het voortraject is het belangrijk om het tempo aan de cliënt aan te passen en aan te sluiten bij wat de cliënt op dat moment nodig heeft *'Ik denk dat je heel erg op het tempo van de cliënt soms moet volgen als je een succes wilt behalen. Ik denk wanneer ik door had gedrukt dat ik haar dan kwijt was geweest'*. De respondent gelooft sterk in een goede voorbereiding; wanneer de voorbereiding goed is zal er met meer zelfvertrouwen vanuit de maatschappelijk werker worden gewerkt. Er kunnen ook gevolgen zijn bij een FNB weigering, zoals één respondent verwoordt: *'Ik heb alles gedaan wat in mijn mogelijkheid lag, om te proberen om rond de tafel te gaan. Ik heb de situatie gemeld bij het AMK, omdat ik het dusdanig ernstig vond voor de kinderen en dit heb ik ook aan hun verteld'*.

4.2.4 Topic: Partnerschap

Cliënten moeten zorgen, krachten en doelen kunnen aangeven, bereid zijn om het netwerk erbij te betrekken en vertrouwen hebben om een goed traject/beraad te kunnen starten. Vijf respondenten geven aan dat in het voortraject een aantal aspecten van belang zijn: verdiepen in de zorgen, krachten en doelen die cliënten tijdens een FNB willen uiten, de procedure uitleggen wanneer er naar een FNB gewerkt gaat worden, duidelijk en transparant zijn over wat de professional wil benoemen en de inhoud van het FNB doornemen (opzet, afspraken, facilitator, verslag). In dit proces is het belangrijk dat de cliënten niet voor verrassingen komen te staan. Op deze manier kan er boosheid en wantrouwen voorkomen worden. Belangrijk is ook het noemen van de krachten en sterke punten binnen het gezin, dit doen alle respondenten tijdens het voortraject. Drie respondenten geven aan dat het wel belangrijk is om te kijken wie uit het netwerk de gemaakte afspraken kan controleren, en wie uit het netwerk de cliënt hier op aan gaat spreken wanneer die zich niet aan de afspraken houdt. Dit zorgt voor gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en een stok achter de deur.

Alle respondenten benadrukken dat vertrouwen in de hulpverlening een belangrijk punt is. Eén respondent verwoordt *'Er kwam een heel klein praktisch vraagje, maar ik merkte al hier zit een hele vracht aan problematiek achter. Ik heb dus geprobeerd om in de hulpverlening al die vragen die hij toen had z.s.m. te beantwoorden. Dus geprobeerd om zijn vertrouwen te winnen en om op die manier en band met hem op te bouwen'*. Drie respondenten vermelden dat de vormgeving van het eerste contact (kantoor/huisbezoek), de uitleg over de eigen werkzaamheden en het bieden van vraagstelling mogelijkheden, belangrijk is voor de samenwerking en het creëren van een veilige omgeving.

Eén respondent zegt tijdens de voorbereiding zelf contact te leggen met het netwerk. Twee respondenten geven aan dat cliënten zelf in staat zijn om het eigen netwerk te benaderen, zodat de cliënten zelf uitleg kunnen geven over het doel en belang van de aanwezigheid. De verantwoordelijkheid wordt gelegd bij de cliënt.

Indien nodig kan er contact gelegd worden met de professional. Een professional probeert wanneer mogelijk is onwenselijke situaties te vermijden. Eén respondent kiest er bewust voor om bij een WTH, een ontmoeting voor het FNB te plannen, omdat de situatie erg beladen is. Tijdens de ontmoeting kan enige aansturing nodig zijn en is het goed om de grenzen van beide cliënten te kennen. Ongemakkelijkheden worden benoemd en vragen worden gesteld om cliënten gerust te stellen. Een andere respondent denkt bij een WTH bewust na over de tijd waarop cliënten verwacht worden, ter voorkoming van onwenselijke situaties. Het vooraf bedenken van de tafelopstelling is handig, om ruimte te creëren tussen slachtoffer en pleger. Er kan geprobeerd worden om een balans tussen het uitnodigen van professionals en het netwerk te zoeken, zodat het niet intimiderend zal overkomen. Dit kan overigens niet uitgesloten worden.

Alle respondenten geven aan dat bij elke casus organisaties betrokken kunnen zijn, dit is afhankelijk van het risico. Respondenten hebben tijdens de interviews aangegeven te hebben samengewerkt met de volgende partijen: Bureau Jeugdzorg, AMK, Raad voor de Kinderbescherming, Juvent, Emergis, Scholen, leerplichtambtenaar, orthopedagoge, huisarts, wijkagent enzovoorts. Eén respondent zegt bijvoorbeeld het AMK een keer te hebben betrokken bij een FNB, omdat het AMK het veiligheidsplan wilde zien, het belang van de veiligheid duidelijk wilde maken en ook de consequenties wilde benoemen bij het niet akkoord gaan. Echter, verwoordt een volgende respondent *'Het is wel onze taak als maatschappelijk werker om op tafel te leggen, wat er aan de hand is en dan zul je wel merken, niet elke instantie doet dat'*. Vier respondenten geven aan goed te hebben samengewerkt in de besproken casus, tijdens de interviews. Het is van belang om overige professionals bij een FNB te betrekken, omdat er een taakverdeling ontstaat en iedereen op de hoogte is van de situatie.

Eén respondent heeft aangegeven een belemmering te hebben gehad tijdens een samenwerking met een professional. Eén cliënt had in eerste instantie akkoord gegeven voor een FNB, maar de andere betrokken professional heeft de cliënt in twijfel gebracht. Er werd een anders soort gesprek voorgesteld, maar de respondent bleef erbij dat het organiseren van een FNB het beste zou zijn in verband met de veiligheid van de kinderen.

4.2.5 Topic: Instructies

Alle respondenten zeggen dat de instructies een duidelijke taakverdeling hebben en de samenwerking met de facilitator als prettig en belangrijk ervaren wordt. Vier respondenten geeft aan dat cliënten vaak willen zien wat de hulpverlening kan betekenen voordat er meegewerkt wordt. Respondenten geven aan altijd de casussen met de facilitator door te nemen. Eén respondent verwoordt *'Ik ben professional, ik weet waar ik naar toe wil'*. Het doel, de aanwezigheid van mensen, verwachtingen van reacties (begrenzingsen) en eventuele valkuilen waarop gelet dient te worden, worden dan besproken. Hiernaast kent de inbrenger de casus zelf het beste. Eén respondent geeft aan niet altijd de casus met de facilitator te bespreken, omdat de neutrale gespreksleider ook gekleurd kan raken, het is overigens aan de facilitator zelf om daarin een keuze te maken. Eén respondent is eenmalig inbrenger geweest en hiernaast altijd een facilitator en verwoordt *'De inbrenger heeft altijd zijn eigen verhaal, is toch gekleurd. Als facilitator draag je dat verhaal toch met je mee, dat is de keuze van de facilitator. Ik wil het enkel in grote lijnen horen'*. Tijdens de bespreking met de facilitator zal er ook gekeken worden naar de officiële uitnodigingen. Twee respondenten

overleggen eerst met de facilitator en bespreken dit vervolgens met cliënten. Eén respondent bespreekt het eerst met cliënten en legt het daarna voor aan de facilitator.

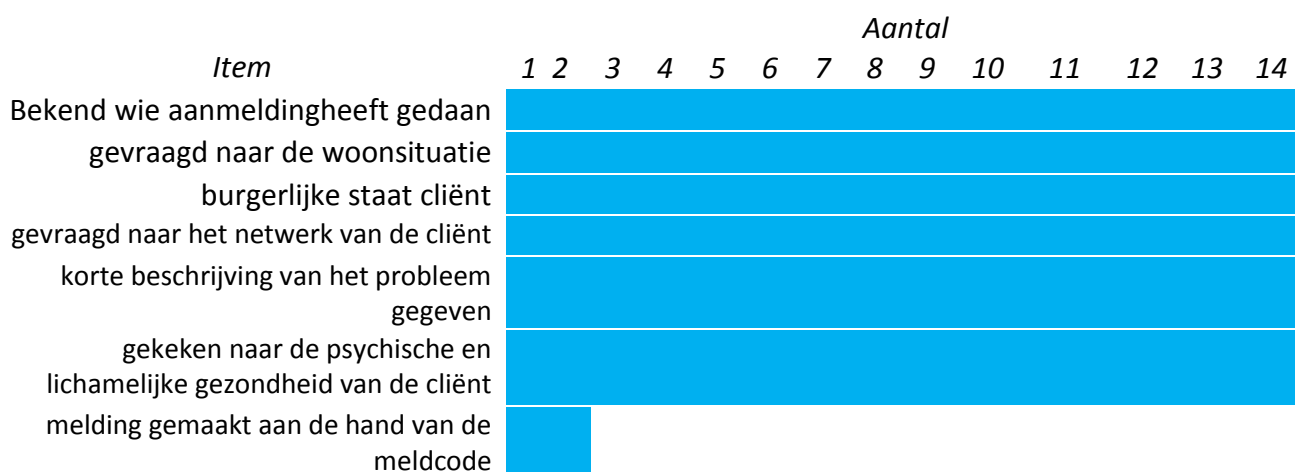
4.3 resultaten studie 3

De items uit de onderscheiden topics zijn opgenomen in een checklist. De items zijn opgedeeld naar zes categorieën; 1) Oriëntatie (7 items), 2) Vormen van ouderenmisleiding (9 items), 3) Kenmerken van ouderenmisleiding (12 items), 4) Betrokkenheid participanten (13 items), 5) Motieven cliënt en pleger(s) ouderenmisleiding (16 items) en 6) Interventies en effecten (21 items). Er zijn in totaal 14 checklist ingevuld (12 Walcheren en 2 Oosterschelderegio). Op het moment van scoren zijn de casussen in diverse stadia van het hulpverleningstraject: in de oriëntatiefase, in begeleiding of afgesloten.

4.3.1 Resultaten Oriëntatie

Voor de oriëntatie blijkt dat van alle items alleen het item *'Is er een melding gemaakt aan de hand van de meldcode?'* twaalf keer niet scoort. Voor alle andere items in figuur 3 geldt dat zij bij alle cases zijn toegevoegd.

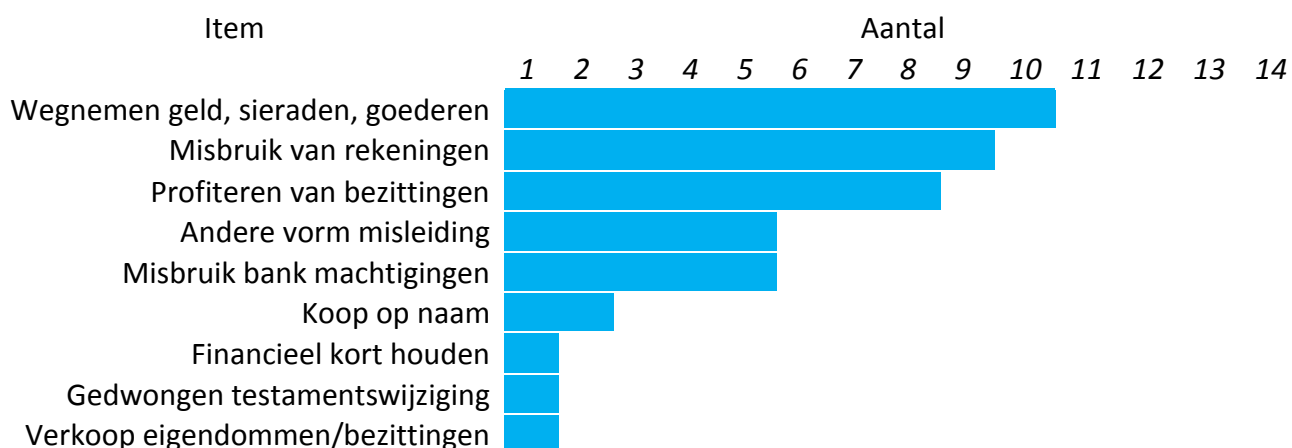
Figuur 3, Oriëntatie ouderenmisleiding



4.3.2 Resultaten Vormen misleiding

Figuur 4 toont de frequentie van de vormen van ouderenmisleiding. De items *'wegnemen geld, sieraden, goederen'*, *'misbruik maken van rekeningen'* en *'profiteren van bezittingen'* scoren de hoogste frequentie. De items *'financieel kort houden'*, *'gedwongen testamentswijziging'* en *'verkoop eigendommen'* scoren slechts één keer.

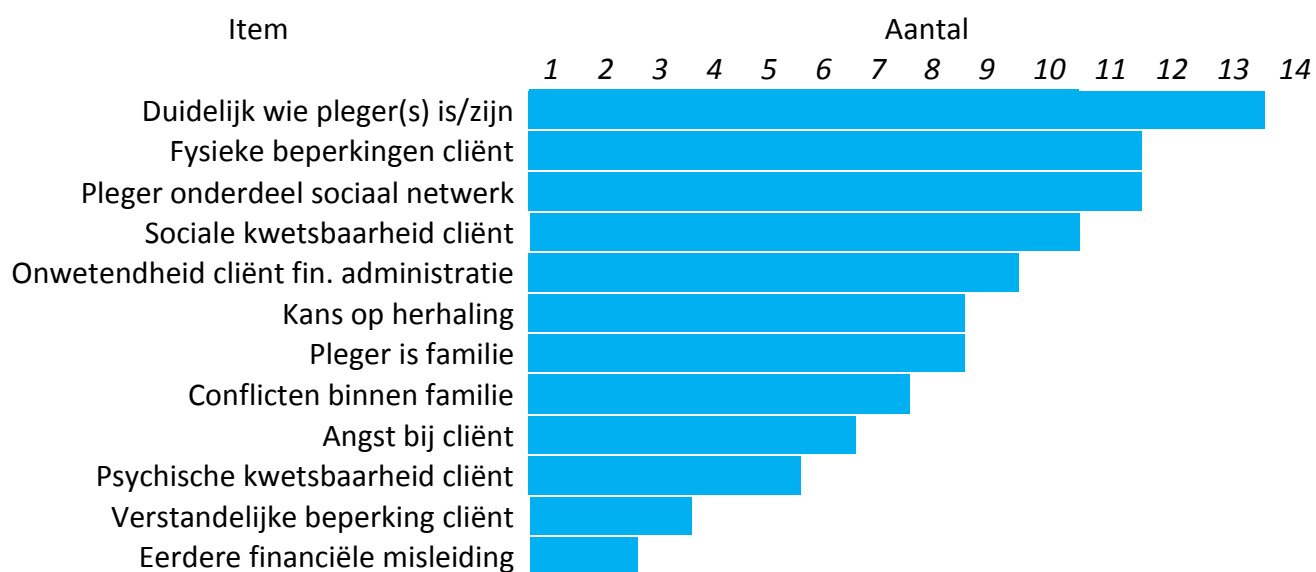
Figuur 4, vorm ouderenmisleiding



4.3.3 Resultaten Kenmerken misleiding

Figuur 5 toont de frequentie van de kenmerken van ouderenmisleiding. De items *'het is duidelijk wie dader is'*, *'fysieke beperking cliënt'* en *'pleger is onderdeel sociaal netwerk'* scoren de hoogste frequentie. Het item *'eerder in aanraking geweest met financiële ouderenmisleiding'* kwam slechts één keer voor.

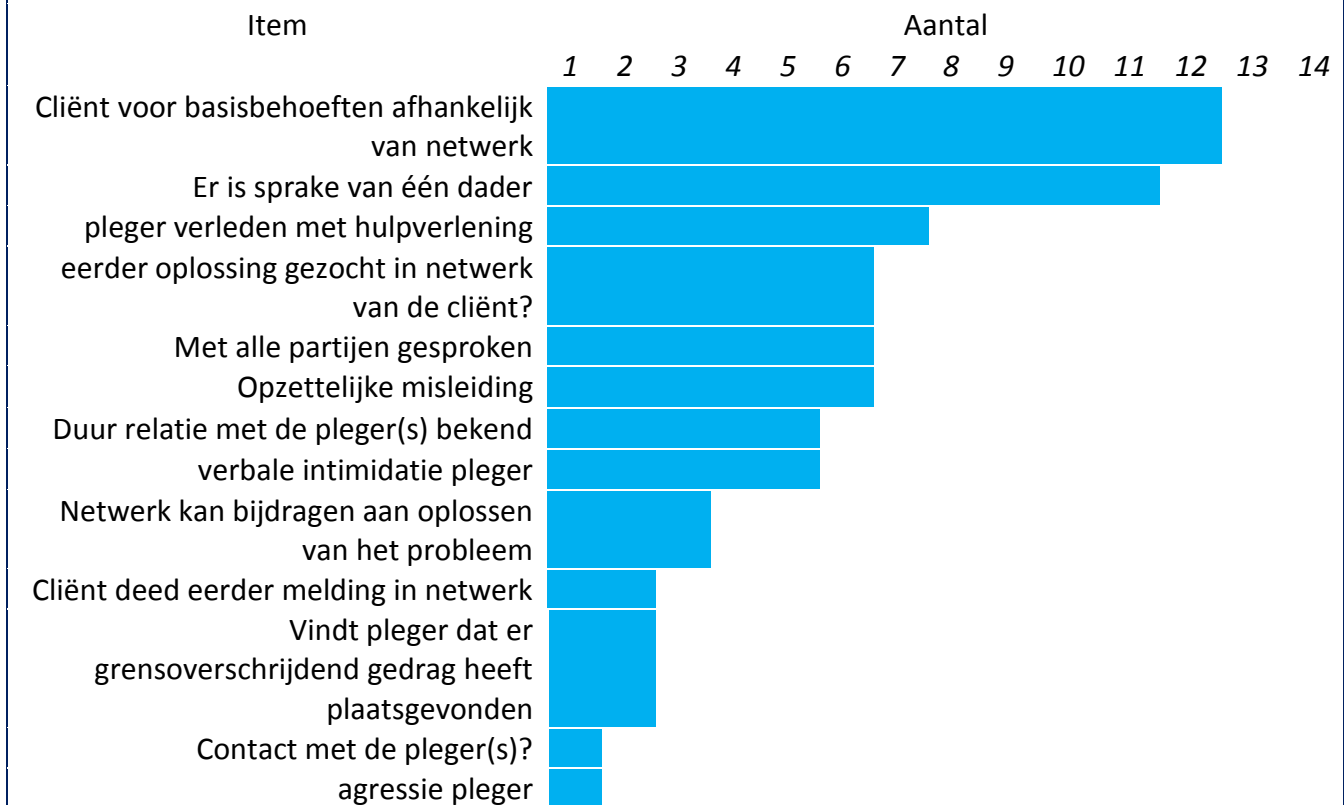
Figuur 5, Kenmerken ouderenmisleiding



4.3.4 Resultaten Betrokkenheid participanten

Figuur 6 toont de betrokkenheid en eigenschappen van betrokkenen. In de meeste casussen was de cliënt afhankelijk van netwerk voor basisbehoeften en was er sprake van één dader. Opvallend is dat plegers weinig inzicht in eigen grensoverschrijdend gedrag tonen en dat slechts in vier casussen het netwerk een bijdrage kon leveren aan oplossen problemen,

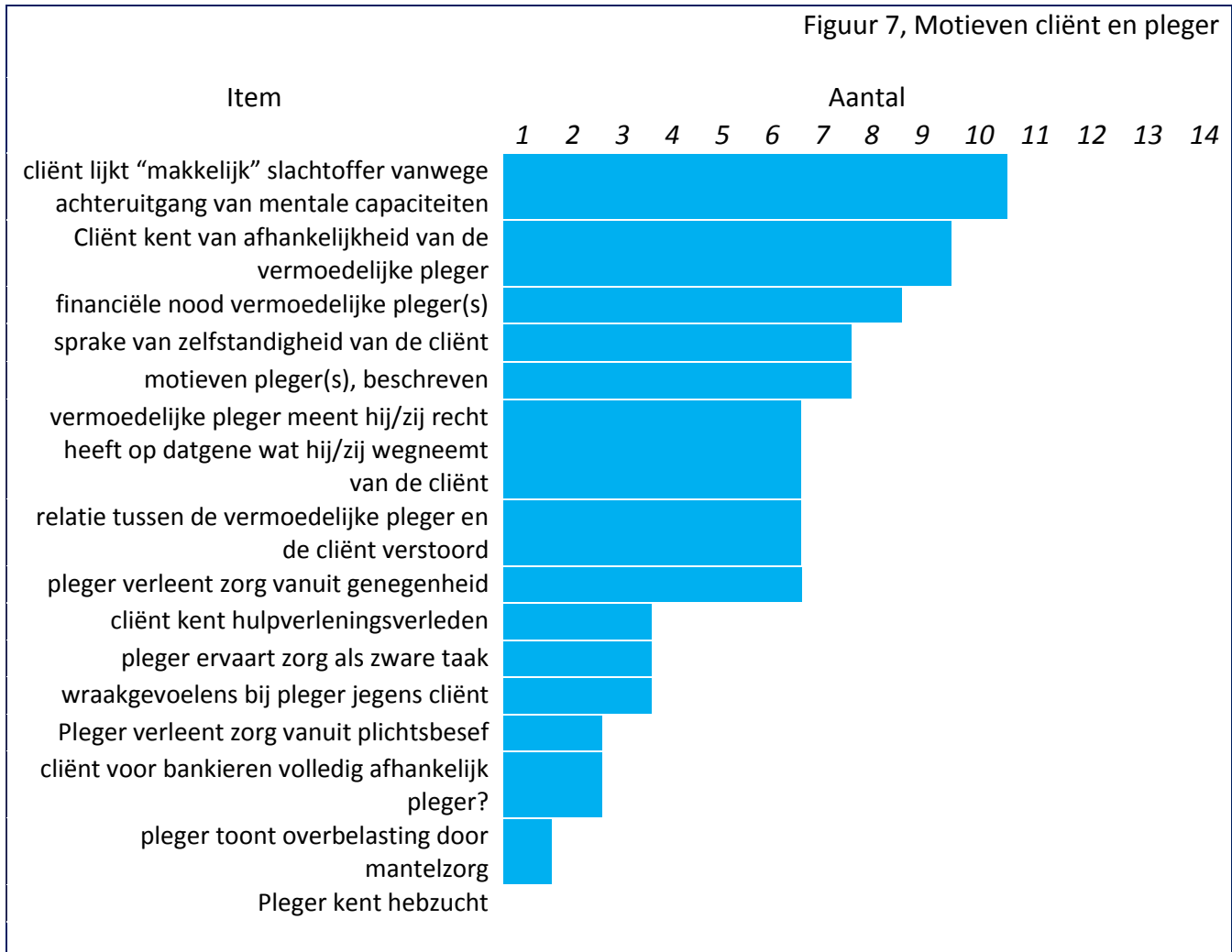
Figuur 6, Betrokkenheid partijen



4.3.5 Resultaten Motieven cliënt en pleger

Figuur 7 toont de frequentie van de interventies en effecten. Veelvoorkomende items waren de kwetsbaarheid van de cliënt vanwege verminderd mentaal functioneren en de afhankelijkheid van de cliënt naar de dader.

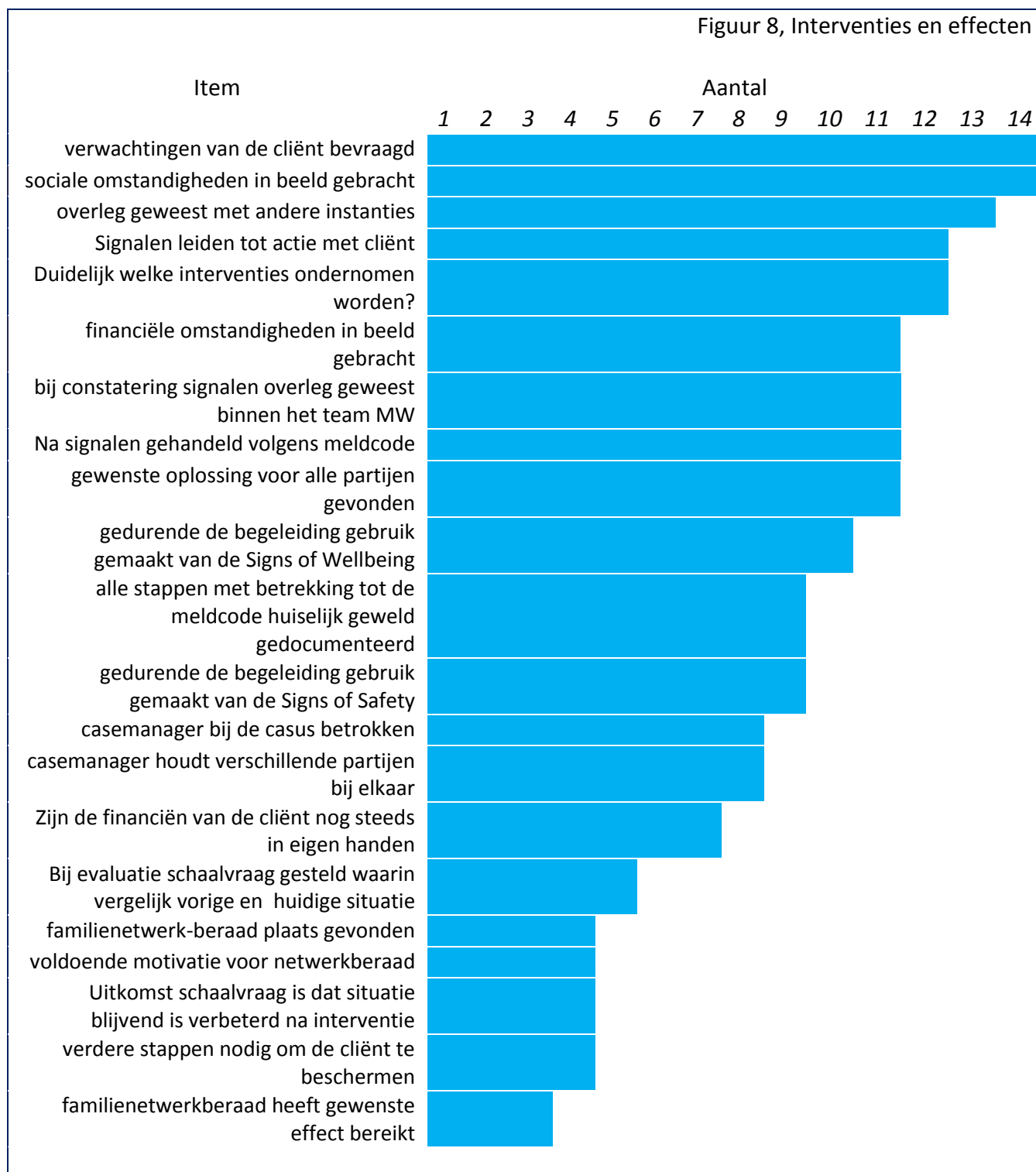
Figuur 7, Motieven cliënt en pleger



4.3.6 Resultaten Interventies en effecten

Figuur 8 toont de frequentie van de interventies en effecten. Bij alle casussen werd gevraagd naar de verwachtingen van cliënt en werden de sociale omstandigheden in kaart gebracht. Veelvoorkomende items waren ook *‘overleg met andere instanties’*, *‘duidelijk welke interventies worden ondernomen’*, *‘in kaart brengen financiële situatie’* en *‘na constateren signalen hier met cliënt verder op ingaan’*. In vier casussen is het netwerkberaad ingezet en had het gewenste effect.

Figuur 8, Interventies en effecten



5. Discussie

In dit hoofdstuk zullen de onderzoekers op een kritische wijze de geanalyseerde resultaten koppelen aan het theoretisch kader.

5.1 discussie deelstudie 1

5.1.1 Financiële misleiding

Alle respondenten benoemen dat ze in het contact met cliënten te maken krijgen met signalen of bewijzen van financiële misleiding van ouderen. Royers en Van Bavel (2012) zeggen hierover dat ongeveer één op de twintig ouderen geconfronteerd wordt met een vorm van ouderenmishandeling waarvan de vorm financiële misleiding op één na het hoogste scoort. De acht respondenten spreken het vermoeden uit dat financiële misleiding voornamelijk plaatsvindt bij het opmaken of wijzigen van volmachten en testamenten. Dit wordt ook gemeld door Movisie (2009) die aangeeft dat het misbruiken van een volmacht en het gedwongen veranderen van een testament vallen onder financiële uitbuiting. Twee respondenten geven aan dat financiële misleiding ook plaatsvindt in onroerend goederen. Het stelen en verkopen van bezittingen van ouderen worden eveneens benoemd als financiële misleiding, hoewel in de literatuur niet expliciet gesproken wordt over gedwongen verkoop van de woning (Movisie, 2009).

Het pinnen van geld van de rekening, het betalen van aankopen met geld van de oudere en het aansturen op wijzigingen in het testament worden hiernaast door de acht respondenten aangegeven. Movisie (2009) noemt eveneens geld opnemen van de rekening en het doen van aankopen op naam van de oudere. Deze voorbeelden vallen onder zogenoemde *'frauduleuze handelingen'*. Over het opnemen van geld na overlijden van de oudere, wat gemeld wordt door vijf van de acht respondenten, wordt niet gesproken door Movisie (2009). Alle acht respondenten geven aan dat de financieel misleider een kind, ander familielid of buurman kan zijn. Twee deze respondenten benoemen dat de financieel misleider ook een jongere persoon kan zijn die aanstuurt op een huwelijk met de oudere. Dit wordt eveneens benoemd door Movisie (2009) die aangeeft dat financiële misleiding binnen de huiselijke kring kan plaatsvinden door kinderen, neven en nichten, burens, vrienden en kennissen of personen die zich introduceren als vrienden. Professionals en vrijwilligers worden ook beschreven als mogelijke plegers, geen van de respondenten benoemt deze categorie plegers. Vier van de acht respondenten spreken het vermoeden uit dat de financieel misleider goed is voorbereid. Dit wordt ook benoemd door Royers en Van Bavel (2012) die aangeven dat het motief van de financieel misleider het verkrijgen van geld of wraak kan zijn. Daarnaast spreken zij ook van financiële misleiding vanuit onmacht of overbelasting. Dit wordt niet benoemd door de acht respondenten.

Het reageren op signalen en vermoedens van financiële misleiding ziet zes van de acht respondenten als taak van de notaris. Dit komt overeen met de KNB (z.j.d) die benoemt dat het signaleren van financiële misleiding past binnen de taak van de notaris. De doelstelling om misbruik van ouderen op juridisch gebied te voorkomen wordt eveneens omschreven. Dit wordt ook aangegeven door de zes respondenten die het signaleren en stoppen van financiële misleiding en het verbeteren van de situatie voor de ouderen als doelstelling zien. Vijf van de acht respondenten vinden dat het doen van onderzoek naar mogelijke financiële

uitbuiting in het verleden of het houden van toezicht niet onder de taken van de notaris vallen.

Wel geven vier van de acht notarissen aan het als taak te zien om onderzoek te doen op het moment dat financiële misleiding wordt gesignaleerd. Dit komt overeen met Melis (2012) die benoemt dat de notaris onderzoek moet doen naar transacties wanneer hij daarmee in aanraking komt.

5.1.2 Risicogroep

Een risicogroep vormen volgens zes van de acht respondenten ouderen op hoge leeftijd, waarbij drie respondenten ouderen boven de tachtig jaar noemen. Dit komt overeen met Plaisier en De Klerk (2014) die aangeven dat de ouderen boven de 80 jaar relatief gezien de grootste groep slachtoffers vormen. Twee van de acht respondenten vermoeden dat de gezondheid en de leefsituatie van de oudere een grotere risicofactor zijn dan een bepaalde leeftijdscategorie. De toenemende afhankelijkheid en fysieke of mentale achteruitgang worden ook door Zorg voor Kennis (z.j.) omschreven als risicofactoren. Dementie wordt door vijf van de acht respondenten benoemd als een mogelijke kwetsbaarheidsfactor. Mentale beperkingen als dementie worden eveneens door Movisie (2009) benoemd als factoren die het risico op financiële misleiding vergroten. Ook lichamelijke beperkingen zoals achteruitgang van het gehoor, het zicht of de mobiliteit worden benoemd door Movisie (2009). Dit komt overeen met drie van de acht respondenten die aangeven dat ze de fysieke achteruitgang te zien als risicofactor.

Volgens zes van de acht respondenten lopen ouderen die zelfstandig wonen, een groter risico. Alleenstaanden hebben volgens onderzoek van Movisie (2013) een verhoogde kwetsbaarheid voor financiële misleiding. Eén van de respondenten vermoedt dat ouderen in zorginstanties een groter risico hebben. Financiële misleiding in zorginstanties vindt volgens Movisie (2013) plaats, zij het in mindere mate ten opzichte van alleenstaande en thuiswonende ouderen. De afhankelijkheid van zorg wordt benoemd door zeven van de acht respondenten. Dit komt overeen met Plaisier en De Klerk (2014) die constateren dat de zorgafhankelijkheid van de oudere een grote rol speelt in de problematiek van ouderenmisleiding. De afhankelijkheid op praktisch, financieel en emotioneel gebied wordt ook benoemd door Zorg voor Kennis (z.j.). Zij melden eveneens dat de oudere in een sociaal isolement kan komen, waardoor de kwetsbaarheid vergroot wordt. Dit komt overeen met de acht respondenten die aangeven dat zij een beperkt sociaal netwerk en eenzaamheid zien als risicofactoren. Oorzaken van deze eenzaamheid, zoals vervreemding van de omgeving, beperkt familiecontact en het overlijden van een dierbare worden door de acht respondenten genoemd. Zorg voor Kennis (z.j.) benoemt ook de invloed van familiecontact en levensgeschiedenis op het ontstaan van financiële misleiding. Movisie (2009) voegt hieraan het rouwen om de overleden partner of andere dierbare toe.

De angst voor verlies van contact wordt benoemd door zes van de acht respondenten. Daarnaast geven drie van de acht respondenten aan dat de oudere conflicten binnen de familie wil voorkomen. Dit komt overeen met Machielse, Sanders en Schenkels (2014) die aangeven dat de ouderen bang kunnen zijn voor de gevolgen of represailles, wanneer het onderwerp financiële misleiding bespreekbaar gemaakt zou worden. Het hebben van schaamte over de situatie waarin financiële misleiding plaatsvindt, wordt benoemd door twee van de acht respondenten. Zij geven aan dat dit een oorzaak kan zijn van het niet

bespreekbaar willen maken van de financiële misleiding. Dit wordt ook benoemd door Machielse, Sanders en Schenkels (2014) die aangeven dat schaamte ervoor kan zorgen dat de oudere niet spreekt over de financiële misleiding.

5.1.3 Signalen

Het hebben van een '*onderbuik-gevoel*' of een '*niet pluis-gevoel*' wordt benoemd door zes van de acht respondenten. Het omschrijven van dit gevoel wordt door deze zes respondenten gezien als moeilijk. Dit komt overeen met Stolper en Van de Wiel (2011) die aangeven dat het onder woorden brengen van het '*niet pluis-gevoel*' lastig is. Het gevoel is volgens hen gebaseerd op kennis en ervaring en het heeft een alarmerende functie. Dit wordt eveneens benoemd door twee van de acht respondenten die aangeven dat het gevoel ontwikkeld kan worden door ervaring en training. Daarnaast correspondeert dit met zes van de acht respondenten die de term uitleggen als het hebben van een vervelend gevoel na afloop van een gesprek. Zes van de acht respondenten benoemen het '*onderbuik-gevoel*' te koppelen aan signalen bij de oudere en betrokkenen. Dit komt overeen met Movisie (2009) die benoemt dat het gevoel de alertheid op signalen van financiële misleiding vergroot.

Vijf van de acht respondenten geven aan dat een afhankelijke opstelling van de oudere naar de betrokkene een signaal kan zijn van financiële misleiding. Verder geven vijf van de acht respondenten aan het als signaal te zien, wanneer de oudere ontwijkende antwoorden of zich terugtrekt. Dit komt overeen met de omschrijving van financiële misleiding door Zorg voor Kennis (z.j.). Zij melden dat de afhankelijkheidsrelatie van de oudere ten opzichte van de financieel misleider een grote rol speelt binnen de problematiek. Dit wordt ook benoemd door de KNB (2013) die het niet willen spreken van de oudere zonder aanwezigheid van de betrokkene en het zoeken van bevestiging bij de betrokkene, zien als een signaal van financiële misleiding. Hiernaast zien vijf van de acht respondenten het als een signaal wanneer de betrokkene altijd aanwezig wil zijn bij gesprekken van de oudere met de notaris. Ook benoemen zeven van de acht respondenten het opdringen in het gesprek met de notaris als signaal van financiële misleiding. Dit komt overeen met Zorg voor Kennis (z.j.) die aangeven dat het een signaal van financiële misleiding kan zijn, als de betrokkene belemmert of tegengaat dat de oudere de professional alleen spreekt. De KNB (2013) geeft aan dat het eveneens een signaal is wanneer niet de oudere, maar de betrokkene de afspraak maakt bij de notaris. Dit wordt ook benoemd door zes van de acht respondenten, die aangeven meer alert te zijn wanneer een afspraak wordt gemaakt door een familielid, vrienden of kennissen.

Het verzoek tot een grote wijziging in het testament of de volmacht wordt door zeven van de acht respondenten gezien als een signaal van financiële misleiding. Dit komt overeen met de KNB (2013) die benoemen dat het doorvoeren van een ongebruikelijke of grote verandering in het testament een teken kan zijn van financiële misleiding. Hiernaast geven zeven van de acht respondenten aan signalen van financiële misleiding te krijgen van externen, zoals bureaus, familieleden of zorginstanties. Dit kan worden gekoppeld aan het belang van samenwerking met verschillende organisaties als zorginstanties, notarissen, politie, banken en bewindvoerders volgens Aan de Stegge (2015).

5.1.4 Huidige handelingsmogelijkheden

Het alleen willen spreken van de oudere waardoor de invloed van betrokkenen wordt beperkt, wordt benoemd door alle acht respondenten. Vier van de acht respondenten geven aan dat ze de betrokkenen bij vermoedens van beïnvloeding of financiële misleiding daadwerkelijk weg sturen uit het gesprek. Het onverwacht contact opnemen om de oudere alleen te spreken als dit op een andere wijze niet lukt wordt benoemd door drie van de acht respondenten. Dit komt overeen met de KNB (2013) die adviseert de oudere alleen te spreken zodat getoetst kan worden of de akte daadwerkelijk wordt opgesteld volgens de wil van de oudere. Het aangaan van meerdere gesprekken met de oudere bij vermoedens wordt benoemd door vijf van de acht respondenten. Dit komt eveneens overeen met het advies van de KNB (2013) om meerdere gesprekken met de oudere aan te gaan.

Het geven van voorlichting aan ouderen wordt benoemd door alle respondenten als middel ter preventie van financiële misleiding. De acht respondenten geven aan informatie en voorlichting te geven over de mogelijkheden, gevolgen en consequenties van de volmacht en leggen nadruk op het belang van vertrouwen van de oudere in de gevolmachtigde. Dit wordt ook benoemd door Movisie (2009) die aangeeft dat voorlichting geven aan ouderen en mogelijk financieel misleiders, een vorm van preventie is. Het geven van voorlichting over juridische zaken aan andere organisaties als maatschappelijk werk, thuiszorg of gemeenten wordt benoemd door drie respondenten van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen. Dit komt overeen met Aan de Stegge (2015) die beschrijft dat het van belang is dat professionals op de hoogte worden gebracht van de mogelijkheden en producten van het notariaat. Ook wordt door Aan de Stegge (2015) benoemd dat het notariaat betrokken kan worden bij de samenwerking en het netwerk van professionals die werken aan preventie en aanpak van financiële misleiding. Vier van de acht respondenten die werkzaam zijn bij Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen geven aan deze samenwerking ook op te zoeken met zorginstanties door het uitwisselen van signalen en het verzoek alert te zijn op signalen. De drie respondenten van notarispraktijk Van Dongen zeggen deze samenwerking niet te hebben. Contact met banken over geldigheid van volmachten of het blokkeren van rekeningen wordt benoemd door drie van de acht respondenten. De rol van de bank binnen het netwerk van organisaties wordt door Aan de Stegge (2015) eveneens beschreven.

Ook het adviseren van de ouderen om bewindvoering aan te vragen wordt benoemd door de acht respondenten. Drie van de acht respondenten van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen benoemen daadwerkelijk zelf bewind te hebben aangevraagd bij aangetoonde financiële misleiding. Daarnaast geven vijf van de acht respondenten aan dat ze het advies geven een waarborg in te bouwen, zoals het opnemen van meerdere kinderen in een volmacht of het aanwijzen van een toezichthouder. Dit komt overeen met Zorg voor Kennis (z.j.) die aangeeft dat het adviseren van de ouderen op het gebied van praktische oplossingen een handelingsmogelijkheid is, evenals het aanvragen van bewind. De KNB (z.j.a) spreekt eveneens over de mogelijkheid een toezichthouder te benoemen of een volmacht te verlenen aan meerdere personen ter voorkoming van financiële misleiding.

Het doen van onderzoek bij signalen van financiële misleiding wordt benoemd door vier van de acht respondenten. Dit komt overeen met zowel Melis (2012) die het doen van onderzoek omschrijft als taak van de notaris, als met de KNB (2013) die het signaleren en onderzoeken beschrijft als de eerste stap bij vermoedens van financiële misleiding. Verder benoemen vier van de acht respondenten de financieel misleider te confronteren bij

signalen van financiële misleiding. Dit komt overeen met Zorg voor kennis (z.j.) die benoemt dat het aanspreken van de misleider wenselijk is, zolang het uiten van beschuldigingen wordt vermeden. Twee van de acht respondenten zeggen deze confrontatie juist niet op te zoeken. Na het signaleren geven alle respondenten aan geen melding te kunnen doen bij een meldpunt vanwege de geheimhoudingsplicht. Hierover zegt de KNB (2013) dat het doen van een melding alleen mogelijk is wanneer de oudere hier mee in stemt. Vier van de acht respondenten denken toch een melding te mogen doen bij aangetoonde financiële misleiding van de oudere.

Hierover geeft Aan de Stegge (2015) aan dat het doen van een anonieme melding bij het meldpunt 'Veilig Thuis' mogelijk is. Het doen van aangifte of het inschakelen van de rechtbank worden gemeld door vier van de acht respondenten, hoewel dit een langdurig en weinig effectief proces is volgens deze respondenten. Dit komt overeen met de KNB (z.j.b) die de mogelijkheid tot het doen van aangifte bij de politie noemt. Ook benoemt het KNB (z.j.b) de verplichting een ongebruikelijke transacties te melden volgens de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme. Dit wordt ook gezegd door drie van de acht respondenten. Het weigeren van een dienst bij vermoedens van financiële misleiding wordt benoemd door zeven van de acht respondenten. Dit komt overeen met de KNB (2013) die het weigeren van een dienst noemt als mogelijke aanpak. Wel wordt aangegeven dat het blijven zoeken naar een effectieve methode om de financiële misleiding te stoppen van belang is (KNB, 2013). Vier van de acht respondenten geven aan de mogelijkheid te hebben om een nep-document op te stellen om hiermee de financieel misleider te omzeilen. Dit wordt ook benoemd door de KNB (2013) die uitlegt dat een document gemaakt kan worden volgens de wensen van de financieel misleider, vervolgens wordt herroepen waarna een akte wordt opgesteld volgens de wil van de oudere.

5.1.5 Wenselijke handelingsmogelijkheden

De samenwerking met verschillende instanties, zoals huisartsen, maatschappelijk werkers, verzorgingsinstellingen, gemeenten, bewindvoering, banken, woningbouwverenigingen, politie en wordt benoemd als waardevol door de acht respondenten. Dit komt overeen met Aan de Stegge (2015) die aangeeft dat een netwerk van professionals rondom de oudere van belang is in de aanpak van financiële misleiding. De instanties die genoemd worden zijn gemeenten, banken, politie, Veilig Thuis, zorginstanties, bewindvoerders, woningcoöperaties en het notariaat wat overeenkomt met de instellingen die genoemd worden door deze acht respondenten. Directe communicatie met deze instanties wordt door zes van de acht respondenten aangegeven als wenselijk. Dit komt overeen met de omschrijving van de samenwerking door Aan de Stegge (2015) die zegt dat instanties over en weer op de hoogte moeten zijn van elkaars mogelijkheden en diensten, waardoor hier naar verwezen kan worden. Dit komt overeen met vier van de acht respondenten die benoemen dat voorlichting aan externe instanties wenselijk is. Drie van deze respondenten geven aan dat deze communicatie en voorlichting al in de praktijk tot uitvoering worden gebracht. Vier van de acht respondenten vinden het hiernaast helpend wanneer zij op de hoogte worden gebracht van signalen of informatie over financiële misleiding door externe instanties. Aan de Stegge (2015) benoemt eveneens dat het krijgen van voorlichting en het trainen van de notaris kan zorgen voor uitbreiding van kennis en vaardigheden rondom financiële misleiding en het signaleren daarvan.

Twee van de acht respondenten zien een digitaal register, waarin vermeld staat of een persoon onder curatele of bewindvoering staat en huidige testamenten en volmachten zijn opgenomen, als gewenste handelingsmogelijkheid. Dit komt overeen met Aan de Stegge (2015) die beschrijft dat notarissen een systeem missen waarin informatie staat over de wilsbekwaamheid, bewindvoering en het advies extra alert te zijn wanneer dit nodig is. Alle acht respondenten benoemen het kunnen doen van een melding bij het meld- en adviespunt als wenselijk. Dit komt overeen met Aan de Stegge (2015) die aangeeft dat Veilig Thuis betrokken zou moeten zijn in het netwerk van professionals en instanties. KNB (z.j.c) geeft echter aan dat in de huidige situatie geen mogelijkheid bestaat een melding te doen zonder toestemming van de oudere. Het inbouwen van een waarborg rondom de geheimhouding wordt door drie van de acht respondenten belangrijk gevonden. Hierover wordt in de literatuur niet gesproken. Het krijgen van een terugkoppeling van het meldpunt wanneer melding is gedaan van financiële misleiding wordt door vier van de acht respondenten gewaardeerd. Dit komt overeen met de KNB (2013) die aangeeft dat Veilig Thuis een terugkoppeling geeft over de acties die zijn uitgezet.

Het tijdig opstellen van een levenstestament wordt door drie van de acht respondenten benoemd als preventieve maatregel. Dit wordt eveneens beschreven door Machielse, Sanders en Schenkels (2014) die aangeven dat het levenstestament een preventief effect kan hebben. Ook het aanvragen van bewindvoering wordt als geschikte handelingsmogelijkheid gezien door alle acht respondenten, vier van de vijf respondenten van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen zeggen dit al toe te passen. Zorg voor Kennis (z.j.) noemt het aanvragen van bewind eveneens als mogelijke handeling.

Het houden van toezicht en het vragen om rekening en verantwoording wordt door vier van de acht respondenten genoemd als taak na signalering van financiële misleiding. Dit wordt eveneens benoemd door de KNB (2013) die aangeeft dat het regelen van toezicht op de gevolmachtigde na signalering van financiële uitbuiting een actie kan zijn. Het confronteren van de financieel misleider wordt door drie van de acht respondenten gezien als een taak van de notaris. Het betrekken en confronteren van de financieel misleider wordt eveneens benoemd door Zorg voor Kennis (z.j.). Vier van de acht respondenten vinden hiernaast het doen van onderzoek bij signalen van financiële misleiding van belang. Ook Melis (2012) beschrijft het doen van onderzoek wanneer de notaris betrokken is bij transacties een taak van de notaris.

5.1.6 Belemmeringen

Het inschatten van een situatie en het bepalen of er sprake is van financiële misleiding wordt door alle acht respondenten omschreven als moeilijk. Dit komt overeen met Plaisier en De Klerk (2014) die aangeven dat het signaleren van financiële misleiding moeilijk is vanwege het niet scherp kunnen afbakenen van het onderwerp. Vijf van de acht respondenten geven dan ook aan niet in elke situatie de signalen te zien van door het kortdurende contact en moeilijk zichtbare signalen. Zes van de acht respondenten benoemen hiernaast dat ze de financiële misleiding te laat signaleren, zoals na het overlijden van de oudere. Het niet herkennen van signalen van financiële uitbuiting wordt eveneens benoemd door Plaisier en De Klerk (2014).

Het bespreekbaar maken van financiële misleiding kan worden belemmerd door de angst van de oudere voor de gevolgen van het aankaarten. Drie van de acht respondenten

benoemen de dreiging voor fysiek geweld. Vijf van de acht respondenten spreken over de angst van de oudere om zorg of contact te verliezen en moeizame familieverhoudingen. Dit komt overeen met Machielse, Sanders en Schenkels (2014) die aangeven dat de angst voor represailles kan spelen bij de oudere, waardoor de notaris zorgvuldig moet afwegen welke interventies deze dreiging niet vergroot. Een andere belemmering in het signaleren van financiële misleiding is het niet kunnen staven van signalen volgens de vijf respondenten van Adviseurs en Notarissen, waardoor twijfel over vervolgstappen ontstaat. Dit komt overeen met de twijfels over de juistheid van een signalering die genoemd wordt door Van Bavel (2012).

Alle acht respondenten benoemen te ervaren dat ze weinig handelingsmogelijkheden hebben op het gebied van financiële misleiding. Dit kan te maken hebben met de handelingsverlegenheid die wordt benoemd door Machielse, Sanders en Schenkels (2014). Zij geven aan dat een tekort aan kennis over mogelijke handelingen er voor kan zorgen dat de notaris terughoudend is in het handelen rondom financiële misleiding. Het doen van aangifte of het inschakelen van de rechtbank worden als mogelijkheden benoemd door vier van de acht respondenten, hoewel zij wel aangeven dat dit een tijdrovende en weinig effectieve handelingsmogelijkheid is. De KNB (z.j.b) ziet echter het doen van aangifte wel als één van de handelingsmogelijkheden om financiële misleiding tegen te gaan.

Door de geheimhoudingsplicht zeggen alle acht respondenten geen melding te kunnen doen bij een advies- en steunpunt. Dit komt overeen met de KNB (z.j.b) die aangeven dat de notaris vanwege de geheimhoudingsplicht in veel gevallen geen melding mag doen van financiële misleiding. Wel benoemt de KNB (z.j.c) dat de notaris eigen observaties over de gesteldheid van de oudere mag melden en geeft de KNB (2013) aan dat, met toestemming van de oudere, wel een melding mag worden gedaan bij Veilig Thuis. De communicatie over financiële misleiding met andere instanties ligt volgens deze acht respondenten in een grijs gebied wat overeenkomt met Plaisier en De klerk (2014) die aangeven dat er sprake is van grijze gebieden doordat financiële misleiding niet duidelijk afgebakend kan worden.

Ook onduidelijkheid over de werkwijze en mogelijkheden van een meldpunt worden benoemd als belemmering door de acht respondenten. Dit wordt eveneens aangegeven door Aan de Stegge (2015) die beschrijft dat het advies- en meldpunt Veilig Thuis niet bekend is bij notarissen, waardoor er ook geen gebruik van gemaakt zal worden. Daarnaast geven vijf van de acht respondenten aan onduidelijkheid te ervaren over de grenzen van de geheimhoudingsplicht. Dit komt overeen met Machielse, Sanders en Schenkels (2014) die beschrijven dat het belemmerend kan werken wanneer onduidelijkheid bestaat over de mogelijke handelingen ter preventie en aanpak van financiële misleiding. Het gevoel alleen te staan als notaris wordt benoemd door drie van de acht respondenten. Hierover zeggen Machielse, Sanders en Schenkels (2014) dat de samenwerking van notarissen met andere instanties, in tegenstelling tot de sector zorg en welzijn, niet gebruikelijk is waardoor de notaris minder gelegenheid heeft informatie uit te wisselen.

Het weigeren van een dienst levert volgens alle respondenten geen garantie op dat de financiële misleiding stopt. Zij benoemen dat de financieel misleider een volmacht kan laten opmaken bij de bank. Vijf van de acht respondenten melden daarnaast de mogelijkheid om naar een andere notaris te gaan wanneer een dienst wordt geweigerd. De KNB (2013) zegt daarom ook dat het van belang is om de oudere te blijven begeleiden en te blijven zoeken naar andere mogelijkheden om de misleiding te stoppen.

5.2 discussie deelstudie 2

5.2.1 oplossingsgericht werken

Uit de resultaten is gebleken dat de SoS methode in brede maatschappelijk werk trajecten kan worden ingezet. Alle respondenten zijn getraind door Vraagkracht en zijn in bezit van een certificaat. Zoals Turnell & Edwards (2009) al aangaven kan de SoS methode naast de complexe kindermishandeling casus ook gebruikt worden in andere situaties, onder voorwaarde dat professionals hierin getraind worden. Dit wordt bevestigd door Kok (2011), Signs of Safety (2014), Sillevs (2011), Government of Western Australia, Department for Child Protection (2011).

De respondenten hebben aangegeven dat de SoS methode een bruikbare methode is voor personen waarbij de veiligheid in het geding is; in de jeugdzorg is dit specifiek het kind binnen gezinnen. Kok (2011) voegt hieraan toe dat het voornamelijk om gezinnen gaat waarbij vermoedelijk sprake is van kindermishandeling of waarbij het risico groot is dat het kan plaatsvinden. Resultaten geven weer dat de communicatie een belangrijk onderdeel is binnen het partnerschap. Volgens Turnell & Edwards (2009) is dit belangrijk om een veilige leefsituatie te creëren. In het werkveld wordt dit bevestigd, gezien het feit dat partnerschap van groot belang is tijdens een hulpverleningsproces. Partnerschap ontstaat wanneer de gezinnen, het sociaal netwerk en professionals hetzelfde doel voor ogen hebben Kok (2011).

Respondenten geven aan dat betrokkenheid en de manier waarop de communicatievragen worden gesteld mogelijkheden bij de cliënt creëert, omdat cliënten vaak gefocust lijken te zijn op problemen. Het is van belang dat de professional aansluiting probeert te zoeken bij de manier van denken, dit geldt voor zowel kinderen als volwassenen (onder andere bij allochtonen die niet voldoende de Nederlandse taal beheersen). Communicatievragen zijn gericht op schaalvragen, wondervragen, uitzonderingsvragen enzovoorts. Bij kinderen worden andere hulpmiddelen ingezet om doelen duidelijk te krijgen: het drie huizenmodel, (abstract) tekenen, schaaldieren, gevoelsthermometers, smileys enzovoorts. Kinderen kunnen hierdoor beter inzicht krijgen in de gevoelens/gedachten en dit ook plaatsen. De mw'ers kunnen met behulp van deze middelen, beter begrijpen wat het kind bedoelt. Dit kan verklaard worden volgens Maatschappelijk Werk Walcheren (2011).

Bartelink (2010) en Kronemeijer (2010) geven de volgende praktische uitgangspunten aan om de samenwerking te bevorderen: respecteer de cliënt als iemand die het waard is om mee te werken, werk samen met de persoon, niet met het misbruik, besef dat samenwerken ook mogelijk is wanneer dwang is vereist, erken dat er in elk gezin signalen van veiligheid aanwezig zijn, maar blijf de veiligheid centraal stellen, ga na wat de cliënt wil, wees altijd opzoek naar details, concentreer je op het tot stand brengen van kleine veranderingen en bied keuzemogelijkheden. Uit de resultaten is gebleken dat de respondenten dit ook toepassen in de praktijk, dit is geïnternaliseerd. Respondenten geven aan dat het werken met zowel zorgen, krachten en doelen tot betere resultaten leidt. Het is van belang om het kind centraal te blijven stellen en aan te geven dat de stagnatie binnen een gezin omgezet kan worden in mogelijkheden. Zoals Bartelink (2010) over de SoS methode stelt, is de kans op samenwerkingsstagnatie groot wanneer enkel de zorgen binnen een gezin worden vastgesteld. Sillevs (2011) en Government of Western Australia, Department for Child Protection (2011) bevestigen dit.

Uit resultaten is gebleken dat cliënten zelf een bijdrage kunnen leveren aan oplossingen voor de problemen die ervaren worden. Respondenten gaan gezamenlijk met cliënten op zoek naar de zorgen, krachten en doelen om de eventuele veiligheid te kunnen waarborgen. Dit kan vanuit Turnell & Edwards (2009) verklaard worden, omdat het opstellen van een veiligheidsplan, naast de samenwerkingsrelatie ook centraal staat binnen de SoS methode.

5.2.3 netwerkberaad

Uit de resultaten is gebleken dat de FNB'en op brede schaal wordt ingezet bij risico zaken die via het AMW of SMW binnenkomen. Er wordt een FNB ingezet wanneer de veiligheid van een cliënt niet meer gewaarborgd kan worden (SoS) of om een situatie helder te krijgen ter voorkoming van een onwenselijke situatie (SoW). Zoals Maatschappelijk Werk Walcheren (2011) en Intervence (2012) aangeeft, biedt een FNB de mogelijkheid om tot oplossingen te komen voor de gezamenlijk geformuleerde problemen. Volgens Maatschappelijk Werk Walcheren (2011) is een FNB overigens ook inzetbaar bij alle risico zaken in gezinsverband, met eventuele toevoeging van belangrijke derden. Respondenten geven aan dat wanneer een casus niet voldoende ondersteund kan worden door middel van een FNB, de casus binnen Porthos opgeschaald kan worden.

Uit de resultaten is gebleken dat enkele respondenten het sociaal netwerk benaderen, maar dat wanneer mogelijk is de cliënt dit zelf dient te doen. Dit kan als de eigen verantwoordelijkheid van de cliënt gezien worden. De cliënt is zelf in staat om het doel en het belang van de aanwezigheid van het netwerk te benadrukken. Maatschappelijk Werk Walcheren (2011) geeft aan dat de inbrenger de taak heeft om zowel het sociaal netwerk als derden te benaderen voor een FNB, maar in de praktijk gebeurt dit op een andere manier. Respondenten geven aan dat de positie van de facilitator tijdens een FNB van belang is, omdat de facilitator een neutrale gespreksleider is die de casus enkel in grote lijnen kent. Maatschappelijk Werk Walcheren (2011) vermeldt dat het beraad geleid wordt door een facilitator, hieruit blijkt dat de positie van de gespreksleider van belang is.

Er zijn verschillende redenen waarom de respondenten ervoor kunnen kiezen om bij vrijwillige aanmeldingen geen FNB te organiseren: strijdende ouders, wanneer één ouder niet wil, geen netwerk, geen netwerk willen uitnodigen in verband met schaamte/belasting, geen vertrouwen of weerstand. De SoW methode kan hier bijvoorbeeld preventief ingezet worden, er wordt dan gekeken hoe een situatie wenselijk veranderd zou kunnen worden. Respondenten vertellen dat de mate van risico bepaalt hoeveel keuzevrijheid een cliënt heeft en de professional de verantwoordelijkheid neemt. Wanneer de veiligheid van iemand in het geding is wordt een voorwaarde van hulp ingesteld en ingegrepen. In dit geval wordt er een FNB afgedwongen en indien nodig naar de juiste hulp opgeschaald.

Respondenten geven aan dat het sociaal netwerk een ondersteunende factor kan zijn in het leven van mensen. Volgens Snellen (2007) heeft elk persoon een sociaal netwerk nodig om goed in het dagelijks leven te blijven functioneren. De Vries (2010) en Basis GGZ in Friesland (zonder jaaropgave) geven aan dat het sociaal netwerk kan bestaan uit familie, vrienden, kennissen enzovoorts. Respondenten geven aan dat het kan voorkomen dat cliënten geen sociaal netwerk hebben, wat kan duiden op eenzaamheid. Professionals kunnen samen met cliënten kijken hoe dit uitgebreid kan worden, indien mogelijk kunnen er vrijwilligers ingezet worden.

Dit komt overeen met de theorie van Movisie en PhiladelphiaSupport (2008), Basis GGZ in Friesland (zonder jaaropgave). Respondenten geven aan dat het sociaal netwerk mogelijk een bijdrage kan leveren in het opstellen van een gezamenlijk plan.

5.2.4 Partnerschap

Uit resultaten is gebleken dat door het gebruik van de SoS methode, cliënten in staat zijn om zorgen, krachten en doelen aan te geven. Op deze manier krijgt de cliënt inzicht in het eigen gedrag. Zoals Kok (2011) vermeldt kan er door middel van partnerschap gewerkt worden aan een veilige (opvoed)situatie voor de cliënt. De SoS methode gaat er ook vanuit dat de cliënt zelf een positieve bijdrage kan leveren aan de probleemsituatie. Walcheren voor Elkaar (2014) geeft hier een toevoeging aan in het kader van de transitie, waar de regievoering over het eigen leven centraal staat. Respondenten geven aan dat er door middel van de SoS naar de eigen kracht van de cliënt gekeken wordt, maar ook naar wat het netwerk kan betekenen. Kok (2011) stelt dat het doel op de toekomst gericht is met behulp van haalbare doelen. Er wordt vanuit de respondenten aangegeven dat het van belang is om bijvoorbeeld gezinnen duidelijk te maken, dat stagnatie omgezet kan worden in mogelijkheden. Dit komt overeen met de theorie; zaken kunnen positief versterkt worden.

Uit de resultaten is gebleken dat wanneer de situatie helder is, vervolgens het uitleggen van het proces het FNB en wat het precies inhoudt van belang is (Kok, 2011). Hiernaast moet een cliënt bereid zijn om het netwerk te betrekken en vertrouwen hebben om een goed traject/FNB te kunnen starten. De persoonlijke professionaliteit is vanaf het eerste contact met de cliënt van belang. Er kan gedacht worden aan duidelijkheden bieden, transparant zijn, openheid, grenzen durven aangeven, niet-veroordelende houding, respectvolle houding enzovoorts. Respondenten geven aan dat de voorbereiding cruciaal is, zodat cliënten niet voor verrassingen komen te staan. Kok (2011), Nijnatten (2005), Sillevius (2011) geven aan dat de inbrenger de familie de benodigde luisterhouding, creativiteit, flexibiliteit en vertrouwen in de mogelijkheden en kracht van de cliënt en de omgeving kan bieden. Aandacht gaat uit naar de toekomst en niet naar het verleden.

Volgens respondenten is vertrouwen, motivering en het creëren van veiligheid een belangrijk onderdeel in het partnerschap, om een goede samenwerking aan te gaan. Cliënten dienen op de hoogte gebracht te worden dat de professional niet aan de waarheidsbevinding doet, maar dat er zorgen zijn die opgelost moet worden. Dit maakt volgens Kok (2011) een beraad ook acceptabeler, omdat een professional niet aanwezig is om over personen te oordelen. Uit de resultaten is naar voren gekomen dat er achter één praktische vraag, een vracht aan hulpvragen kan zitten. Hieruit blijkt dat de professional in het beginstadium soms harder moet lopen, zodat de cliënt de meerwaarde ervan kan ervaren en hierdoor vertrouwen kan creëren. Professionals staan regelmatig stil om onwenselijke situaties te vermijden, zodat het geen negatief effect heeft op het hulpverleningsproces. Kok (2011), Nijnatten (2005), Sillevius (2011) geven aan dat het van groot belang kan zijn om kinderen bij een FNB te betrekken, zodat de situatie beter in kaart gebracht kan worden. Elke deelnemer krijgt de kans om zich tijdens het FNB te uiten. Respondenten adviseren om ouders op gelijkwaardige voet te benaderen, te respecteren, te geloven en serieus te nemen. Het kind staat ten alle tijden centraal, omdat dit ook de minder sterke partij is binnen een gezin.

Respondenten geven aan dat tijdens cliëntgesprekken alles eerlijk verteld kan worden, het niet gedeeld zal worden met derden, mits de veiligheid in het geding is. Professionals zijn verplicht om meldingen (Maatschappelijk Werk Walcheren, zonder jaaropgave) te maken, wanneer iemand in gevaar is. Walcheren voor Elkaar (2014) bevestigt dit; van professionals wordt er verwacht dat er gehandeld wordt bij problemen met veiligheid. Hiernaast dient een professional in staat te zijn om een risicotaxatie te doen, zodat de situatie helder in beeld wordt gebracht. Indien nodig kan een professional een casus opschalen, zodat er meerdere professionals kunnen meedenken over welke organisaties in een casus betrokken moeten worden. Hierbij kan gedacht worden aan organisaties die in staat zijn om drang- of dwangmaatregelen op te leggen om de veiligheid van iemand te kunnen waarborgen. De respondenten geven aan dat wanneer een kind niet bij het FNB aanwezig wilt of kan zijn er tools ontwikkeld zijn waarmee *'de stem van het kind'* in het netwerkoverleg een plaats krijgt. Het is goed mogelijk dat deze tools ook toepasbaar zijn bij netwerkberaden met kwetsbare ouderen bij wie communicatie belemmerd is.

Resultaten geven weer dat de samenwerking met organisaties verschillend wordt ervaren. Over het algemeen kan er gesteld worden dat het betrekken van organisaties zeker een meerwaarde is. Vaak is er sprake van een duidelijke taakverdeling en een gezamenlijk doel. Respondenten hebben over belemmeringen gesproken, omdat de communicatie en het doel tussen beide organisaties niet duidelijk genoeg was. Het gezamenlijke doel wat in het begin was besproken, leek in een later stadium niet meer zo te zijn. Zoals een respondent ook aangaf is het geloof in andere disciplines minder geworden *'Geen theorie aan kunnen koppelen, informatie komt voort uit de tacit knowledge'*.

5.2.5 Instructies

Respondenten hebben aangegeven inbrenger te zijn geweest bij een FNB, de theorie Maatschappelijk Werk Walcheren (zonder jaaropgave), Centrum voor Jeugd en Gezin Hulst en Terneuzen (2012) komt overeen. De theorie geeft hiernaast ook aan dat elke inbrenger voor het organiseren van een beraad, de instructies vooraf zorgvuldig dient te lezen. De resultaten komen gedeeltelijk overeen, omdat de respondenten uiteindelijk hier een eigen weg in vinden. Respondenten geven aan professioneel genoeg te zijn om een casus FNB waardig te vinden of niet. De aanwezigheid van mensen, doelen, verwachtingen en valkuilen worden merendeels met de facilitator besproken. De samenwerking met de facilitator wordt als prettig ervaren en de taakverdeling is duidelijk voor de respondenten.

Uit de resultaten is naar voren gekomen dat wanneer een cliënt geen netwerk heeft, dit eerst uitgebreid kan worden om daarna een FNB te organiseren. Het sociaal netwerk is een belangrijk onderdeel binnen het FNB, omdat de kwaliteit van de zorg en het veiligheidsplan beter ontwikkeld kan worden (Maatschappelijk Werk Walcheren, z.j.), (Centrum voor Jeugd en Gezin Hulst en Terneuzen, 2012). Het resultaat geeft weer dat respondenten een balans proberen te vinden tussen professionals en het netwerk, ter voorkoming dat een cliënt zich eventueel geïntimideerd kan voelen, overigens is dit niet uit te sluiten. Het kan soms voorkomen dat er wel sprake is van een sociaal netwerk, maar dat cliënten weigeren om het netwerk erbij te betrekken. Dit kan voorkomen wanneer een cliënt zich schaamt of niet belastend wilt zijn. De professional kan de nodige druk toepassen, mocht er sprake zijn van gevaar, dan kan er drang/dwang bij komen kijken.

5.3 discussie deelstudie 3

Alle items van de orientatie zijn, met uitzondering van de melding, in alle mate gelijk gescoord. De omstandigheden van aanmelding in deze dossiers waren echter divers. Regelmatig was het financieel misbruik niet de reden van aanmelding, maar kwam deze problematiek tijdens een latere fase aan het licht. Zo was bijvoorbeeld een ontruiming, schuldenproblematiek, een signaal van verwardheid of het aanvragen van een voorziening in het kader van de WMO de aanleiding. Veelal waren het derden uit het professionele of soms uit het sociale netwerk die aan de bel trokken. Op het moment dat derden aanmelden vroeg het vaak een behoedzaam opereren om bij de oudere *'binnen te komen'*. De concrete hulp fungeerde vaak als middel om vertrouwen te winnen, het was de rails om de werkelijke problematiek te durven bespreken.

Er is slechts twee maal gescoord op het item *'Is er een melding gemaakt aan de hand van de meldcode?'* In deze gevallen was melding bij Veilig Thuis noodzakelijk, omdat het risico op het financieel misbruik niet voldoende teruggebracht kon worden binnen het kader van de vrijwillige hulpverlening. In de overige situaties was het haalbaar om het risico te reduceren en het financieel misbruik te laten stoppen. Bij alle casussen werd de sociale omstandigheden in kaart gebracht. Bijna altijd leidden signalen tot acties met de cliënt, tenzij dit door opname van cliënt niet mogelijk was. In slechts vier casussen was er een dusdanig dragend netwerk, dat zij een actieve rol konden spelen in het veilig maken van de situatie voor de kwetsbare oudere. Vaak was het mogelijk om heldere afspraken in het veiligheidsplan vast leggen. In die gevallen was er veelal sprake van een combinatie met hulp aan de pleger, waardoor bijvoorbeeld de financiële nood ofwel de mogelijkheid voor het misbruik weggenomen wordt.

De meest voorkomende vorm van financiële misleiding was het wegnemen van geld, sieraden en/of goederen. Echter, dit is ook wel de meest duidelijk en snel waar te nemen vorm van misleiding; het valt iemand snel op als het horloge of een schilderij er opeens niet meer is. De minder gescoorde vormen van misleiding lijken dan ook minder duidelijk en snel waar te nemen. De motivatie voor een netwerkberaad is geen vanzelfsprekendheid. Dit is een zaak van vertrouwen opbouwen, doorzetten, soms zelfs met wat drang om het contact met andere betrokkenen te kunnen en mogen leggen. In vier casussen is het netwerkberaad ingezet en had het gewenste effect. In andere gevallen waren informele familiegesprekken een werkend alternatief voor betrokkenen of weigerde de oudere contact met het sociaal netwerk.

In de overige casuïstiek was er sprake van het ontbreken van een sociaal netwerk, een zeer gering of een kwetsbaar netwerk met, op het moment van dataverzameling voor dit onderzoek, onvoldoende draagkracht. Hiervan zijn een aantal casussen echter pas recent in behandeling genomen en worden er wel acties ter voorbereiding en versteviging van de netwerken genomen. Voor beelden van netwerken met geringe draagkracht zijn netwerken waarin deelnemers op leeftijd zijn, of was er sprake van een fysieke of mentale beperking. Bij een ouderen zonder netwerk en waarbij vaak sprake is van fysieke en/of mentale beperkingen, was de hulpverlening zeer intensief. Veel informatie was niet voorhanden en moest achterhaald worden. Er waren vele concrete regelzaken die met behulp van inzet vrijwilligers en intensieve samenwerking met professionals moesten worden gerealiseerd.

In de meeste casussen was de cliënt afhankelijk van netwerk voor basisbehoeften en was er sprake van één dader. Opvallend is dat plegers weinig inzicht in eigen grensoverschrijdend gedrag tonen. De resultaten laten eveneens zien dat de pleger zorg vanuit genegenheid verleent en in kleinere mate dit als zwaar ervaart.

Er was bijvoorbeeld sprake van een pleger die zich zeer betrokken voelde bij de oudere, maar in financiële nood zat. Ook waren er situaties waarbij sprake was van onvermogen of verslavingsproblematiek bij plegers.

Uit de resultaten blijkt dat er veelvuldig *'overleg met andere instanties'*, *'duidelijk welke interventies worden ondernomen'* en *'na constateren signalen hier met cliënt verder op ingaan'*. Het bespreken van de signalen en zoeken naar oplossingen zijn onderdeel van meldcode en SoS, evenals het verbreden naar anderen. In deze casuïstiek is veelvuldig met professionals samengewerkt, zoals notarissen, bewindvoerders, huisartsen, bemoeizorg, wijkverpleging, verpleeghuis, POH GGZ, psychiaters en vrijwilligersorganisaties (Manteling, St. Mentorschap, Anbo). Met name in situaties waarbij het netwerk ontbreekt of kwetsbaar is neemt deze samenwerking in omvang toe. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking met beschermingsbewind of beheer financiën door het netwerk. Voor een aantal casussen zijn de voorbereidingen hiervoor in gang gezet.

In acht casussen had de maatschappelijk werker de rol van casemanager omdat er meer partijen bij betrokken waren. Deze rol werd in een aantal casussen overgedragen op het moment dat er sprake was van bijvoorbeeld definitieve opname in een verpleeghuis.

6. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de deelvragen en onderzoeksvraag beantwoord. De beantwoording is een logisch en aansluitend vervolg op de resultaten en discussie. De conclusie komt voort uit het literatuuronderzoek en veldwerk.

6.1 conclusie

6.1.1 Conclusie deelstudie 1

Onderzoeksvraag 1: *‘Wat zijn effectieve en efficiënte routes voor het melden van financiële uitbuiting door medewerkers notariaat, banken, etc?’*

De resultaten van deelstudie 1 tonen aan dat financiële misleiding een verborgen probleem is. Financiële misleiding kent een veelheid aan vormen variërend van wegnemen van geld of spullen tot aan verkoop van eigendommen. Financiële misleiding is te verdelen in drie verschillende gradaties. De notarissen zien het als hun taak de oudere te beschermen tegen financiële misleiding. Effectieve en efficiënte routes voor het melden van financiële uitbuiting door medewerkers notariaat, banken, etc lijkt te liggen in het kunnen melden bij een meldpunt en betere voorlichting. Daarnaast komt duidelijk naar voren dat de samenwerking tussen notarissen en andere instanties verbeterd moet worden.

Daarnaast wordt het doen van zorgvuldig onderzoek, confronteren van de financieel misleider, het toezicht houden op een gevolmachtigde en het vragen van rekening en verantwoording als mogelijke taken notariaat genoemd. Om dit te kunnen bereiken benoemen de notarissen het belang van een netwerk of vangnet rondom de oudere. Instanties die in dit vangnet betrokken kunnen worden zijn: de bank, huisarts, maatschappelijk werk, bewindvoering, politie, woningbouwvereniging en verzorgingsinstanties. De notarissen geven aan dat ze de behoefte hebben te kunnen spreken met deze instanties over signalen van financiële misleiding. Centraal in dit contact zou het uitwisselen van vermoedens en het verzoeken de alertheid te vergroten zijn. De communicatie tussen de instanties is volgens de notarissen het meest effectief als deze rechtstreeks plaatsvindt. Het geven en ontvangen van voorlichting over diensten en mogelijkheden wordt eveneens gezien als helpend in het tegengaan van financiële misleiding. Als mogelijkheid voor gegevensuitwisseling wordt een registratiesysteem geduid. Daarnaast benoemen de notarissen dat ze behoefte hebben aan een systeem of register waarin vermeld staat of een persoon onder bewind staat, of er extra alertheid geboden is en welke volmachten of testamenten actueel zijn.

De mogelijkheid om te kunnen melden bij een meldpunt wordt eveneens benoemd als wenselijk. Wel geven respondenten aan belemmerd te worden in het doen van een melding vanwege onbekendheid over het meld- en adviespunt en de werkwijze van deze instelling. De taken die het meldpunt kan uitvoeren volgens de notarissen zijn het opbouwen van een vangnet, mogelijk maken van overleg tussen verschillende instanties en het uitzetten van acties bij signalering van of aangetoonde financiële misleiding. Wel wordt het als belangrijk gezien dat een waarborg wordt ingebouwd zodat de geheimhouding zoveel mogelijk gewaarborgd blijft. Het krijgen van een terugkoppeling na het doen van een melding wordt

gewaardeerd door de notarissen. Hierdoor weten ze of het *‘onderbuik-gevoel’* of de signalering ook klopte.

Het opstellen van een levenstestament wordt gezien als mogelijke preventiemaatregel tegen financiële misleiding. Ook het adviseren tot of het aanvragen van bewindvoering worden gezien als effectieve methoden om de financiële misleiding te stoppen. Notarissen en kandidaat-notarissen van Sauer en Oonk Adviseurs en Notarissen geven aan zelf bewindvoering aan te vragen, respondenten van notarispraktijk van Dongen zeggen dit tot nu toe nog niet te hebben gedaan.

Onderzoeksvraag 2: *‘Wat zijn de mogelijkheden voor gegevensuitwisseling voor het notariaat, banken e.a. bij financiële uitbuiting van ouderen?’*

Het signaleren van financiële misleiding is moeilijk doordat het onderwerp niet scherp kan worden afgebakend. Hierdoor blijven er binnen de ouderen mishandeling, waaronder financiële misleiding, *‘grijze gebieden’*. Het signaleren en bespreekbaar maken van vermoedens van financiële misleiding is lastig. De geheimhoudingsplicht wordt benoemd als belemmerend in het kunnen communiceren over financiële misleiding en het doen van een dergelijke melding. Het lijkt wel mogelijk om, bij vermoedens van financiële misleiding, een melding te doen bij het advies- en meldpunt.

Instanties en professionals zijn niet bekend met de werkzaamheden en mogelijkheden die de notaris heeft; dit vormt eveneens een belemmering. De notaris wordt in veel gevallen niet benaderd. Daarnaast levert onbekendheid van notarissen met het advies- en meldpunt Veilig Thuis een belemmering op want notarissen zijn er vaak niet van op de hoogte dat dit meldpunt bestaat en zullen hier dus ook geen gebruik van maken. Daarnaast geven notarissen aan dat ze een systeem of register missen waarin vermeld staat of extra alertheid gewenst is rondom de wilsbekwaamheid van een oudere die (nog) niet onder curatele of bewind staat.

De notaris heeft te maken met een geheimhoudingsplicht, wat inhoudt dat de notaris geen informatie mag doorgeven die vertrouwelijk is meegedeeld of waarvan de notaris moet begrijpen dat de informatie een vertrouwelijk karakter heeft. De observaties van de gesteldheid van de oudere vallen in de meeste gevallen niet onder deze geheimhouding. Dit betekent dat de notaris wel een melding mag doen van deze observaties. De notaris heeft daarnaast de mogelijkheid een anonieme melding te doen bij het advies- en meldpunt Veilig Thuis.

Wanneer de eerder genoemde handelingsmogelijkheden geen effect hebben, kunnen zwaardere maatregelen worden ingezet. Eén daarvan is het laten beoordelen van de wils(on)bekwaamheid van de oudere, wanneer het vermoeden bestaat dat de persoon niet meer wilsbekwaam is. Verder kan bewindvoering worden aangevraagd, waardoor de financiële zaken worden behartigd door een professional (Zorg voor Kennis, z.j.). Tevens bestaat de mogelijkheid aangifte te doen bij de politie. Daarnaast is de notaris verplicht een melding te doen van ongebruikelijke transacties volgens de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme. Het beroepen op de geheimhoudingsplicht is bij het signaleren van deze ongebruikelijke transacties dan niet mogelijk (KNB, z.j.b).

Onderzoeksvraag 3: ‘Welke vormen en gradaties in financiële uitbuiting bij ouderen zijn er en op welke wijze zijn deze te classificeren? Gelet op de vormen, kenmerken en motieven van slachtoffer en pleger?’

Financiële misleiding kan worden opgedeeld in een aantal vormen. Eén daarvan is het wegnemen van geld, sieraden of goederen. Ook het onrechtmatig gebruiken of verkopen van eigendommen van de oudere en het misbruik maken van machtigingen, zoals een volmacht, vallen onder financiële misleiding. Daarnaast kan financiële misleiding plaatsvinden door het doen van aankopen op naam van de oudere, de oudere te dwingen een testament of wilsbeschikking te maken of te wijzigen en de oudere financieel kort te houden. Het opnemen van geld van de rekening van de oudere voor eigen gebruik wordt eveneens gezien als een vorm van financiële misleiding. Financieel misbruik is te verdelen in verschillende gradaties. De eerste gradatie wordt *‘welwillende invloed’* genoemd en houdt in dat de oudere aangespoord wordt om financiële keuzes te maken waar de oudere het zelf niet mee eens is en waarbij de oudere onder dwang geld of bezittingen moet afgeven. Psychische en fysieke dreigementen kunnen hiermee gepaard gaan. Dwang om een testament te veranderen valt onder deze gradatie. Het misbruik maken van de pinpas, het betalen van eigen kosten met het geld van de oudere, het geld toe-eigenen en misbruik maken van een machtiging vallen onder de gradatie *‘frauduleuze handelingen’*. De derde gradatie gaat over het *‘wegnemen en stelen van geld of bezittingen en het verkopen hiervan’*.

6.1.2 Conclusie deelstudie 2

Onderzoeksvraag 4: ‘Wat zijn effectieve interventies bij situaties van financiële uitbuiting aansluitend op de verschillende classificaties van financiële uitbuiting/misleiding?’

De resultaten van deelstudie 2 verkende de interventies die in het voortraject van een netwerkberaad centraal staan. De resultaten duiden dat de maatschappelijk werker invulling geeft aan de methodiek om tot een geslaagd familienetwerkberaad te komen in de situatie van financiële misleiding van ouderen door: het opstellen van een risicotaxatie, het mobiliseren van de eigen kracht van de cliënt en het netwerk, een vertrouwensrelatie op te bouwen, veiligheid te creëren, te motiveren, stagnaties om te zetten in mogelijkheden en vooral een partnerschap (samenwerkingsrelatie) met de cliënt en het sociaal netwerk aan te gaan. Vanaf het eerste contact met de cliënt is persoonlijke professionaliteit van belang. Denk hierbij aan de luisterhouding, creativiteit, flexibiliteit, duidelijkheid, transparantie, openheid, grensbewaking, niet-veroordelende houding en een respectvolle houding. Oplossingsgericht werken, hanteren Signs Of Safety en netwerkberaad zijn in principe passende interventies in situaties van financiële misleiding bij ouderen. Hierbij is nog geen relatie gezien tussen de graad van financiële misleiding en het wel of niet starten van een netwerkberaad. Echter, de instrumenten die gehanteerd worden, bv schaalvragen, dienen voor gebruik bij specifieke groepen aangepast te worden. Een netwerkberaad kan op twee manieren worden ingezet: als preventie of wanneer er veiligheidswaarsborg nodig is. Essentiële voorwaarden voor netwerkberaad en het veilig stellen van de kwetsbare oudere ligt in de draagkracht van het sociale netwerk. Expertise en ervaring van professionals lijken eveneens belangrijk aspecten. De meer ervaren professionals noemen korte lijnen met het notariaat als succesfactor. Daarnaast is het *‘outreaching werken’* van belang; er op uit trekken naar het netwerk en alsmaar werken aan de voorwaarden om het netwerk meer draagkracht te geven dan wel het netwerk in te zetten.

6.1.3 Conclusie deelstudie 3

De vijfde onderzoeksvraag was gericht op het inventariseren van belangrijke items in casussen financiële misleiding ouderen. Hiertoe is een meetinstrument opgesteld, welke voorziet als tool voor het inventariseren van een aantal belangrijke items in casussen aangaande financiële misleiding bij ouderen. De items zijn opgedeeld naar zes categorieën; 1) Oriëntatie (7 items), 2) Vormen van ouderenmisleiding (9 items), 3) Kenmerken van ouderenmisleiding (12 items), 4) Betrokkenheid participanten (13 items), 5) Motieven cliënt en pleger(s) ouderenmisleiding (16 items) en 6) Interventies en effecten (21 items).

De resultaten van deelstudie 3 tonen dat slachtoffers van financiële misleiding vaak kwetsbaarheid tonen door fysieke beperking en mentale achteruitgang, voor dagelijkse activiteiten afhankelijk zijn van het sociale netwerk en vaak van de pleger van het financieel misbruik. De pleger is vaak bekend. Effectieve interventies bij situaties van financiële uitbuiting aansluitend op de verschillende classificaties van financiële uitbuiting/misleiding zijn afhankelijk van de kracht van het netwerk en afgestemd op de gradaties in op- en afschaling van professionele hulpverlening die nodig is om de situatie te normaliseren. In de helft van de casussen was een casemanager betrokken, welke een duidelijke rol had naar het betrokken houden van alle partijen. Niet altijd werd een netwerkberaad ingezet, maar, indien het wordt ingezet leidt het tot tevreden resultaten.

Het werken met het sociaal netwerk en financiële misleiding bij ouderen zorgt voor een diversiteit aan interventies die professionals ondernemen. Zo blijkt dat professionals een variëteit aan (creatieve) acties uitvoeren om vertrouwen bij cliënt en netwerk te winnen. Deze acties moeten passen bij de cliënt en het netwerk, en vragen vaak herhaling.

6.2 aanbevelingen

De aanbevelingen komen voort uit de conclusies, de onderzoeker is zich ervan bewust dat de aanbevelingen zo concreet, duurzaam en haalbaar mogelijk dienen te zijn.

6.2.1 Aanbevelingen deelstudie 1: notariaat

Trainen van notarissen in het signaleren en reageren op financiële misleiding in samenwerking met externe instanties.

Notarissen geven aan financiële misleiding niet altijd te signaleren doordat signalen van financiële misleiding niet altijd herkend worden. Het trainen van notarissen in het signaleren van financiële misleiding is daarom aan te bevelen. Door vaardigheden op te doen in het doorvragen en nagaan of de oudere dingen onder dwang moet regelen, kan de financiële misleiding beter gesignaleerd worden. Daarnaast wordt benoemd dat onduidelijkheid over grenzen van de geheimhoudingsplicht en onbekendheid met de mogelijkheden en werkwijze van instanties als een meldpunt, belemmerend werken in de communicatie en aanpak van financiële misleiding. Het verkrijgen van kennis rondom de mogelijkheden van het meldpunt Veilig Thuis is daarom eveneens van belang. Dit geldt ook voor kennis over de geheimhoudingsplicht. Wanneer de notaris op de hoogte is wat mag en kan, zou handelingsverlegenheid kunnen afnemen doordat bekend is wat de notaris kan en mag wanneer financiële misleiding wordt gesignaleerd. Om deze kennis en vaardigheden op te doen en actueel te houden is het aan te bevelen op het notariaat een aandachtsfunctionaris op het gebied van financiële misleiding aan te stellen. Deze aandachtsfunctionaris kan er voor zorgen dat actuele kennis beschikbaar is voor de notarissen. Hierdoor blijft het onderwerp leven binnen de praktijk en blijft de alertheid op signalen van financiële misleiding groot.

Mogelijk maken van het doen van een (anonieme) melding door de notaris bij het advies- en steunpunt Veilig Thuis wanneer vermoedens of signalen van financiële misleiding worden waargenomen.

Notarissen geven aan geen melding te mogen doen van financiële misleiding bij Veilig Thuis' het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. De geheimhoudingsplicht wordt benoemd als belemmerend in het kunnen communiceren over financiële misleiding en het doen van een dergelijke melding. Het is daarom aan te bevelen de notaris ruimte te geven om, bij vermoedens van financiële misleiding, een melding te doen bij het advies- en meldpunt. Deze melding zou anoniem gedaan kunnen worden zodat de notaris zijn geheimhoudingsplicht niet hoeft te schenden. Dit zou er eveneens voor kunnen zorgen dat het doen van een melding laagdrempeliger wordt voor de notaris omdat het afwegen of de geheimhoudingsplicht geschonden mag worden, minder op de voorgrond staat. Bij het krijgen van meerdere meldingen of vermoedens van financiële misleiding kan 'Veilig Thuis' vervolgens contact opnemen met de oudere om deze te adviseren stappen te ondernemen om de misleiding tegen te gaan. De notaris moet, om hier gebruik van te kunnen maken, wel op de hoogte zijn van de mogelijkheden van het advies- en meldpunt en moet hij weten wat kan en mag.

Opbouwen van een netwerk of vangnet rondom de oudere en door middel van samenwerking met verschillende instanties de oudere beter beschermen tegen financiële misleiding.

De notarissen benoemen de behoefte aan het bespreekbaar kunnen maken van signalen van financiële misleiding met externen. Daarnaast geven zij aan samenwerking met andere instanties te missen en ervaren de notaris dat ze er alleen voor staan. De notarissen zeggen hierdoor de signalen niet te kunnen staven. Het opbouwen van een netwerk door het opzetten van samenwerkingsverbanden is daarom aan te bevelen. Deelnemende instanties aan dit netwerk kunnen de notaris, de bewindvoerder, de huisarts, de maatschappelijk werker, de gemeente, de politie en zorginstanties zijn. Door deze samenwerking kunnen signalen en informatie worden uitgewisseld zodat extra alertheid ontstaat wanneer één van de personen uit het netwerk vermoed dat financiële misleiding plaatsvindt. Ook kan op deze wijze beter gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden en diensten van elke organisatie. Om de geheimhoudingsplicht niet te schenden kunnen, bij het overdragen van signalen vanuit het notariaat, eigen observaties worden genoemd. Daarnaast kan de notaris een andere professional tippen extra alert te zijn zonder verdere informatie af te geven, hierdoor houdt de notaris zich aan de geheimhoudingsplicht.

Zorginstanties kennen deze samenwerkingsverbanden vaak al, het betrekken van de notaris in deze samenwerking is daarom aan te bevelen. Hierdoor hoeven er geen volledig nieuwe samenwerkingsverbanden te worden gelegd maar kan gebruik gemaakt worden van bestaande contacten en communicatiemiddelen. Wel is het van belang dat instanties op de hoogte zijn van de mogelijkheden van elke instelling. Het behouden van korte lijnen en directe communicatie wordt in deze samenwerking door de respondenten benoemd als wenselijk. Om de samenwerkingsverbanden niet te laten verwateren is het daarom ook aan te bevelen deze communicatie vorm te geven. Het opzetten van een stuurgroep, waarin medewerkers van de genoemde instanties deelnemen, is een mogelijkheid om de samenwerking vorm te geven en de verbanden, ook in de toekomst, te kunnen behouden.

Het voorlichten en adviseren van externe instanties over de mogelijkheden en producten van het notariaat.

Zoals benoemd wordt samenwerking met instanties gezien als wenselijk door de notarissen. Om deel te kunnen nemen aan een dergelijke samenwerking is het van belang dat de andere instanties, die hierboven genoemd worden, op de hoogte zijn van de producten en mogelijkheden van het notariaat. Voorlichting geven aan deze organisaties door notarissen is daarom aan te bevelen. De inhoud van de voorlichting kan gaan over zaken als een volmacht, (levens-)testament maar ook over het aanvragen van bewindvoering en andere beschermende maatregelen. Deze voorlichting kan plaatsvinden door het verspreiden van folders, het aangaan van gesprekken, het geven van lezingen of het beantwoorden van juridische vragen. Ook hierbij geldt dus het belang van korte lijnen tussen het notariaat en zorginstanties en het in stand houden van de samenwerking zodat instellingen elkaar ook weten te vinden. Wanneer externe organisaties op de hoogte zijn van de mogelijkheden ter bescherming van de oudere op het gebied van financiële misleiding, kunnen zij op hun beurt de oudere of betrokkenen eveneens informeren en adviseren over mogelijkheden ter preventie en voor aanpak van financiële misleiding.

6.2.2 Aanbevelingen deelstudie 2

Optimaliseren tools voor netwerkgericht werken

In de huidige manier van werken is een diversiteit aan gereedschappen ontwikkeld om netwerken te analyseren en om bijv. de stem van het kind te laten horen in netwerkberaden waar zij zelf niet bij zijn. Het lijkt juist om deze tools om te zetten en te gebruiken in netwerkberaden bij ouderen.

Korte lijnen notariaat

Naast consultatieve contacten lijkt de tijd rijp om ook het notariaat daadwerkelijk te laten participeren in de aanpak van financiële misleiding. Dit roept nieuwe vragen op naar bijvoorbeeld deelname aan het netwerkberaad.

6.2.2 Aanbevelingen deelstudie 3

Continueren checklist

Voor deelstudie 3 is een checklist ontwikkeld om vormen etc. van financiële misleiding bij ouderen op te volgen. Het lijkt goed om het gebruik van dit instrument te optimaliseren en vervolgens te continueren en zodoende langerdurend gegevens over de orientatie en opvolging van ouderenmisleiding te verzamelen.

Onderbouwing acties sociaal netwerk

Het lijkt dat de inzet van netwerkberaden bij ouderenmisleiding een nieuw fenomeen is. De looptijd van dit project was echter te kort om een uitspraak te doen of dit een juiste interventie is, daarom dan ook de aanbeveling om de data uit vorige aanbeveling te gebruiken in de analyse en evaluatie van acties en interventies die professionals ondernemen.

7. Literatuur

- Action on Elder Abuse. (2012). *Financial Abuse*. Opgeroepen op December 1, 2014, van What are the signs of Financial abuse?: http://www.elderabuse.org.uk/Mainpages/Abuse/abuse_financial.html
- Baarda. (2013). *Kwalitatief Onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers .
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., de Goede, M., & Peters, V. v. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Bardelmeijer, A., & Schols, M. (2008). Ouderenmishandeling. *Verpleeghuisgeneeskunde*, 68-71.
- Bartelink, C. (2010, november). Opgeroepen op december 1, 2014, van NJI: www.nji.nl/nl/Watwerkt_Sociaalnetwerkversterken.pdf
- Bartelink, C. (2010, April). *Beslissen over hulp*. Opgeroepen op November 27, 2014, van Samen beslissen, Signs of Safety: <http://www.nji.nl/nl/SignsOfSafety.pdf>
- Basis GGZ in Friesland. (z.j.). *Informatie over Zelfhulpprogramma's*. Opgeroepen op December 1, 2014, van Een sociaal netwerk: <http://www.denk.nl/een-sociaal-netwerk#.VHtcADGG-b8>
- Bergsma, D. M. (2003, november). *www.iaa.nl*. Opgeroepen op december 1, 2014, van Instituut van Internal Auditors: <http://www.iaa.nl/sitefiles/pdf/betrouwbaarheden%20validiteit.pdf>
- Centrum voor Jeugd en Gezin Hulst en Terneuzen. (2012). *Handleiding familienetwerkberaad*. Hulst en Terneuzen: Centrum voor Jeugd en Gezin.
- Comijs, H., Pot, A., Smit, J., & Jonker, C. (1998). *Elder abuse in the community: prevalence and consequences*.
- de Vries, S. (2010). *Basismethodiek psychosociale hulpverlening*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Dichtbij Breda. (2014). (G. Breda, Producent) Opgeroepen op november 28, 2014, van dichtbijbreda.nl/agenda/aanpak-terugdringen-en-voorkomen-ouderenmishandeling-west-brabant/
- Encyclo. (2014, januari 1). *Misleiding*. Opgeroepen op november 20, 2014, van Encyclo: encyclo.nl

- Encyclo. (2014, januari 1). *Wetgeving*. Opgeroepen op november 20, 2014, van Encyclo: encyclo.nl
- Family Service Toronto. (2006). *Resources we recommend*. Opgehaald van Spotlight on Financial Abuse : <http://www.familyservicetoronto.org/programs/seniors/financialabuse.html>
- Ge Donker, S. D. (2011). Niet-pluisgevoel: een diagnostisch instrument. *Huisarts & Wetenschap*, 54(8).
- Government of Western Australia, Department for Child Protection. (2011, September). *The Signs of Safety*. Opgeroepen op December 1, 2014, van Child Protection Practice Framework: <https://www.dcp.wa.gov.au/Resources/Documents/Policies%20and%20Frameworks/SignsOfSafetyFramework2011.pdf>
- Hans Janssen, W. W. (2012). *Basisboek Huiselijk geweld*. Bussum: Coutinho.
- Het familienetwerkberaad*. (2012). Opgeroepen op December 28, 2014, van Sonestra: <http://sonestra.nl/familienetwerkberaad>
- Ijmuider Courant. (2013, Oktober 7). *Slachtoffer Wijzer - Ouderen: voorkom uitbuiting*. Opgeroepen op December 28, 2014, van Slachtoffer Wijzer: http://www.slachtofferwijzer.nl/nieuws/Ouderen:%20voorkom%20uitbuiting?gclid=CjwKEAjwt-o6hBRDOmsPSjqakuzYSJADR2V3Soc4o3snA3ilmQx0CWO61m_C1xo319ExF737lpkASUhoCLrDw_wcB
- Intervence. (2012, November 27). *Informatie over familienetwerkberaad*. Opgeroepen op November 28, 2014, van Website van Intervence: <http://www.intervence.nl/doelgroepen/professionals/familienetwerkberaad.htm>
- Jagt, N. J. (2004). *Taakgerichte hulpverlening in social work*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Janssen, H., Wentzel, W., & Vissers, B. (2012). *Basisboek Huiselijk Geweld*. Uitgeverij Coutinho.
- Janssen, H., Wentzel, W., & Vissers, B. (2012). *Basisboek Huiselijk Geweld*.
- K.Horstman, M. K. (2014). *Burgerkracht aanboren of voeden? Onderzoek in een Maastrichtse proeftuin*. Maastricht : Maastricht University.
- Kamphuis, E. (2013, juni). *Samenspel, geen steunspel. Maatwerk*.

- Kamphuis, E. (2014, augustus). *MEE Geldersepoort*. Opgeroepen op december 1, 2014, van www.meegeldersepoort.nl/Portals/0/artikel%20Elsbeth%20Kamphuis%20in%20%20Maatwerk%20augustus%202014.pdf
- Kok, E. (2011). *Methodebeschrijving Signs of Safety*. Movisie.
- Kok, E. (2011). *Methodebeschrijving Signs of Safety*. Kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling, Movisie.
- Kok, E. (2011). *Methodebeschrijving Signs of Safety*.
- Krediet, G. (2014). *Ouderenmishandeling*. Amsterdam: Reeds Business Education.
- Kronemeijer, M. (2010). *Rigor & Grace. Interactieanalyse naar de rol van de inbrenger in het familieberaad*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kwaliteitsregister paramedici. (2014). *Kwaliteits Register paramedici*. Opgeroepen op november 27, 2014, van <http://www.kwaliteitsregisterparamedici.nl/PDF/Model%20kenniscreatie%20van%20Nonaka%20en%20Takeuchi.pdf>
- Lupton, C. (1998). *Oxford Journals*. Opgeroepen op november 24, 2014, van bjsw.oxfordjournals.org/content/28/1/107.short
- Maatschappelijk Werk Walcheren. (2011). *Adviser facilitators versie 2.doc*. Middelburg: Maatschappelijk Werk Walcheren.
- Maatschappelijk Werk Walcheren. (2014). *MWW gestart met project Ouderenmisleiding en financiële uitbuiting*. Opgeroepen op December 28, 2014, van MWW: <http://www.mww.nl/informatie-voor-clienten/nieuws/bericht:mww-gestart-met-project-ouderenmisleiding-en-financiele-uitbuiting.htm>
- Maatschappelijk werk Walcheren. (sd). Instructies voor de inbrengenr familienetwerkberaad. Zeeland: Maatschappelijk werk Walcheren.
- Maatschappelijk Werk Walcheren. (z.j.). *Instructies voor de inbrenger familie netwerkberaad*. Middelburg: Maatschappelijk Werk Walcheren.
- Maatschappelijk Werk Walcheren. (z.j.). *Meldcode huiselijk geweld, kinder- of ouderenmishandeling*. Middelburg.
- Maria van Bavel, A. v. (2012). *Zorg & Grenzen werken aan sociale veiligheid in de ouderenzorg*. Utrecht: Movisie.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2013, Juni 17). *Dossiers*. Opgeroepen op November 22, 2014, van Ouderenmishandeling: <http://www.huiselijkgeweld.nl/dossiers/ouderenmishandeling>

- Moviera. (2014, februari 14). *‘Voorkomen van financiële uitbuiting’ bij ouderen in de centrumgemeente Ede*. Opgeroepen op november 2014, 2014, van Moviera: <http://www.moviera.nl>
- Movisie. (2006, maart). Opgehaald van http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/feiten/cijfers_ouderenmishandeling_2005.pdf
- Movisie. (2007, oktober 5). *Factsheet III: Financiële uitbuiting en financieel misbruik van ouderen*. Opgeroepen op november 9, 2014, van Movisie: [movisie.nl](http://www.movisie.nl)
- Movisie. (2009). *Factsheet III: Financiële uitbuiting en financieel misbruik van ouderen*. Opgeroepen op November 22, 2014, van http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/feiten/Factsheet_Ouderenmishandeling_III_Financieel_misbruik_2009.pdf
- Movisie. (2011, april 1). *Signs of Safety*. Opgehaald van Movisie: [movisie.nl](http://www.movisie.nl)
- Movisie. (2014, Juni). *Ouderenmishandeling in 2013*. Opgeroepen op November 22, 2014, van <http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/feiten/Factsheet-meldingen-ouderenmishandeling-over-2013.pdf>
- Movisie en PhiladelphiaSupport. (2008, Augustus). *Een sterk sociaal netwerk!* Opgeroepen op December 1, 2014, van [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Een%20sterk%20sociaal%20netwerk%20\[MOV-226328-0.3\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Een%20sterk%20sociaal%20netwerk%20[MOV-226328-0.3].pdf)
- movisie, s. (2013, 4 13). *begripenlijst*. Opgehaald van [movisie.nl](http://www.movisie.nl/begripenlijst/financien/): www.movisie.nl/begripenlijst/financien/
- Nederlands Jeugd Instituut. (2010, april). *Jeugdwelzijn*. Opgeroepen op november 28, 2014, van <http://www.jeugdwelzijn.info/nl/SignsOfSafety.pdf>
- Nijnatten, v. C. (2005). *Transforming family positions: a conversational analysis of a familie social work case*. Opgeroepen op December 1, 2014, van [file:///C:/Users/Saskia/Downloads/Nijnatten_2005ch_famsocwork%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Saskia/Downloads/Nijnatten_2005ch_famsocwork%20(1).pdf)
- Ouderen Ombudsman. (2014, april 2). *Wat is financiële uitbuiting?* Opgeroepen op november 9, 2014, van Ouderen Ombudsman: <http://www.ouderenombudsman.nl/>
- Politie. (sd). *Senioren en Veiligheid*. Opgeroepen op December 28, 2014, van Politie: <http://www.politie.nl/onderwerpen/senioren-en-veiligheid.html>
- (sd). *Project ouderenmisleiding en financiële uitbuiting*. Maatschappelijk Werk Walcheren (MWW), Walcheren.

- Remy Vink, M. v. (2007). *Naar methodisch handelen bij ouderenmishandeling*. Utrecht: Movisie.
- Rijksoverheid . (2014). *www.rijksoverheid.nl*. Opgeroepen op november 27, 2014, van Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hervorming-langdurige-zorg/wet-maatschappelijke-ondersteuning-wmo-2015>
- Rijksoverheid. (sd). *Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*. Opgeroepen op December 28, 2014, van Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/hulp-bieden/meldcode>
- Royers, T., Rijst, v. d., & Maaïke. (2008). *Verborgen leed. Herkennen en signaleren van ouderenmishandeling*. Den Haag: Uitgeverij LEMMA.
- Russel S. Balisok, K. M. (2014). *California Elder Law Litigation: An Advocate's Guide*. Oakland: Continuing Education of the bar.
- Signs of Safety. (2014). *Signs of Safety*. Opgeroepen op November 27, 2014, van Simplifying Child Protection: <http://www.signsofsafety.net/signs-of-safety/>
- Signs of Safety. (2014). *www.signsofsafety.net*. (S. o. Safety, Producent) Opgeroepen op november 27, 2014, van www.signsofsafety.net
- Sillevis, C. (2011, Februari). *Signs of Safety*. Opgeroepen op December 1, 2014, van Een reis op weg naar veiligheid in het gezin: <http://www.cardea.nl/CmsData/Downloadables/Cardea%20in%20het%20nieuws/20110228%20PIP%20Artikel%20sings%20of%20safety%20Catelijne%20Sillevis.pdf>
- Snellen, A. (2007). *Basismodel voor methodisch hulpverleners in het maatschappelijk werk*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Special Interest Group Zeeuws model ouderenzorg. (2014). *Projectvoorstel ouderenmisleiding en financiële uitbuiting*. Vlissingen: HZ University of Applied Sciences.
- Sulkers, E. (2010). *Project Signs of Well-being of Safety en Familie Ontmoeting*. Zeeland: Bureau Jeugdzorg .
- Turnell, A., & Edwards, S. (2009). *Veilig opgroeien*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Unie KBO. (2012, oktober 1). *Ouderenmishandeling*. Opgeroepen op november 9, 2014, van Unie KBO: <http://www.uniekbo.nl>
- van Groningen, T. (2010, Juli). *'Mag ik even wat zeggen?'*. Opgeroepen op November 28, 2014, van Website van de Universiteit Utrecht:

<http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/45389/Masterscriptie%20Tessa%20van%20Groningen.pdf?sequence=1>

Velthuisen, Y., & van der Voorn, L. (2014, Oktober 29). *Maatschappelijke ontwikkeling voor iedereen*. Opgeroepen op December 1, 2014, van Welzijn Ouderen: <http://www.mogroep.nl/categorieen/thema/welzijn-ouderen>

Vink, M. d. (2012). *Signs of Safety - Werkzame bestanddelen volgens de literatuur en medewerkers - Bevorderende en belemmerende factoren voor implementatie*. Behavioural and Societal Sciences Leiden. Leiden: TNO.

Walcheren voor Elkaar. (2014, Mei). *Decentralisaties 2015*. Opgehaald van Het klantproces op Walcheren in het sociaal domein: uitgangspunten voor de toegang tot ondersteuning en zorg: <http://www.walcherenvoorelkaar.nl/decentralisaties-2015/walcheren-voor-elkaar.html>

Wiggerink, J., & Rozeboom, P. (sd). *BJZ drenthe*. Opgeroepen op December 28, 2014, van Jeugbeschermingnoord: http://www.bjzdrenthe.nl/fileadmin/files/SOS/De_Jeugdprofessional_in_ontwikkeling.pdf

Wijnne, d. H. (2013, januari 11). *Termen en onderwerpen in de Kennisbasis Statistiek*. Opgeroepen op november 20, 2014, van Kennisbasis Statistiek: <http://www.wynneconsult.com>

Woorden-Boek. (2012, november 12). *Woorden zoek*. Opgeroepen op november 20, 2014, van Woorden-boek: woorden-boek.nl

Yperen, T. v. (2010). *55 vragen over effectiviteit*. Opgeroepen op mei 7, 2015, van Nederlands Jeugd Instituut: www.nji.nl

Zorg voor kennis. (2014, September). *Richtlijn aanpak ouderenmishandeling*. Opgeroepen op November 22, 2014, van Behorende bij de wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling: <http://www.richtlijnouderenmishandeling.nl/>

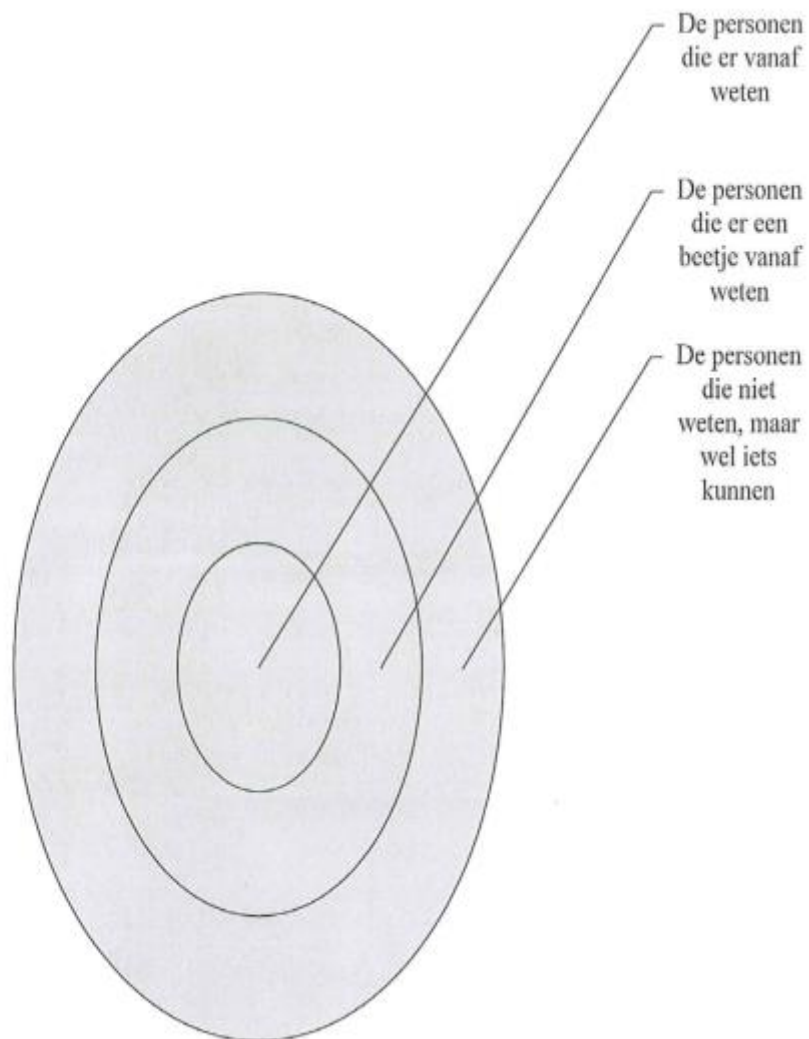
Bijlage

Bijlage 1 Drie kolommenmodel

Zorgen of gevaar	(Waarover maak jij je zorgen? (cliënt - sleutelfiguren omgeving - professional) Wat belemmert / zijn risicofactoren t.a.v een oplossing?)										
Krachten, hulpbronnen en uitzonderingen	(Krachten - hulpbronnen: wat gaat goed, wat werkt? wat of wie helpt? Uitzondering: wanneer was het iets beter? Wat was er toen anders?)										
Doelen: Wat moet er gebeuren?	(Wat moet er gebeuren? Wie of wat kunnen daarbij helpen? (cliënt - sociaal netwerk - professional))										
Acties: De eerste stappen!	(Wat zijn de eerste stappen - afspraken (wie - wat - wanneer))										
Hoe vindt de client dat het NU gaat?	 score 1	 score 2	 score 3	 score 4	 score 5	 score 6	 score 7	 score 8	 score 9	 score 10	 N.v.t.

(Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011)

Bijlage 2 Cirkels van Sonja Parker



(Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011)

Bijlage 3 VIP kaart

Persoon waar het om gaat	Leeftijd	Hoe lang kennen jullie elkaar? 1: minder dan één maand 2: één maand tot één jaar 3: meer dan één jaar	Hoe vaak zien jullie elkaar: 1: nooit 2: soms 3: bijna altijd	Kun je bij hem / haar terecht voor concrete hulp: 1: bijna nooit 2: soms 3: bijna altijd	Kun je bij hem / haar terecht als je in de put zit 1: bijna nooit 2: soms 3: bijna altijd	Wie neemt meestal het initiatief tot contact: 1: de ander 2: ik 3: beiden even vaak	Hoe belangrijk is hij/zij voor jou: + heel erg - gaat wel - niet	Wat zou deze persoon kunnen betekenen
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								

(Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011)

Bijlage 4 Netwerkschema

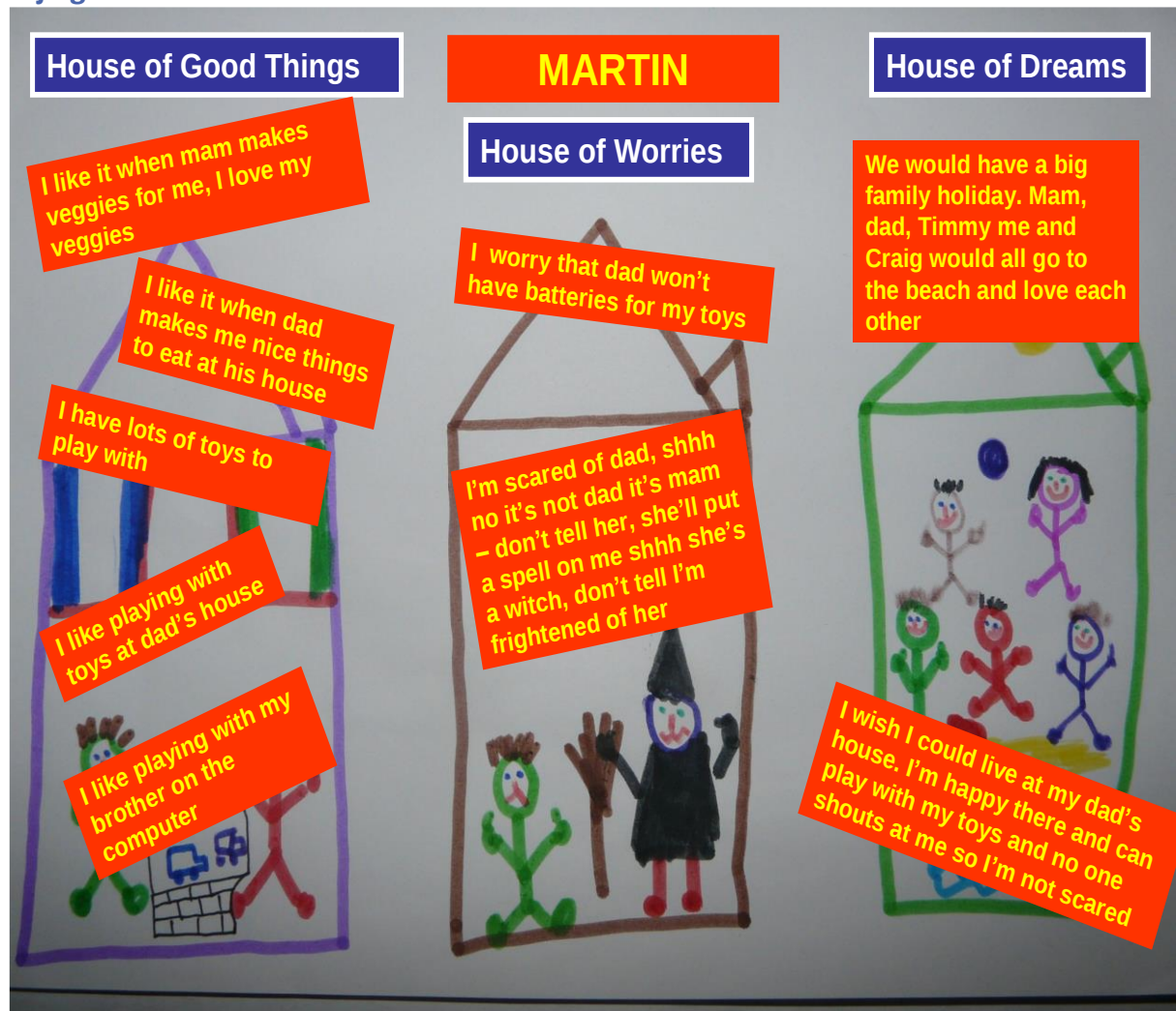
Gezin	Familie	Vrienden / Kennissen	Buren
-------	---------	----------------------	-------

--

Werk / onderwijs	Instanties	Vereniging / religieuze groepering	Overigen
------------------	------------	---------------------------------------	----------

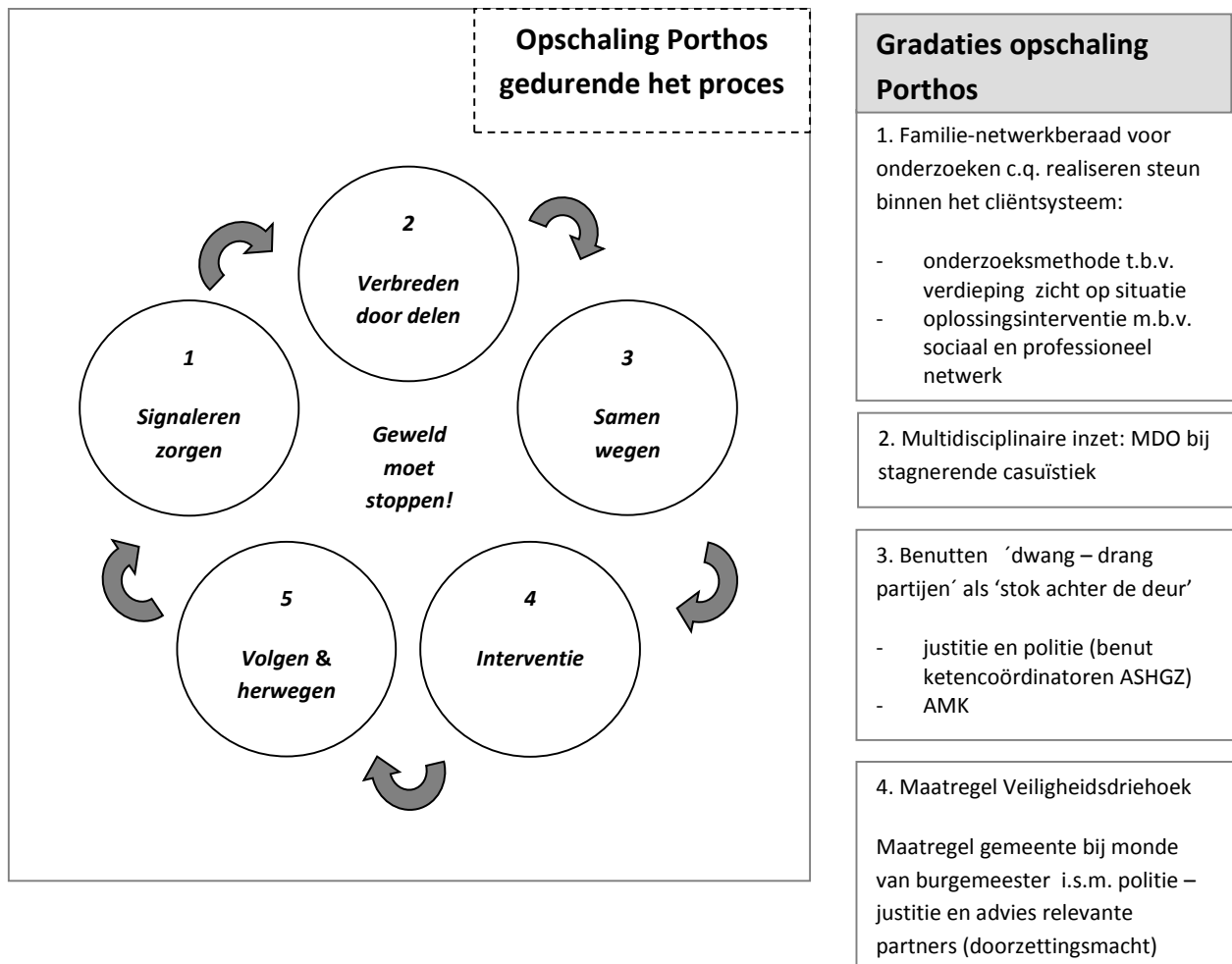
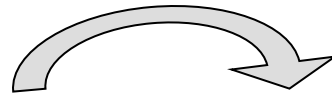
(Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011)

Bijlage 5 Drie huizenmodel



(Maatschappelijk Werk Walcheren, 2011)

Bijlage 6 Meldcode huiselijk geweld, kinder- en ouderenmishandeling



(Maatschappelijk Werk Walcheren, z.j.).